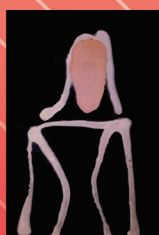

Tijana Saveljić Jovana Hajduković Nataša Međedović Maja Raičević

Analiza usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Osnovna studija

Sigurna ženska kuća

Sigurna ženska kuća

**Analiza usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira
Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope o
sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja
u porodici**

-Osnovna studija -

*Tijana Saveljić
Jovana Hajduković
Nataša Međedović
Maja Raičević*

Analiza usklađnosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope o
sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici

– osnovna studija –

Autorke:

mr Tijana Saveljić
Jovana Hajduković
Nataša Međedović
Maja Raičević

Metodologija:

Marija Lukić

Izdavač:

Sigurna ženska kuća

Dizajn:

Srđa Radulović

Štampa:

Foto Grafika

Tiraž: 100

Podgorica, 2015.

Osnovna studija je izrađena u okviru regionalnog projekta “Udruženim naporima – Ka novim evropskim standardima u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja”, koji u periodu 2014–2016. realizuju Autonomni ženski centar, Beograd; Sigurna ženska kuća, Podgorica; Društvo SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja, Ljubljana; Centar za žene žrtve rata ROSA, Zagreb; Udružene žene, Banja Luka; Nacionalni savjet za rodnu ravnopravnost, Skoplje; Evropska ženska mreža protiv nasilja, Beč; i Evropski ženski lobi, Brisel.

Projekat se u Crnoj Gori realizuje u saradnji sa Centrom za ženska prava i SOS telefonom za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić.

Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Sigurne ženske kuće i ne izražava nužno stavove donatora.

UVOD

Studija o usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa standardima Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, nastala je u okviru regionalnog projekta "Udruženim naporima – ka novim evropskim standardima u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja". Nosilac ovog projekta, koji je finansiran od strane EU, je Autonomni ženski centar iz Srbije, a partneri na projektu su ženske nevladinih organizacija iz: Crne Gore, Austrije, Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Makedonije, uz podršku dvije najveće evropske mreže ženskih organizacija: Žene protiv nasilja Evropa (WAVE) i Evropski ženski lobi (EWL).

Crna Gora je jedna od prvih pet država koje su ratifikovale Konvenciju o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja je stupila na snagu 01. Avgusta. 2014. godine. Konvencija obavezuje države potpisnice, da preuzmu neophodne zakonodavne i druge mjere da bi unaprijedile prava žena žrtava nasilja i žrtava nasilja u porodici. Države se obavezuju da sa dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i obezbijede naknadu za djela nasilja obuhvaćena ovom Konvencijom.

Po istoj metodologiji, koju je postavila mr Marija Lukić, u prvoj fazi projekta urađene su osnovne studije u pet država, kako bi bilo moguće poređenje podataka i preuzimanje primjera dobre prakse. Ova analiza se sastoji od sedam poglavlja i obuhvata ukupno 51 član Konvencije, pri čemu su neka poglavlja analizirana u cjelosti, a za neka su izabrani pojedini njeni članovi. Primijenjena je "desk" metoda koja podrazumijeva prikupljanje podataka iz postojećih administrativnih izvora i relevantnih izvještaja i istraživanja, te rezimiranje i sintezu takvih podataka kako bi se stekao detaljniji uvid u problematiku i dobili objektivni nalazi. U cilju cjelishodnijeg prikaza stanja, osim analize zakona, podzakonskih akata i politika, studija obuhvata i podatke o njihovoj primjeni.

Cilj ove studije je da se ustanovi nivo usklađenosti zakonodavstva¹, nacionalnih politika i strategija u Crnoj Gori sa standardima i zahtjevima Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici i markiranje oblasti u kojima je neophodno uložiti dodatne napore za unaprjeđenje zakona i politika za zaštitu žena od nasilja. Rezultati ove studije će predstavljati osnove za pokretanje inicijative za izmjene i dopune zakona i politika i usvajanje konkretnih mjera, kako bi se i konačno dostigla nulta tolerancija na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Takođe, ova studija može koristiti svim akterima zainteresovanim za praćenje stanja i izvještavanje o oblastima koje Konvencija obuhvata.

1

Pojam zakonodavstva obuhvata zakone kao i podzakonske akte, pravilnike i protokole kojima se implementiraju pojedini zakoni.

POGLAVLJE I – CILJEVI, DEFINICIJE, PRINCIP JEDNAKOSTI I NEDISKRIMINACIJE, OPŠTE OBAVEZE ²

Član 3 – Definicije

U svrhu ove Konvencije:

- a) „nasilje nad ženama“ označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno ekonomske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu ili arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu;
- b) „nasilje u porodici“ označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li učinilac djeluje ili je djelio isto domaćinstvo sa žrtvom;
- c) „rod“ označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute, koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce;
- d) „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ označava nasilje, koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene;
- e) „žrtva“ označava svako fizičko lice koje je izloženo ponašanju opisanom pod tač. a) i b);
- f) pojam „žena“ uključuje i djevojke ispod 18 godina života.

- a. Da li postoji definicija o **nasilju nad ženama** u državnim, regionalnim ili lokalnim pravnim okvirima (zakoni, uredbe, pravila ili drugi podzakonski akti, državni strateški dokumenti i/ili državni akcioni planovi)? Ako je odgovor potvrđan, navedite tačnu definiciju i navedite pravni izvor, i uporedite sa Konvencijom. Molimo vas za komentar na bilo koje postojeće neslaganje sa definicijom Konvencije; posebno da li definicija uključuje specifična priznanja kršenja ljudskih prava i diskriminacije nad ženama, kao i vrste nasilja. Ako postoji više od jednog dokumenta koji obuhvata definiciju o nasilju prema ženama, da li se oni međusobno slažu (isti, slični, različiti)? Molimo vas da komentarišete bilo kakve nedosljednosti i po pravnoj hijerarhiji, ako je potrebno.

Crna Gora na nacionalnom nivou raspolaže sa nekoliko propisa sa rodno neutralnim konceptom zaštite ljudskih prava u kontekstu nasilja.

Prije svega, **Zakon o rodnoj ravnopravnosti**³ definiše, između ostalog, rodno zasnovano nasilje kao djelo kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, mentalna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelom koja ozbiljno sputava lice da uživa u svojim pravima i slobodama u javnom ili privatnom životu, uključujući porodično nasilje, incest, silovanje i trgovinu ljudima. Zakon ne sadrži definiciju i ne upućuje izričito na nasilje nad ženama. Takođe, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**⁴, kao zakon u domenu prekršajnog prava zaštite od nasilja, ne pravi referencu na nasilje nad ženama, već pruža generalnu definiciju pojma nasilja u porodici, koja je data u nastavku, u okviru odgovora na sljedeće pitanje. Isto važi i za **Krivični zakonik**⁵.

² Korišćen je zvaničan prevod Konvencije iz Zakona o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori br. 4/2013;

³ Službeni list RCG br. 46/2007.

⁴ Službeni list CG br. 46/2010.

⁵ Službeni list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i “Službeni list RCG”, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013.

Strategija zaštite od nasilja u porodici 2011-2015⁶, kao ni **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici⁷**, ne sadrže autentičnu definiciju nasilja nad ženama, već se pozivaju na važeću zakonsku regulativu, koja sadrži rodno neutralne definicije nasilja.

Izuzetno, **Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za period 2013-2017. godine⁸** definiše nasilje nad ženama kao svaki akt rodno zasnovanog nasilja, koji rezultira ili može da ima za posljedicu fizičku, psihičku ili seksualnu povredu ili patnju žene, uključujući prijetnje takvim radnjama, ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode, bez obzira da li se dešava u sferi javnog ili privatnog života. Ovakva definicija korespondira definiciji iz Konvencije, osim u dijelu ekonomskog nasilja.

Na lokalnom nivou, mnogi **akcioni planovi za postizanje rodne ravnopravnosti** preuzimaju upravo definiciju pojma nasilja nad ženama iz Konvencije.

Na osnovu izloženog, izvodi se zaključak da zakonski okvir ne sadrži adekvatnu definiciju nasilja nad ženama.

- b. Da li postoji definicija o **nasilju u porodici** u državnim, regionalnim ili lokalnim pravnim okvirima (zakoni, uredbe, pravila ili drugi podzakonski akti, državni strateški dokumenti i/ili državni akcioni planovi)? Ako je odgovor potvrđan, navedite tačnu definiciju i navedite pravni izvor, i uporedite sa Konvencijom. Molimo vas za komentar na bilo koje postojeće neslaganje sa definicijom Konvencije; posebno da li definicija uključuje specifična priznanja kršenja ljudskih prava i diskriminacije nad ženama, kao i vrste nasilja. Ako postoji više od jednog dokumenta koji obuhvata definiciju o nasilju u porodici, da li se oni međusobno slažu (isti, slični, različiti)? Molimo vas da komentarišete bilo kakve nedosljednosti i po pravnoj hijerarhiji, ako je potrebno.

Crna Gora reguliše nasilje u porodici kroz nekoliko propisa.

Prema **Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici**, nasilje predstavlja činjenje ili nečinjenje člana porodice kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je učinjeno. U nastavku Zakona, u čl. 8, razrađuju se radnje nasilja u porodici kao:

1. upotreba fizičke sile, bez obzira da li je nastupila tjelesna povreda drugog člana porodice;
2. prijetnja napadom ili izazivanje opasnosti koja može prouzrokovati osjećaj lične nesigurnosti ili psihički bol drugog člana porodice;
3. verbalni napad, psovanje, nazivanje pogrdnim imenom i na drugi način vrijeđanje drugog člana porodice;
4. ograničavanje drugom članu porodice slobodu komuniciranja sa trećim licima;
5. iscrpljivanje radom, uskraćivanje sna i druge vrste odmora, prijetnja izbacivanjem iz stana i oduzimanjem djece;
6. seksualno uznemiravanje drugog člana porodice;
7. uhođenje i na drugi način grubo uznemiravanje drugog člana porodice;
8. oštećenje ili uništavanje zajedničke imovine ili imovine drugog člana porodice ili pokušaj da to učini;
9. uskraćivanje osnovnih sredstava za egzistenciju drugom članu porodice;
10. ugrožavanje drskim ponašanjem porodičnog mira člana porodice sa kojim ne živi u porodičnoj zajednici.

⁶ Dostupna na: https://www.google.me/webhp?sourceid=chrome-instant&rlz=1C1CHMO_srME575ME575&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=strategija%20zastite%20od%20nasilja%20u%20porodici.

⁷ Dostupan na: https://www.google.me/webhp?sourceid=chrome-instant&rlz=1C1CHMO_srME575ME575&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=protokol+o+postupanju+u+slu%C4%8Daju+nasilja+u+porodici.

⁸ Dostupan na: https://www.google.me/search?q=Plan+aktivnosti+za+postizanje+rodne+ravnopravnosti+za+period+2013-2017.+godine&rlz=1C1CHMO_srME575ME575&oq=Plan+aktivnosti+za+postizanje+rodne+ravnopravnosti+za+period+2013-2017.+godine&aqs=cchrome..69i57.327j0j7&sourceid=chrome&es_sm=93&ie=UTF-8

Ugrožavanjem fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta, mentalnog zdravlja i spokoštva drugog člana porodice smatra se i ako član porodice ne vodi dovoljno brigu o:

1. ishrani, higijeni, odijevanju, medicinskoj zaštiti ili redovnom pohađanju škole ili ne sprječava dijete u štetnom druženju, skitnji, prosjačenju ili krađi ili na drugi način u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta;
2. ishrani, higijeni, odijevanju ili medicinskoj zaštiti drugog člana porodice o kome je dužan da se stara, a kome je potrebna posebna pomoć zbog bolesti, invaliditeta, starosti ili drugih ličnih svojstava zbog kojih nije sposoban da se stara o sebi.

Težim oblikom nasilja u porodici smatra se prikrivanje člana porodice sa posebnim potrebama.

Dakle, Zakon zahvata široki raspon radnji koje mogu biti, pored fizičke, i seksualne, ekonomske i psihičke prirode, što je u skladu sa čl. 3 Konvencije.

Krug zaštićenih lica široko je postavljen, uključujući, inter alia, i lica koja dijele isto domaćinstvo bez obzira na srodstvo. Zakonom nijesu obuhvaćena lica koja su bila ili su još uvijek u emotivnoj ili seksualnoj vezi bez obzira na to da li su živjela u istom domaćinstvu kao ni bivši tazbinski srodnici. **Praksa pokazuje da je neophodno obezbijediti zaštitu od ovakve vrste nasilja i onim licima koja nijesu vanbračni supružnici i ne žive u zajedničkom domaćinstvu, pa je potrebno dopuniti Zakon u ovom dijelu. Proširivanje kruga zaštićenih lica na predloženi način preporuka je i Ujedinjenih nacija.⁹**

Krivični zakonik¹⁰ kao osnovni oblik nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici definiše svako narušavanje tjelesnog i duševnog integriteta člana porodice ili porodične zajednice upotrebom grubog nasilja. Samim tim, definicija nasilja obuhvata isključivo fizičko nasilje, ali ne i psihičko, ekonomsko ili seksualno nasilje. Članom porodice, prema značenju izraza iz ovog zakona, smatraju se i bivši bračni drugovi, krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, srodnici iz nepotpunog usvojenja, tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom, lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu i lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete na putu da bude rođeno iako nikad nijesu živjela u istom porodičnom domaćinstvu.¹¹ **Zaključuje se da je krug članova porodice uže postavljen u odnosu na zadati standard iz Konvencije, pa je i ovdje potrebno primijeniti prethodnu preporuku.**

Razlog za zabrinutost je djelimično preklapanje odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici sa odredbama Krivičnog zakonika. U tom smislu, javlja se problem odgovarajuće kvalifikacije djela nasilja u porodici, odnosno donošenja pravilne odluke o tome da li djela nasilja u porodici treba procesuirati kao prekršaje u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici ili kao krivična djela u skladu sa Krivičnim zakonikom. Monitoring krivičnih postupaka u oblasti nasilja nad ženama koji je Centar za ženska prava sproveo u saradnji sa Sigurnom ženskom kućom i SOS Telefonom Nikšić u toku 2013/2014. godine pokazao je da ne postoji ujednačena praksa kada je u pitanju kvalifikacija djela, već da odluka u velikoj mjeri zavisi od senzibiliteta i obučenosti nadležnog policijskog službenika i tužioca. Monitoring je pokazao da su tužioci djela nasilja u porodici često kvalifikovali kao lakše djelo nego što su to nalagale činjenice u datom slučaju. Primijećeno je da se rijetko cijeni kontinuitet i posljedice nasilja, kao i sticaj sa drugim djelima poput zanemarivanja i zlostavljanja djece. Tako nijedan od praćenih slučajeva nije sadržavao optužbe za nasilje prema djeci, iako su neki od njih obuhvatali fizičko nasilje, teške oblike verbalnog i emotivnog zlostavljanja, uskraćivanje sna, uskraćivanje sredstava za život, a u jednom slučaju i sumnju na seksualno zlostavljanje. Propust da se prilikom pravne ocjene uvažavaju i ove činjenice, rezultirao je blažom kvalifikacijom

⁹ Vidjeti: United Nations, Good practices in legislation on violence against women, Report of the expert group meeting, Vienna, 26-28 May 2008, str. 27: "Legislation should apply at a minimum to individuals who are or have been in an intimate relationship... (zakon mora da uključi lica koja su ili su bila u emotivnoj vezi)

¹¹ Čl. 142, st. 31 Krivičnog zakonika.

djela kao prekršaj, a time i blažom sankcijom. Na taj način narušena je i pravna sigurnost jer je nemoguće predvidjeti posljedice djela na osnovu odredbi zakona. Potrebno je dopuniti crnogorski pravni okvir kako bi se jasno razgraničilo kada će se nasilje u porodici tretirati kao prekršaj, a kada kao krivično djelo.

Potrebno je definiciju nasilja u porodici i krug članova porodice u Krivičnom zakoniku usaglasiti sa standardom koji propisuje Istanbulska konvencija. Tačnije, potrebno je izmijeniti Krivični zakonik tako da svako fizičko, psihičko i seksualno nasilje među članovima porodice potpada pod krivično djelo nasilje u porodici, pod uslovom da takvo nasilje nije obuhvaćeno drugim krivičnim djelima koja obuhvataju porodične odnose između žrtve i učinioca kao otežavajuću okolnost, dok bi prekršajnu odgovornost povlačili preostali oblici nasilja kao što su ekonomsko nasilje, ograničavanje drugom članu porodice slobodu komuniciranja sa trećim licima, iscrpljivanje radom, prijetnja izbacivanjem iz stana i oduzimanjem djece i sl.

- c. Da li postoji definicija o **rodu** u državnim, regionalnim ili lokalnim pravnim okvirima (zakoni, uredbe, pravila ili drugi podzakonski akti, državni strateški dokumenti i/ili državni akcioni planovi)? Ako je odgovor potvrđan, navedite tačnu definiciju i navedite pravni izvor, i uporedite sa Konvencijom. Molimo vas za komentar na bilo koje postojeće neslaganje sa definicijom Konvencije. Ako postoji više od jednog dokumenta koji obuhvata definiciju o rodu, da li se oni međusobno slažu (isti, slični, različiti)? Molimo vas da komentarišete bilo kakve nedosljednosti i po pravnoj hijerarhiji, ako je potrebno.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti je jedini normativno-pravni izvor koji sadrži definiciju roda. Naime, rod je određen kao društveno uspostavljena uloga žena i muškaraca u javnom i privatnom životu koja se razvila na biološkoj razlici polova. Dakle, navedena definicija roda obuhvata prije svega uloge u sferi javnog i privatnog života određene prevashodno biološkom pripadnošću određenom polu, umjesto odrednica „ponašanja, aktivnosti i atributa“ iz čl. 3 Konvencije, koje su proizvod društvene prikladnosti.

Sa druge strane, **Zakon o zabrani diskriminacije**¹² definiše pojam rodnog identiteta kao sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.

- d. Da li postoji definicija o **rodno zasnovanom nasilju** u državnim, regionalnim ili lokalnim pravnim okvirima (zakoni, uredbe, pravila ili drugi podzakonski akti, državni strateški dokumenti i/ili državni akcioni planovi)? Ako je odgovor potvrđan, navedite tačnu definiciju i navedite pravni izvor, i uporedite sa Konvencijom. Molimo vas za komentar na bilo koje postojeće neslaganje sa definicijom Konvencije; posebno da li definicija uključuje specifična priznanja kršenja ljudskih prava i diskriminacije nad ženama, kao i vrste nasilja. Ako postoji više od jednog dokumenta koji obuhvata definiciju o rodno zasnovanom nasilju, da li se oni međusobno slažu (isti, slični, različiti)? Molimo vas da komentarišete bilo kakve nedosljednosti i po pravnoj hijerarhiji, ako je potrebno.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti na nivou Crne Gore definiše nasilje po osnovu pola, kao djelo kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, mentalna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelom koja ozbiljno sputava lice da uživa u svojim pravima i slobodama u javnom ili privatnom životu, uključujući porodično nasilje, incest, silovanje i trgovinu ljudima. Ukoliko se uzme da pojam „nasilje po osnovu pola“ implicira rodno zasnovano nasilje, proizilazi da ovakvo poimanje rodno zasnovanog nasilja nije usklađeno sa standardom koji normira Konvencija, s obzirom na to da Zakon izričito ne navodi da rodno zasnovano nasilje „označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene“, niti uključuje priznanje da ova vrsta nasilja predstavlja kršenje ženskih ljudskih prava.

Međutim, Zakon izričito kategoriše nasilje u porodici kao oblik nasilja po osnovu pola, odnosno rodno zasnovanog nasilja, iz čega takođe proizilazi da nasilje u porodici može predstavljati oblik diskriminacije žena.

¹² Službeni list CG, br. 46/2010 i 18/2014.

- e. Da li postoji definicija o **žrtvi uopšteno govoreći i/ili** definicija o **žrtvi nasilja prema ženama i u porodici** u državnim, regionalnim ili lokalnim pravnim okvirima (zakoni, uredbe, pravila ili drugi podzakonski akti, državni strateški dokumenti i/ili državni akcioni planovi)? Ako je odgovor potvrđan, navedite tačnu definiciju i navedite pravni izvor, i uporedite sa Konvencijom. Da li postoje drugi izrazi za žrtve nasilja prema ženama i/ili nasilja u porodici koji se koriste u zakonima ili dokumentima (osoba koja je oštećena, ili svjedok)? Ako je odgovor potvrđan, navedite koji se termin-definicija koristi.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, koji spada u domen prekršajnog prava, koristi termin žrtva nasilja iako ne daje definiciju tog pojma, dok **Zakon o prekršajima**¹³, supsidijarno primjenjiv u odnosu na Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, koristi termin oštećeni i izuzetno termin žrtva nasilja u porodici u kontekstu obezbjeđenja dodatnih prava.

U oblasti krivično-pravne zaštite uglavnom je korišćen termin oštećeni, da bi se zmjenama **Krivičnog zakonika** iz 2013. godine uvela definicija žrtve kao lica kome je protivpravnim djelom koje je u zakonu propisano kao krivično djelo prouzrokovan fizički ili duševni bol ili patnja, imovinska šteta ili povreda ljudskih prava i sloboda. Sa druge strane, i krivični procesni zakon, odnosno **Zakonik o krivičnom postupku** i dalje koristi termin "oštećeni", definišući ga kao žrtvu krivičnog djela čije je lično ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo krivičnim djelom.¹⁴

Dakle, dok prekršajno procesno zakonodavstvo pravi razliku, naše krivično procesno zakonodavstvo ne poznaje kategoriju žrtva, čime se žrtvi krivičnih djela nasilja u porodici zakonski ne obezbjeđuje specifičan tretman, odnosno prava i zaštita.

Strategija zaštite od nasilja u porodici 2011-2015 i prateći **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** koriste termin žrtva nasilja u porodici, definišući ga u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i obezbjeđujući određena specifična prava i zaštitu kako u prekršajnom tako i krivičnom postupku.

Definicija nasilja nad ženama ne postoji u postojećim nacionalnim dokumentima.

Potrebno je terminološki usaglasiti normativni okvir sa Konvencijom i uvesti pojmove nasilja nad ženama, nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja na način kako su definisani Konvencijom.

Član 5 – Obaveze država i dužna pažnja¹⁵

1. Članice će se uzdržati od učešća u bilo kakvom činu nasilja nad ženama i obezbjediti da državni organi, zvaničnici, službenici, ustanove i drugi akteri koji nastupaju u ime države postupaju u skladu sa ovom obavezom.
2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere i da sa dužnom pažnjom spreče, istraže, kazne i obezbede reparaciju za djela nasilja obuhvaćena ovom Konvencijom koja učine nedržavni akteri.

¹³ Službeni list Crne Gore, br. 1/2011, 6/2011, 39/2011 i 32/2014.

¹⁴ Čl. 22, st.1, tačka 5 Zakonika o krivičnom postupku.

¹⁵ *Due diligence principle* je termin kojim se u međunarodnoj literaturi označava odgovornost država za akte kršenja ljudskih prava koji su učinjeni od strane državnih, ali i nedržavnih subjekata, a u presudama Evropskog suda za ljudska prava i drugim međunarodnim dokumentima prevodi se kao princip dužne pažnje. On podrazumjeva onaj minimum radnji koji su država i državni organi bili dužni da izvrše kako bi sprečili kršenje ljudskih prava, istražili slučaj kršenja kada se on desi, kaznili učinioce kršenja i naknadili štetu žrtvama. Prevod ovog principa kao „potpuna posvećenost“ ne može se prihvatiti kao adekvatan, jer potpuna posvećenost podrazumjeva mnogo veću angažovanost države i državnih organa od minimalnog standarda, koji podrazumjeva dužna pažnja. (Napomena Vanje Macanović.)

- a. Ako postoje definicije o nasilju prema ženama i nasilju u porodici, kakvu vrstu državne odgovornosti one podrazumjevaju? Da li je to **pozitivna obaveza** – da se spriječi, istraži, kazni i obezbjedi reparacija za žrtve uz potpunu posvećenost (da se zaštite žrtve tih akata uz pomoć nedržavnih aktera) – ili **negativna obaveza** – da se uzdrže od ovih akcija kada istupaju u ime države?¹⁶

Crna Gora je normiranjem oblasti zaštite od nasilja preuzela kako pozitivne tako i negativne obaveze. Prije svega, jemstvom ljudskih prava u okviru najvišeg pravnog akta - **Ustava**¹⁷, Crna Gora se obavezala da obezbijedi uživanje i ostvarivanje istih ne samo u odnosu na postupanja „privatnih lica“ već i u odnosu na postupanja državnih organa. Ustavom nije izričito spomenuto nasilje nad ženama, ali jeste definisana obaveza svakog pojedinca da poštuje prava i slobode drugih. Zabranjuje se svaka posredna i neposredna diskriminacija, garantuje se ravnopravnost muškarca i žene, dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava, te jednaka zaštita prava i pravično suđenje.

Garancije date najvišim pravnim aktom Crne Gore razrađene su nizom zakona u vidu pozitivnih obaveza institucija sistema u Crnoj Gori. **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** predviđa niz posebnih mjera koje institucije sistema u Crnoj Gori trebaju preduzeti i implementirati radi obezbjeđivanja i unapređivanja rodne ravnopravnosti, ali ne sadrži nijedan segment koji se odnosi isključivo na žene koje trpe nasilje.

Pozitivne obaveze izričito su razrađene i **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**, prije svega u vidu dužnosti nadležnih organa da pruže potpunu i koordinisanu zaštitu žrtavi u zavisnosti od stepena ugroženosti. Osim toga, Zakonom je dat prioritet rješavanju slučajeva nasilja i dužnost organa da obezbijede međusobno obavještanje i pomoć radi sprječavanja i otkrivanja nasilja, otklanjanja uzroka i pružanja pomoći žrtvi u uspostavljanju uslova za bezbjedan život. Uspostavljena je i dužnost državnog organa, zdravstvene, obrazovne i druge ustanova da prijave policiji učinjeno nasilje. Policija je, po prijavi, dužna bez odlaganja preduzeti radnje i mjere u cilju zaštite žrtve, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i zakonima kojima se uređuje rad i ovlašćenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak i zaštita svjedoka. Karakteristično je i to da je normirana obaveza policijskog službenika da prati žrtvu u stan ili drugi prostor za stanovanje prilikom uzimanja ličnih stvari ili radi obezbjeđenja privremenog smještaja i zbrinjavanja žrtve, osim ako se žrtva tome izričito protivi. Osim toga, **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** detaljnije razrađuje pojedinačne uloge svih subjekata zaštite od nasilja u porodici, apostrofirajući međuinstitucionalnu saradnju.

Dodatno, pozitivne obaveze države se ogledaju u kriminalizaciji nasilja u porodici i povezanih djela. **Krivični zakonik** u okviru poglavlja „Krivična djela protiv braka i porodice“ normira i sankcioniše nasilje u porodici i rodoskrvnjenje. Krivični zakonik predviđa krivičnu odgovornost i za povredu ravnopravnosti, odnosno za onog ko zbog pripadnosti, odsustva pripadnosti ili zbog razlika u pogledu pola, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena **Ustavom**, zakonima, drugim propisima, opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti. Propisana kazna za navedeno krivično djelo je do tri godine, odnosno od tri mjeseca do pet godina zatvora za službeno lice koje to djelo učini u vršenju službe. **Krivični zakonik** sankcioniše i kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda zajamčenih opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima od strane Crne Gore, na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu.¹⁸

¹⁶ Reparacija podrazumjeva restituciju, kompenzaciju, zadovoljenje, rehabilitaciju i garanciju neponavljanja.

¹⁷ Službeni list CG, br. 1/2007 i 38/2013-1.

¹⁸ Čl. 443 Krivičnog zakonika.

Krivično djelo silovanje definisano je članom 204 **Krivičnog zakonika** i osnovna propisana kazna je zatvorska u trajanju od dvije do deset godina. U izuzetnim slučajevima, a to su nanošenje teških tjelesnih povreda, izvršenje na naročito svirep ili ponižavajući način, ako za posljedicu ima trudnoću ili je žrtva maloljetno lice, propisane kazne se kreću od pet do petnaest godina. Ako je usljed djela nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo učinjeno prema djetetu učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina. Članovi 205 i 206 definišu obljudu nad nemoćnim licem i obljudu nad djetetom, a raspon kazni za ovo krivično djelo je od dvije do petnaest. Posebno je zabrinjavajuća odredba iz člana 223 koja sankcioniše rodoskrnavljenje, propisujući da, punoljetno lice koje izvrši obljudu ili sa njom izjednačen polni čin sa maloljetnim srodnikom po krvi u pravoj liniji ili sa maloljetnim bratom, odnosno sestrom, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godine". S obzirom da je ovo krivično djelo smješteno u poglavlju *Krivična djela protiv braka i porodice može se zaključiti da zakonodavac ovo izuzetno teško krivično djelo tretira kao privatnu, porodičnu stvar i za njega propisuje mnogo blaže kazne u odnosu na krivično djelo - silovanje.*

Procesnim zakonom, odnosno **Zakonikom o krivičnom postupku** su definisane obaveze državnih organa u pogledu istrage, gonjenja i procesuiranja krivičnih djela.

Strategija zaštita od nasilja u porodici za period od 2011. do 2015. godine sadrži niz aktivnosti od strane državnih organa, a u saradnji sa NVO sektorom u cilju obezbjeđenja i unapređenja sveobuhvatnog sistema zaštite od nasilja u porodici.

Negativne obaveze su implementirane kroz jemstvo ustavnih prava i konstituisanje obaveze svakog pojedinca da poštuje prava i slobode drugih. Samim tim je i država obavezna da obezbijedi uživanje tih prava u odnosu na postupanja državnih institucija i službenika.

Na osnovu navedenog, zaključuje se da su pozitivna zaduženja nadležnih organa u pogledu postupanja prema žrtvi nasilja u porodici, u skladu sa međunarodnim standardom dužne pažnje u kontekstu sprečavanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Pitanje reparacije žrtve nije još uvijek posebno tretirano u okviru zakonske regulative¹⁹, već se ostvarivanje naknade štete realizuje shodno odredbama **Zakonika o krivičnom postupku ili Zakona o parničnom postupku**²⁰. Zakonik o krivičnom postupku omogućava oštećenom da putem imovinskopravnog zahtjeva ostvari naknadu štete u okviru krivičnog postupka. Odluka o imovinskopravnom zahtjevu zavisi od utvrđenja određenih okolnosti koje ne moraju imati nikakve veze sa utvrđivanjem činjenica vezanih za odluku u krivičnom postupku. Zbog toga sudovi, u dosadašnjoj praksi, uglavnom nijesu u krivičnom postupku odlučivali o imovinskopravnom zahtjevu, već su oštećene upućivali na parnični postupak radi ostvarenja naknade štete. Ostvarivanje naknade štete je utemeljeno u odredbama **Zakona o obligacionim odnosima**²¹, koje predviđaju naknadu štete u slučaju tjelesne povrede ili narušenja zdravlja i/ili novčanu naknadu za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah. Nadležni sudovi su ti koji utvrđuju pravičnu naknadu za pretrpljenu štetu žrtve nasilja. Ostale komponente reparacije, koje podrazumijevaju povratak u pređašnje stanje i rehabilitaciju nisu regulisane domaćim pravnim aktima.

- b. Postoji li postupak koji bi obezbjedio da **standarde potpune posvećenosti** prate organi koji su odgovorni za: (a) spriječavanje, (b) zaštitu, (c) istragu, (d) kažnjavanje i/lii (e) obezbjeđivanje

¹⁹ Utvrđen je Predlog Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela, koji još uvijek nije usvojen.

²⁰ Službeni list RCG, br. 22/2004 i 76/2006.

²¹ Službeni list CG, br. 47/2008.

reparacije za djela nasilja prema ženama i nasilja u porodici? Ako postoji, navedite vrstu postupka, uključujući i drugostepeni organ koji preispituje rezultate, ko pokreće postupak, i na osnovu čega, koja je vrsta postupka u pitanju – upravni ili sudski postupak, da li žrtve nemara i/ili zlostavljanja imaju na raspolaganju sudsku zaštitu.

Postupci koji obezbjeđuju postupanje nadležnih organa u skladu sa pozitivnim obavezama propisane su različitim zakonima, dok se odgovornost službenih lica u okviru organa utvrđuje u okvirima krivičnog i disciplinskog postupka. Na primjer, stranke imaju pravo podnošenja pritužbi na rad suda i sudija, koje mogu rezultirati disciplinskom odgovornošću sudije, ukoliko se utvrdi postojanje nekog od osnova predviđenih **Zakonom o sudskom savjetu i sudijama**²². Predsjednik suda je dužan da sam ili preko lica koja odredi, provjeri svaku pritužbu stranaka na rad suda ili pojedinih sudija, službenika i namještenika. Prije nego što u najkraćem roku odgovori na pritužbu, predsjednik sa njom upoznaje lice na čiji rad se odnosi, traži od njega usmeno ili pisano izjašnjenje, pregleda predmet i vrši druge radnje neophodne za utvrđivanje osnovanosti pritužbe. Odgovor na pritužbe i predstavke dostavlja se najkasnije u roku od 30 dana od dana podnošenja.

Slično je regulisano i kad je u pitanju državno tužilaštvo. Shodno **Pravilniku o unutrašnjem poslovanju državnog tužilaštva**²³, pravo na podnošenje predstavke ili pritužbe na rad državnog tužilaštva ima lice koje ima opravdan interes ili se obratilo državnom tužilaštvu za postupanje iz njegove nadležnosti. Državni tužilac je dužan da provjeri svaku pritužbu i predstavku na rad državnog tužioca, zamjenika ili službenika. Državni tužilac sa pritužbom ili predstavkom upoznaje lice na čiji rad se pritužba, odnosno predstavka odnosi, traži od njega pismeno izjašnjenje, pregleda predmet, a može obaviti i druge radnje ukoliko je to neophodno da bi utvrdio osnovanost pritužbe, odnosno predstavke. Državni tužilac dužan je da odgovor na pritužbu, odnosno predstavku dostavi najkasnije u roku od 15 dana.

Fizička i pravna lica koja smatraju da im je policijski službenik u vršenju policijskih poslova povrijedio neko pravo ili nanio štetu, imaju pravo pritužbe na rad Policije. Kontrola rada policije se obezbjeđuje parlamentarnom, građanskom i unutrašnjom kontrolom. Kontrola se vrši u pogledu izvršavanja policijskih zadataka i primjene policijskih ovlašćenja radi zaštite ljudskih prava i sloboda. Sektor unutrašnje kontrole rada policije, koji funkcioniše u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova postupa na osnovu predloga, pritužbi i predstavki fizičkih lica i policijskih službenika kao i na osnovu ocjena i preporuka građanske kontrole. Građanska kontrola rada policije u Crnoj Gori institucionalno se ostvaruje posredstvom Savjeta za građansku kontrolu rada policije na osnovu odredbi Zakona o unutrašnjim poslovima. Savjet za građansku kontrolu rada policije je nezavisno tijelo koje takođe postupa po pritužbama i predstavkama fizičkih lica, a njegov mandat obuhvata procjenu primjene policijskih ovlašćenja, zaštitu prava i sloboda građana Crne Gore, djelotvorniju primjenu Zakona o unutrašnjim poslovima i drugih srodnih domaćih propisa. Savjet izdaje preporuke i objavljuje izvještaje o radu policije. Parlamentarnu kontrolu vrši Odbor za bezbjednost Skupštine Crne Gore. Osim navedenog, lice koje smatra da su mu vršenjem policijskih poslova povrijeđene slobode i prava ili mu je nanijeta šteta ima pravo na sudsku zaštitu i naknadu štete. **Zakon o unutrašnjim poslovima**²⁴ razrađuje i disciplinsku odgovornost policijskih službenika za povrede službene dužnosti.

Pored disciplinske odgovornosti, službenici organa koja postupaju u slučajevima nasilja su potencijalno

²² Službeni list CG, br. 11/2015.

²³ Službeni list CG, br. 22/2014.

²⁴ Službeni list CG, br. 44/2012, 36/2013 i 1/2015.

i krivično odgovorni. Naime, **Krivični zakonik** normira krivična djela protiv službene dužnosti, čime se u slučaju izvršenja ovih djela predviđa utvrđivanje odgovornosti u okviru krivičnog postupka. Krivična djela protiv službene dužnosti, koja se mogu dovesti u vezu sa nasiljem u porodici, su zloupotreba službenog položaja²⁵ i nesavjestan rad u službi²⁶. Prvo krivično djelo se sastoji u protivpravnom iskorišćavanju službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenju granica službenog ovlašćenja ili nevršenju službene dužnosti, što za posljedicu ima pribavljanje sebi ili drugom koristi, štetu ili teže povrede prava drugog. Sankcija propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Kvalifikovani oblici su određeni vrijednošću imovinske koristi.

Krivično djelo nesavjestan rad u službi čini službeno lice koje kršenjem zakona ili drugih propisa ili opštih akata, propuštanjem dužnosti nadzora ili na drugi način očigledno nesavjesno postupa u vršenju službe, iako je bilo svjesno ili je bilo dužno i moglo biti svjesno da usljed toga može nastupiti teža povreda prava drugog ili imovinska šteta, pa takva povreda, odnosno šteta u iznosu koji prelazi tri hiljade eura i nastupi. Kvalifikovani oblik djela postoji ako je došlo do teške povrede prava drugog ili je nastupila imovinska šteta u iznosu koji prelazi trideset hiljada eura, za koje djelo je zapriječena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici sankcioniše neprijavljivanje nasilja od strane državnih službenika novčanom kaznom od EUR 100 do EUR 500. Međutim, izostaje prekršajna odgovornost državnih službenika za kršenje drugih odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kojima se konstituišu određene obaveze za njih, **pa treba razmotriti dopunu Zakona u tom pogledu.**

Potrebno je dopuniti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici na način da propiše prekršajnu odgovornost službenih lica u slučaju nepoštovanja svih obaveza koje su propisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, uključujući i obavezu postupanja u skladu sa standardom dužne pažnje. Dopuniti i Krivični zakonik na način da propiše obavezu poštovanja standarda dužne pažnje u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama i odgovarajuće sankcije u slučaju nepostupanja u skladu sa ovim standardom.

U građansko-sudskim postupcima radi ostvarivanja zaštite prava shodno se primjenjuju odredbe **Zakona o parničnom postupku**. Samim tim, sudske odluke su predmet razmatranja i preispitivanja od strane viših instanci, po uloženom redovnom, odnosno vanrednom pravnom lijeku od strane stranke. Naime, stranka ima pravo žalbe na prvostepenu odluku suda, o kojoj odlučuje drugostepeni sud. Odluka drugostepenog suda može dalje biti pobijana vanrednim pravnim sredstvom - revizijom, pod uslovima predviđenim Zakonom, a o kojoj odlučuje Vrhovni sud Crne Gore. Osim toga, državni tužilac može protiv pravosnažne sudske odluke uložiti zahtjev za zaštitu zakonitosti, dok se po predlogu stranke pravosnažno okončan postupak može ponoviti ako je, između ostalog, do odluke suda došlo usljed krivičnog djela sudije ili kog trećeg lica.

Slično građanskom postupku, i u krivičnom postupku se jemči pravo žalbe ali u ograničenim dometima kada je u pitanju oštećeno lice. Naime, oštećeno lice može pobijati sudsku odluku isključivo u pogledu troškova krivičnog postupka, osim kad je državni tužilac preuzeo gonjenje od oštećenog/e kao tužilac ili je donesena oslobađajuća presuda, kad oštećeni/a može izjaviti žalbu zbog svih osnova.

I u parničnom i krivičnom postupku stranka ima pravo da zatraži izuzeće postupajućeg sudije ukoliko postoje zakonom propisani razlozi. Ovo pravo pripada i oštećenom licu u krivičnom postupku. O zahtjevu za izuzeće odlučuje predsjednik suda, s tim što o izuzeću samog predsjednika suda ili predsjednika suda i sudije, odlučuje predsjednik neposredno višeg suda, a ako se traži izuzeće predsjednika Vrhovnog suda, odluku o izuzeću donosi opšta sjednica tog suda.

²⁵ Čl. 416 Krivičnog zakonika.

²⁶ Čl. 417 Krivičnog zakonika.

U skladu sa čl. 10 **Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti**²⁷, korisnik koji nije zadovoljan pruženom uslugom, postupkom ili ponašanjem pružaoca usluge može podnijeti pritužbu nadležnom organu državne uprave. Takođe, protiv rješenja kojim je odlučeno o zahtjevu za ostvarivanje prava iz socijalne i dječije zaštite može se izjaviti žalba o kojoj odlučuje nadležni državni organ, odnosno Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Osim toga, Zakon predviđa da rad pružaoca usluge bude inspeksijski nadziran od strane inspektora socijalne i dječije zaštite. U praksi ovaj nadzor još uvijek nije zaživio, a Akcionim planom za realizaciju Strategije razvoja sistema socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori za period 2015-2016 godine, predviđeno je uspostavljanje efikasne inspeksijske službe do kraja 2015.godine.

Prema **Zakonu o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda građana**²⁸, lice koje smatra da su mu aktom, radnjom ili nečinjenjem organa uprave povrijeđena prava i slobode može da podnese pritužbu Zaštitniku/ci građana. Kad Zaštitnik/ca utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, mišljenje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za njeno otklanjanje. Zaštitnik/ca nadležnom organu može podnijeti inicijativu za pokretanje disciplinskog postupka, odnosno postupka za razrješenje lica čijim je radom ili nepostupanjem učinjena povreda ljudskih prava i sloboda. Ukoliko organ ne postupi po preporuci, Zaštitnik o tome može obavijestiti Skupštinu Crne Gore i javnost. Međutim, ovlašćenja Zaštitnika su ograničena na upućivanje mišljenja i preporuka, bez mogućnosti da preispituje zakonitost sudskih odluka, ili da ukida, mijenja, ili poništi odluku državnog organa

Zakon o zabrani diskriminacije reguliše pravo svakog ko smatra da je diskriminisan radnjom, aktom ili nepostupanjem organa i drugih pravnih i fizičkih lica, da se sa pritužbom obrati Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda. Zaštitnik/ca ima široka ovlašćenja i ingerencije po pritužbama. Takođe, regulisano je pravo na sudsku zaštitu u slučaju diskriminatornog postupanja. Istovremeno, **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** reguliše da svako lice koje smatra da je diskriminirano po osnovu pola može podnijeti predstavku Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Predstavku, u ime lica koje je diskriminirano po osnovu pola, uz njegovu/njenu saglasnost, može podnijeti i drugo pravno i fizičko lice.

Postoji mogućnost podošenja predstavki koje se odnose na ostvarivanje prava građana i Odboru za ljudska prava i slobode pri Skupštini Crne Gore²⁹, po kojima će Odbor postupiti, ukoliko podnosilac predstavke nije zadovoljan načinom na koji je postupila institucija Zaštitnika/ce.

- c. Da li je u posljednje dvije godine **pokrenut ijedan postupak protiv pojedinaca** – državnih zvaničnika – za kršenje standarda potpune posvećenosti kod slučajeva nasilja prema ženama i u porodici? Ako je odgovor potvrđan, navedite te slučajeve nasilja prema ženama i u porodici te sprovedene pravne postupke (tip postupka, organ nadležan za slučajeve potpune posvećenosti, ishod postupka, koja je godina u pitanju).

Kada su u pitanju postupci sprovedeni protiv službenih lica zbog kršenja standarda potpune posvećenosti u slučajevima nasilja prema ženama i u porodici, jedini izvještaj koji predstavlja izvor informacija ovog tipa je **Redovni izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2013. godinu i Redovni izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2014. godinu**³⁰.

²⁷ Službeni list CG, br. 27/2013 i 1/2015.

²⁸ Službeni list CG, br. 42/2011 i 32/2014.

²⁹ Čl. 44 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Službeni list Crne Gore, broj 59/2013.

³⁰ Dostupan na http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Final_Izvjestaj_za_2013_05042014.pdf;

http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/Izvjestaj_za_2014.pdf.

U godišnjem izvještaju **Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2014. godinu**³¹ se navodi da su registrovane samo 3 pritužbe o nasilju nad djecom koje se odnose na porodične prilike, ali da se u ostalim pritužbama nerijetko pominje određeni vid nasilja u porodici kojem su izložena djeca. U izvještaju Zaštitnik izražava zabrinutost zbog neadekvatnog reagovanja nadležnih organa u određenim slučajevima gdje nasilje nije direktno usmjereno na djecu, ali su ona svjedoci nasilja u porodici. Zaključuje da su nadležne službe i organi dužni posvetiti veću pažnju uređivanju ove oblasti, "jer je bilo koji vid nasilja neopravdan i djeca se moraju višestranu zaštititi od loših uticaja ove vrste nasilja". Pred Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore bila su i dva predmeta koja se tiču diskriminacije po osnovu pola. U jednom od slučajeva diskriminacije po osnovu pola, nakon podnošenja pritužbe pokrenut je sudski postupak, zbog čega je Zaštitnik morao obustaviti postupak shodno imperativnoj zakonskoj normi. U drugom slučaju podnositeljka pritužbe je izjavila žalbu Komisiji za žalbe Vlade Crne Gore, zbog čega je Zaštitnik zastao u postupku do donošenja meritorne odluke po žalbi. Na osnovu prednjeg zaključuje se da je postupak u toku³².

U aprilu 2015. godine NVO Centar za ženska prava je Zaštitniku ljudskih prava i sloboda, Upravi policije, Savjetu za građansku kontrolu rada policije i Državnom tužilaštvu uputio zahtjeve za slobodni pristup informacijama o postupcima koji su pokrenuti protiv pojedinaca - državnih zvaničnika za kršenje standarda potpune posvećenosti (dužne pažnje) kod slučajeva nasilja nad ženama i nasilja u porodici. U odgovoru **Zaštitnika ljudskih prava i sloboda**³³ na pomenuti zahtjev, navodi se da je u toku 2014. godine Zaštitnik postupao u 4 slučaja iz oblasti nasilja u porodici, od kojih se jedan odnosio na nasilje zasnovano na bliskoj rodbinskoj vezi, a tri na nasilje prema djetetu u porodičnom kontekstu. U prvom slučaju koji se odnosio na pritužbu na postupanje organa policije. Zaštitnik nije našao povrede postupka, iako je, kako se navodi u odgovoru, sproveo detaljni istražni postupak i zatražio informacije od nadležnih institucija (Uprava policije i Državno tužilaštvo).

U odgovoru **Vrhovnog državnog tužilaštva**³⁴ navodi se da prema izvještajima koje su Vrhovnom državnom tužilaštvu dostavila viša i osnovna državna tužilaštva, u prethodne dvije godine nije bilo formiranih predmeta u kojima je pokrenut postupak protiv pojedinaca - državnih službenika za kršenje standarda potpune posvećenosti kod slučajeva nasilja prema ženama i nasilja u porodici.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je u poslednje dvije godine vodilo disciplinske postupke protiv 2 policijska službenika, zbog teže povrede službene dužnosti - kršenja Kodeksa policijske etike (čl.106, stav 1 tačka 4 Zakona o unutrašnjim poslovima)³⁵. U prvom slučaju kršenje Kodeksa se ogledalo u nedoličnom ponašanju - nasilju prema supruzi, za koje je policijski službenik kažnjen novčanom kaznom u visini od 30% mjesečne zarade u trajanju od dva mjeseca. U drugom navedenom slučaju, kršenje Kodeksa se ogledalo u nedoličnom ponašanju i fizičkom maltretiranju - nasilju prema supruzi i sinu, zbog čega je policijski službenik kažnjen novčanom kaznom u visini od 30% mjesečne zarade, u trajanju od 6 mjeseci. U odgovoru se ne navodi da li je ministarstvo, u skladu sa dužnošću prijavljivanja nasilja propisanom **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**³⁶ i **Krivičnim zakonikom** informacije o nasilju u porodici dostavilo i drugim nadležnim institucijama, kao ni da li je na osnovu njih pokrenut postupak protiv počinilaca.

³¹ Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2014. godinu, strana 116-117, dostupan na sledećem linku:

³² Ibis

³³ Odgovor Zaštitnika ljudskih prava i sloboda br.03-354/15-1 od 17.04.2015

³⁴ Odgovor Vrhovnog državnog tužilaštva dostavljen NVO Centar za ženska prava elektronskim putem, dana 20.04.2015. godine

³⁵ Odgovor Odjeljenja za zaštitu podataka o ličnosti i slobodan pristup informacijama Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore br. 151/15-487 od 24.04.2015. godine dostavljen NVO Centar za ženska prava

Savjet za građansku kontrolu rada policije³⁷ je u periodu 2014/15 imao u radu imao 5 predmeta provjere policijskih ovlaštenja u oblasti porodičnog nasilja. Tri pritužbe su podnijele žrtve nailja u porodici, jednu NVO Centar za ženska prava, a jednu je Savjet samoinicijativno razmatrao, na osnovu pisanja medija³⁸. U jednom predmetu Savjet nije mogao utvrditi povrede policijskih ovlaštenja, a rad na ostalima je u toku. Savjet zaključuje da je u 2014. i 2015. godini povećan broj pritužbi na rad policije u vezi sa zaštitom nasilja u porodici.

Pored navedenih predmeta, nevladina organizacija „Centar za ženska prava“ je dana 18.02.2014. godine, Odjeljenju za unutrašnju kontrolu rada policije³⁹ dostavila pritužbu na postupanje službenika Uprave policije u slučaju nasilja u porodici koje je preživjela klijentkinja ove nevladine organizacije. Naime, klijentkinja Centra za ženska prava je navela ozbiljne optužbe na račun rada policije - predstavnika dežurne službe i inspektora za porodično nasilje zaposlenog u Centru bezbjednosti Podgorica zbog grubog i nehumanog ponašanja prilikom postupka prijavljivanja nasilja, najprije u njenom stanu, a potom i u službenim prostorijama CB Podgorica. U odgovoru na pritužbu Odjeljenje za unutrašnju kontrolu rada policije navodi da u sprovedenom postupku unutrašnje kontrole nijesu utvrđeni dokazi na osnovu kojih bi postojala mogućnost i osnov za pokretanje postupka za utvrđivanje disciplinske ili druge odgovornosti imenovanih policijskih službenika. Takođe, podnosioci pritužbe su upućeni da zaštitu mogu ostvariti u posebnom postuku pred nadležnim sudom. Ni u odgovoru na ponovljeni dopis Centra za ženska prava, nije dostavljena informacija da li su u postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti policijskih službenika uzeti u obzir snimci nadzornih kamera, iako je to bio ključni dokaz koji je predložila ova NVO⁴⁰. U odgovoru Savjeta za građansku kontrolu rada policije, navodi se da Savjet nije mogao utvrditi neprofesionalnu primjenu policijskih ovlaštenja i preporučeno da se nastavi “njegovanje kvalitetnog policijskog pristupa policijske organizacije prema civilnom društvu i materiji porodičnog nasilja”⁴¹.

- d. Postoje li **relevantni dokumenti** (kao što su protokoli, profesionalne smjernice itd.) **koji bi obezbjedili da se standardi potpune posvećenosti** poštuju u slučajevima nasilja prema ženama i u porodici? Ko je izradio ta dokumenta: (a) nadležni organi direktno zaduženi za zaštitu, prevenciju i kažnjavanje nasilja nad ženama i u porodici, (b) organi za nadzor ili praćenje, resorna ministarstva – Ombudsman, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti itd. Da li su to: (a) interni standardi, (b) opšti ili posebni protokoli, (c) smjernice, (d) preporuke itd.? Molimo vas da date komentar na pravnu hijerarhiju i o tome da li su oni pravno obavezujući.

Strategija o zaštiti od nasilja u porodici usvojena 2011. godine, u okviru potpune posvećenosti nalaže multidisciplinarni model postupanja u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i ostvarivanje saradnje svih subjekata u zaštiti žrtve porodičnog nasilja, kao i edukaciju profesionalnog kadra. Jedna od obaveza iz Strategije bila je izrada **Protokola o postupanju, prevenciji i zaštite od nasilja u porodici**.

³⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list RCG 46/10) „član 9 Dužnost prijavljivanja nasilja :Državni organ, drugi organ, zdravstvena, obrazovna i druga ustanova dužni su da prijave policiji učinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti. Prijavu o učinjenom nasilju dužno je da policiji podnese odgovorno lice u organu ili ustanovi iz stava 1 ovog člana, kao i zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i drugo lice koje sazna za učinjeno nasilje u vršenju svojih poslova. Organ za prekršaje i policija dužni su da obavijeste centar za socijalni rad o prijavljenom nasilju.

³⁷ Građanska kontrola rada policije u Crnoj Gori institucionalno se ostvaruje posredstvom Savjeta za građansku kontrolu rada policije i na temelju odredbi Zakona o unutrašnjim poslovima (“Službeni list Crne Gore, broj 44/2012” od 9.8.2012. god.) Ovaj zakon propisuje tri nivoa kontrole policije - parlamentarnu, građansku i unutrašnju.

³⁸ Odgovor Savjeta za građansku kontrolu rada policije na zahtjev Centra za ženska prava, dopis br.8/9-15 od 9.05.2015.

³⁹ Odjeljenje za unutrašnju kontrolu rada policije funkcioniše u sklopu Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore

⁴⁰ Ministarstvo unutrašnjih poslova, odjeljenje za unutrašnju kontrolu rada policije, dopis br.086/14-20974/1 od 28.04.2014.

⁴¹ Savjet za građansku kontrolu rada policije, dopis br.5/7-2014 od 24.10.2014.

Potpisivanjem i usvajanjem **Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** dodatno su razrađeni standardi postupanja nadležnih tijela i organa vlasti i organizacija u oblasti nasilja u porodici. Protokol je nastao u okviru programa rodne ravnopravnosti IPA 2010, koji su u partnerstvu sprovodili Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore, UNDP i Delegacija EU u Podgorici. U izradu Protokola su bili uključeni predstavnici/ce institucija sistema, NVO (Sigurna ženska kuća, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica), međunarodne organizacije (UNICEF i UNHCR). Protokol su zvanično 25. novembra 2011. potpisali rukovodioci Ministarstva pravde, Vrhovnog suda, Vrhovnog državnog tužilaštva, Ministarstva prosvjete i sporta, Ministarstva zdravlja, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Uprave policije i Vijeća za prekršaje Crne Gore. U osnovi, Protokol predstavlja posebnu vrstu sporazuma između više ustanova i organizacija kojima se potpisnici protokola obavezuju na multidisciplinarnu saradnju s jasno razrađenim postupanjima svakog sistema. Uređene su obaveze preduzimanja potrebnih mjera da se osigura organizovanost, opremljenost i edukacija dovoljnog broja specijalizovanih stručnjaka koji se bave problematikom nasilja u porodici. Problem i otežavajuća okolnost je što Protokol nema pravno obavezujuću snagu već služi kao alat u postupanju (tj. uputstvo).

- e. Da li je bilo slučajeva nasilja prema ženama ili u porodici pred **državnim sudom u kojima su se kršili standardi potpune posvećenosti** u slučajevima nasilja nad ženama / u porodici? **Da li je bilo slučajeva pred međudržavnim tijelom** (Sud za ljudska prava Savjeta Evrope i Komitet CEDAW) zbog kršenja ljudskih prava žrtava?

Ni pred Ustavnim sudom Crne Gore, ni pred međunarodnim organima, kao što su Evropski sud za ljudska prava ili komiteti Ujedinjenih Nacija, nije bilo relevantnih slučajeva za Crnu Goru u ovoj oblasti.

- f. Da li je bilo istraživanja o **profesionalnim stavovima**, uključujući stereotipe o nasilju prema ženama, rodno zasnovanom nasilju i/ili nasilju u porodici? Ako je odgovor potvrđan, navedite informacije o uzorku istraživanja i metodologiji, rezultatima i preporukama, ako je moguće.

Prvu sveobuhvatnu **Studiju o nasilju nad ženama i nasilju u porodici**⁴² sprovedla je 2012. godine Agencija CEED i SOS Telefon Nikšić u saradnji sa konsultantkinjama iz ženskih nevladinih organizacija⁴³. Studija je urađena za potrebe Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), u okviru Programa za rodnu ravnopravnost IPA 2010 koji je sproveden u periodu od 2010. – 2014. u saradnji sa Ministarstvom ljudskih i manjinskih prava, uz podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori. U okviru ovog istraživanja, realizovani su dubinski intervjui sa predstavnicima 15 relevantnih institucija koji su pokazali da se propusti u radu institucija koji se dešavaju u praksi često rezultat nedostatka obuke o specifičnostima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, ali i o zakonskim procedurama, posebno onim propisanim **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**.

Predstavnici relevantnih institucija navode da nijedna institucija ne posjeduje posebna, specijalizovana odjeljenja koja se bave samo ovim pitanjem. Institucije koje su uključene u istraživanje, nemaju unaprijed definisanu praksu procjene rizika. Intervjuisana lica su istakla da vrše analizu rizika uglavnom kroz izjave aktera nasilne situacije, ali nije identifikovano postojanje metodologije, dokumenta ili liste pitanja koji su osnov za analizu rizika. Ovo upravo ukazuje da

⁴² Studija o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u Crnoj Gori, CEED i SOS Telefon Nikšić, izdavač: UNDP Kancelarija u Crnoj Gori, Podgorica 2012. Web link: http://www.me.undp.org/content/dam/montenegro/docs/publications/si/Gender/Rezime_Studija%20o%20nasilju%20u%20porodici%20i%20nasilju%20nad%20zenama.pdf

⁴³ Na izradi Studije su radile konsultantkinje Nataša Međedović i Maja Raičević, a korišćeni su i podaci SOS telefona Nikšić i Sigurne ženske kuće.

je analiza rizika jedna od najslabijih karika u lancu zaštite žrtava nasilja, da institucije ne poznaju u dovoljnoj mjeri svoje obaveze i nadležnosti u tom pogledu, kao i da ne postoje odgovarajući protokoli za procjenu rizika.

Studije slučajeva pokazuju da institucije ne ulažu dovoljno napora da obavijeste i pouče žrtve o zakonskim mogućnostima i procedurama i da izostaje adekvatna zaštita od nasilja.

Neke od ključnih preporuka Studije uključuju kontinuiranu, specijalizovanu i rodno senzitivnu obuku za predstavnike/ce svih nadležnih institucija koja će pored upoznavanja sa zakonskim procedurama, obezbijediti i razumijevanje problema porodičnog nasilja, kao i položaja i ponašanja žrtve. Navodi se potreba za odgovarajućom evaluacijom, obukom, stručnom konsultantskom podrškom i supervizijom multidisciplinarnih timova koji rade pri Centrima za socijalni rad. U okviru svake institucije je potrebno formirati specijalizovane odsjeke/timove čiji bi mandat predviđao isključivo bavljenje predmetima porodičnog nasilja i nasilja nad ženama. Potrebno je obezbijediti informativne brošure i za zaposlene u institucijama koje će sadržati pregled svih zakonskih normi i procedura koje su relevantne za njihov rad u o oblasti porodičnog nasilja i nasilja nad ženama. U okviru svake pojedinačne institucije donijeti jasne procedure za hitno postupanje u skladu sa **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**. Poseban set preporuka se odnosi na uspostavljanje i finansiranje specijalizovanih servisa za podršku žrtvama nasilja, izmjene i dopune zakona i bezbjednost djece.

U martu 2014. godine su na sjednici Odbora za rodnu ravnopravnost prezentovani rezultati „**Drugog istraživanja o poznavanju i primjeni Zakona o rodnoj ravnopravnosti u institucijama Crne Gore**“⁴⁴ koje je sprovedeno u 68 institucija i parlamentarnih partija u Crnoj Gori, u drugoj polovini 2013.godine. Kada se uporede rezultati dva istraživanja (prvo je realizovano 2010. godine), proizilazi da se za 23% povećao broj učesnika koji su nabrojali jedan dokument, za 9% je više onih koji su nabrojali dva i za 9% onih koji su nabrojali sva tri dokumenta koja uređuju pitanje rodne ravnopravnosti, ali je evidentno da je i dalje značajan broj ispitanika koji nijesu naveli nijedan dokument kojim se uređuje ovo pitanje.

Rezultati pokazuju da je od svih dokumenata u kojima je država uredila pitanja rodne ravnopravnosti, najprepoznatljiviji **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** (53%). Međutim, od ukupnog broja učesnika u istraživanju 41% nijesu mogli da navedu ni jedno postupanje koje Zakon smatra diskriminacijom, što je za 8% manje nego 2010.godine. Većini učesnika u istraživanju (79%) danas je poznato da se po Zakonu upotreba riječi u muškom rodu, kao generički neutralna forma za muški i ženski rod, smatra diskriminacijom. To je za 18% više nego što su znali prije tri godine. Istraživanjem su detektovane tačke u kojima je u sferi političkog života napravljen najmanji pomak ka ostvarivanju rodne ravnopravnosti i gdje najviše nedostaju instrumenti kojima država realizuje svoju Ustavom propisanu obavezu da vodi politiku jednakih mogućnosti.

⁴⁴ prof.dr Puzigaća M., mr Čabarkapa M. i Pajvančić M. *Drugo istraživanje o poznavanju i primjeni Zakona o rodnoj ravnopravnosti u institucijama Crne Gore*, izdavač: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica 2014.

POGLAVLJE II – INTEGRISANJE POLITIKA I PRIKUPLJANJE PODATAKA

Član 7 – Sveobuhvatne i koordinirane politike

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere za usvajanje i primenu djelotvornih, sveobuhvatnih i koordiniranih državnih politika, koje obuhvataju sve relevantne mjere za spriječavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom i nude holistički odgovor na nasilje nad ženama.
 2. Članice će obezbjediti da politike koje se navode u stavu 1 stave prava žrtve u središte svih mjera i da se primjenjuju kroz djelotvornu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija.
 3. Mjere koje se preduzimaju u skladu sa ovim članom uključice, prema potrebi, sve nadležne aktere, kao što su: državni organi, nacionalne, regionalne i lokalne skupštine i uprave, državne institucije za zaštitu ljudskih prava i organizacije civilnog društva.
- a. Da li postoje zakoni i podzakonski akti, kao što su pravila i propisi, specifični protokoli ili drugi pravni ili dokumenti javnih politika (državne strategije, akcioni planovi, državni regionalni/lokalni strateški dokumenti itd.), koji definišu **uloge i odgovornosti određenih institucija/aktera** u:
- (a) zaštiti, (b) prevenciji i/ili (c) gonjenju slučajeva nasilja nad ženama i u porodici? Ako je odgovor potvrđan, nabrojte ga/ih i navedite uloge i odgovornosti. Da li su ovi dokumenti pravno obavezujući ili su više instruktivne prirode? Ko je odgovoran za implementaciju ovih standarda? Ko i na koji način prati primenu ovih standarda?
- b. Da li postoje zakoni i podzakonski akti, kao što su pravila i propisi, specifični protokoli ili drugi pravni ili dokumenti javnih politika (državne strategije, akcioni planovi, državni regionalni/lokalni strateški dokumenti itd.), koji definišu međusektorsku, i/ili međuvladinu saradnju i koordinaciju u: (a) zaštiti, (b) prevenciji i/ili (c) gonjenju slučajeva nasilja nad ženama i u porodici? Šta je cilj uspostavljanja ovih mjera / usvajanja ovih procedura? Molimo vas da navedete definiciju njihovog cilja, ako je moguće. Navedite ko učestvuje u ovom integrisanom pristupu, kao što je definisano u relevantnim dokumentima. Molimo vas da date pregled njihovih uloga i odgovornosti u vezi sa aspektima saradnje i komunikacije. Da li su to pravno obavezujući dokumenti ili su više instruktivne prirode? Ko je odgovoran za zajedničke napore i za realizovanu komunikaciju i saradnju? Molimo da date definiciju, ako je moguće. Da li ove politike zahtevaju zajednički rad na pojedinačnim slučajevima, i/ili na strateškom i/ili zakonodavnom nivou? Da li je potrebno izveštavanje o zajedničkom napretku i, ako jeste, kome? Da li je Koordinaciono tijelo osnovano da nadgleda integrisani odgovor na nasilje nad ženama i u porodici? Kakav mandat ima Koordinaciono tijelo? Kakve mjere može da preduzme Koordinaciono tijelo u slučajevima kada ne dođe do komunikacije i saradnje?
- c. Da li se potrebe i prava žrtava tretiraju kao prioritet u radu institucija, grupa i tijela definisanih usvojenim zakonima i politikama? Da li su ovi usvojeni zakoni i regulisane politike Koordinacionog tela orijentisani ka žrtvi na način da se bave potrebama i pravima žrtava kao prioritetom? Molimo vas da identifikujete specifične ciljeve i zadatke kao što su definisani u relevantnim dokumentima ili mjerama da biste objasnili svoje analize/komentare.
- d. Da li postoje obaveze nastale iz pravnih ili političkih dokumenata ili su samo instruktivne prirode – obaveze uključivanja svih relevantnih državnih i nedržavnih aktera? Možete li da navedete institucije, državne i nedržavne aktere (sudstvo, policija, parlament, državne institucije za ljudska prava, nevladine organizacije itd.) identifikovane u dokumentu/-ima koji omogućavaju integrisani pristup u prevenciji i borbi protiv nasilja prema ženama i u porodici? Navedite ko je bio aktivan u kreiranju, praćenju i/ili sprovođenju tih dokumenata? Da li su NVO i drugi relevantni nedržavni akteri bili aktivni u kreiranju, praćenju i/ili sprovođenju tih dokumenata?

Nekoliko pravno obavezujućih regulativa propisuje obaveze institucija u postupcima prevencije, zaštite, pomoći i podrške žrtavama nasilja. Prije svega, **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** propisuje da je obaveza nadležnih organa i drugih pravnih lica koja vrše javna ovlašćenja da primjenjuju principe rodne ravnopravnosti, a naročito princip rodno balansirane zastupljenosti prilikom izbora i imenovanja na određene funkcije, obrazovanja radnih tijela i utvrđivanja sastava zvaničnih delegacija. Osim toga, čl. 11 Zakona se obavezuju opština, glavni grad i prestonica da, u okviru svojih nadležnosti, podstiču i ostvaruju rodnu ravnopravnost, odnosno preduzimaju mjere i aktivnosti od značaja za ostvarivanje rodne ravnopravnosti.

Zakon reguliše i postupak podnošenja predstavke kojom se ukazuje na posrednu ili neposrednu diskriminaciju po osnovu pola. Predstavka se podnosi Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, nakon čega Ministarstvo priprema mišljenje sa konstatacijama i ocjenama o okolnostima slučaja iz predstavke, sa aspekta postojanja diskriminacije po osnovu pola, u kojem upozorava na utvrđeno postojanje diskriminacije po osnovu pola, preporučuje način otklanjanja uzroka diskriminacije i određuje rok za podnosioca/teljku predstavke i protivnu stranu u kojem će obavijestiti Ministarstvo o preduzetim mjerama. Nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrši Ministarstvo. Nažalost, propisano podnošenje predstavki ne funkcioniše u praksi, dijelom jer je ova nadležnost ministarstva nepoznata građanima/građankama, a dijelom i zbog nedostatka kapaciteta ovog ministarstva da postupa po predstavkama.

Istovremeno, **Zakon o zabrani diskriminacije** razrađuje nadležnosti i ovlašćenja Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda kod diskriminatorских postupanja, kao što je to gore pomenuto. Zaštitnik/ca, između ostalog, postupa po pritužbama zbog diskriminatorског postupanja organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica, i preduzima mjere i radnje za otklanjanje diskriminacije i zaštitu prava diskriminisanog lica, ako nije pokrenut sudski postupak, pokreće postupak za zaštitu od diskriminacije pred sudom ili se u tom postupku pojavi kao umješać/ica kad stranka učini vjerovatnim, a Zaštitnik/ca procijeni da je postupanjem tuženog izvršena diskriminacija po istom osnovu prema grupi lica sa istim ličnim svojstvima, upozorava javnost na pojavu težih oblika diskriminacije, prikuplja i analizira podatke o slučajevima diskriminacije, podnosi Skupštini Crne Gore, u okviru godišnjeg izvještaja, poseban dio izvještaja o sprovedenim aktivnostima na zaštiti od diskriminacije i promociji jednakosti. U pogledu uloge suda u postupcima sudske zaštite, koju predviđa Zakon o zabrani diskriminacije, primjenjuju se, pored posebnih odredbi ovog Zakona, i opšta pravila parničnog postupka.

Dodatno, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** definiše uloge i odgovornosti institucija u postupku asistencije žrtvama nasilja u porodici. Članom 5 ovog Zakona propisano je da su potpunu i koordiniranu zaštitu žrtvi dužni da pruže Policija, Organ za prekršaje, Državno tužilaštvo, Centar za socijalni rad ili druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom.

Pored upućivanja na organe i ustanove koji su nadležni da pruže zaštitu žrtvama nasilja u porodici, propisana je i obaveza njihovog zajedničkog i koordiniranog djelovanja. Tako, čl. 11 predviđa da Centar za socijalni rad obrazuje stručni tim od predstavnika te ustanove, organa i službi lokalne uprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice, radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi, u skladu sa njenim potrebama i izborom.

Prepoznajući potrebu hitne intervencije kada je u pitanju zaštita žrtvama nasilja, propisana je u čl. 6 predmetnog Zakona dužnost hitnog postupanja organa sa akcentom na interesu i dobrobiti žrtve, naročito ako je žrtva dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice koje nije sposobno da se o sebi stara.. Osim toga, u čl. 10 Zakona se nalaže policiji, da bez odlaganja preduzme radnje i mjere u cilju zaštite žrtve, u skladu sa ovim Zakonom i zakonima kojima se uređuju rad i ovlašćenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak i zaštita svjedoka. Takođe, Centar za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom dužni su da, bez odlaganja, pruže zaštitu i pomoć žrtvi u skladu sa svojim nadležnostima. Osim hitnošću postupanja,

ovaj Zakon i drugim odredbama potvrđuje opredjeljenje da potrebe i prava žrtava smjesti u fokus postupanja svih relevantnih institucija. Tako je, Centar za socijalni rad dužan da obrazuje stručni tim od predstavnika te ustanove, organa i službi jedinice lokalne samouprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice i nasilja u porodici, radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti u procesu pomoći žrtvi, u skladu sa njenim potrebama i izborom. Plan pomoći žrtvi sadrži mjere koje je potrebno preduzeti u skladu sa zakonima kojima se uređuje socijalna i dječija zaštita, a ako je žrtva djeteta, plan pomoći žrtvi sadrži i mjere za zaštitu djeteta u skladu sa zakonom kojim se uređuju porodični odnosi i propisima kojima se uređuje zaštita prava djece.

Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici⁴⁵ detaljno se propisuje sadržaj plana zaštite. Iskustvo klijentkinja ženskih nevladinih organizacija pokazuje da centri za socijalni rad ne poštuju obavezu izrade ovog plana, odnosno ni u jednom slučaju žrtve nasilja, žrtve nasilja koje su se obraćale nevladinim organizacijama⁴⁶ nisu bile upoznate sa postojanjem takvog plana, niti ih je nadležni centar za socijalni rad uključio u njegovu izradu, u skladu sa obavezom propisanom Protokolom. Pored toga, potvrđeno je pravo na besplatnu pravnu pomoć⁴⁷, zatim obaveza pratnje žrtve od strane policijskog službenika u stan ili drugi prostor za stanovanje prilikom uzimanja ličnih stvari koje su joj neophodne u svakodnevnom životu, kao i radi obezbjeđenja privremenog smještaja i zbrinjavanja žrtve. Pratnja izostaje, samo ako se žrtva tome izričito protivi. Dodatno je priznata žrtvi mogućnost izbora povjerljivog lica, odnosno lica koje će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi sa zaštitom od nasilja. Pratnju instituta "povjerljivog lica" uglavnom obezbjeđuju nevladine organizacije koje se bave zaštitom žrtava nasilja, a raspoloživi podaci u vezi sa primjenom ovog instituta prikazani su u dijelu analize koji se odnosi na član 9 - udruženje građana i civilno društvo.

Član 18 **Zakona o zaštiti od nasilja**, predviđa da se zaštita ostvaruje u skladu sa Strategijom zaštite od nasilja u porodici, koja sadrži:

- ✓ ocjenu stanja i identifikovanje ključnih problema u socijalnoj i drugoj zaštiti,
- ✓ ciljeve i mjere za unaprjeđenje socijalne i druge zaštite, a naročito u pogledu: podizanja nivoa svijesti građana o problemu nasilja i formiranja stavova o neprihvatljivosti nasilja; razvoja programa za prevenciju nasilja; podrške porodici u prevenciji nasilja; daljeg razvoja normativnog okvira u oblasti zaštite; jačanja saradnje organa, ustanova, organizacija i drugih pravnih i fizičkih lica koja se bave zaštitom; sticanja novih znanja i vještina svih koji se bave zaštitom; unaprjeđenja sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanja o slučajevima nasilja.

Strategija donijeta za period 2011-2015, definiše kao jedan od ciljeva - razvitak multidisciplinarnog modela postupanja u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i ostvarenje saradnje svih subjekata u zaštiti žrtve porodičnog nasilja i ujedno aktivnosti u tom pravcu. Predviđena je, između ostalog, izrada i usvajanje protokola o međusektorskoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava porodičnog nasilja sa rokom do kraja 2011. godine, što je i urađeno. Kao što je gore pomenuto, **Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** se definišu uloge i obaveze svih nadležnih organa, te sve relevantne adrese u lancu međusobne komunikacije, i samim tim se uređuje zajednički rad svih sistema u toku sprovođenja zakona i konvencija.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je, tek tri godine nakon usvajanja Zakona usvojilo dva obavezujuća pravilnika bez kojih nije moguće sprovesti nove mjere zaštite žrtava: **Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje**⁴⁸ i **Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve**⁴⁸.

⁴⁶ Informacija je dobijena od žena žrtava nasilja koje su se u proteklih 5 godina obraćale nevladinim organizacijama Sigurna ženska kuća, Centar za ženska prava i SOS Telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić.

⁴⁷ Važeći Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći propisuje pravo na besplatnu pravnu pomoć samo za žrtve krivičnog djela nasilje u porodici. U toku su izmjene i dopune ovog zakona.

⁴⁸ Sl. List Crne Gore, br. 4/2014.

Ovim pravilnicima se dodatno razrađuju dužnosti aktera sistema sprečavanja i zaštite od nasilja u porodici, o čemu će biti više riječi u okviru analize čl. 50 (pitanje b). Praksa nevladinih organizacija koje se bave zaštitom od nasilja pokazuje nedovoljnu primjenu navedenih pravilnika.⁴⁹

Ministarstvo rada i socijalnog staranja 2013. godine je donijelo i obavezujući **Pravilnik o bližem sprovođenju zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana**⁵⁰, čime se uređuju uloge i obaveze pojedinačnih subjekata u pogledu implementacije zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana. Pravilnik je samo formalan dokument jer „spvođenje psihosocijalnog tretmana još uvijek nije obezbijeđeno i neophodno je u što kraćem roku edukovati stručnjake koji će sprovoditi tretman i započeti sa njegovom primjenom”⁵¹. Još uvijek ne postoji definisan model, vrsta i trajanje tretmana.

U domenu krivičnopravne zaštite, **Zakonikom o krivičnom postupku** posebno su propisane obaveze sudova, državnog tužilaštva i policije u procesuiranju krivičnih djela, kao i obaveze koje se tiču saradnje i koordinacije ovih organa.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2013-2017, kao temeljni dokument za postizanje rodne ravnopravnosti, predviđa područja djelovanja za vremenski period od četiri godine. U svakom području je određen strateški cilj, ciljevi, kao i mjere koje treba preduzeti. Određeni su i nosioci aktivnosti, partneri, vremenski okvir, indikatori, podnošenje izvještaja i potrebna finansijska sredstva za primjenu. Prepoznato je, između ostalog, i rodno zasnovano nasilje, kao područje u okviru kojeg je potrebno preduzeti mjere i aktivnosti u cilju suzbijanja svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici i unapređenja položaja i zaštita prava žrtava svih oblika nasilja.

Član 8 – Finansijska sredstva

Članice će odvojiti odgovarajuća finansijska sredstva i ljudske resurse za adekvatno sprovođenje integrisanih politika, mjera i programa za spriječavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući i one koje sprovode nevladine organizacije i civilno društvo.

- a. Da li su usvojeni zakoni i politike o integrisanom pristupu praćeni **adekvatnom procjenom o troškovima njihove realizacije**? Navedite koliko je bilo potrebno i efektivno izdvojeno sredstava za sprovođenje ovih zakona/politika. Ko su krajnji korisnici finansiranih aktivnosti? Kome su namjenjena sredstva (državne institucije, regionalne i/ili lokalne, nevladine organizacije, nezavisne institucije itd.) – navedite. Da li su donacije obezbjeđene iz javnih sredstava? Ako jesu, da li iz državnog, lokalnih ili regionalnih budžeta? Da li je bilo (ko)finansiranja od strane međudržavne zajednice donatora, korporativnog biznisa, javne kampanje za prikupljanje novca itd.? Navedite.
- b. Da li je u posljednje dvije godine došlo do promjene u pogledu **izvora finansiranja integrisanih politika** – navedite i komentarišite.

⁴⁹ Izvor, Izvještaji i pratnji povjerljivog lica, arhiva SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić.

⁵⁰ Sl. List Crne Gore, br. 50/2013.

⁵¹ Izvor „Analiza primjene zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioc nasilja na teritoriji opštine Nikšić“, NVO NEPSIS i NVO SOS telfon Nikšić, septembar 2014.

Usvajanjem **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici** 2010. godine Vlada Crne Gore nije predvidjela budžet za njegovu realizaciju, iako Zakon u sebi sadrži odredbe koje podrazumijevaju nove, dodatne servise, koordinisanu borbu protiv nasilja u porodici i rad na prevenciji.⁵² **Strategijom zaštite od nasilja u porodici** koju je Vlada Crne Gore usvojila za period 2011-2015⁵³ nije jasno definisano ko će kada i koliko sredstava obezbjeđivati na godišnjem nivou za implementaciju dokumenta već je unesena opšta formulacija: sredstva za finasiranje će biti obezbijeđena iz budžeta nadležnih ministarstva, donacijama, kao i realizacijom projekata koji su finasirani od strane međunarodne zajednice. Posljedično, borba protiv nasilja u porodici je u najvećoj mjeri i dalje teret NVO sektora koji se svakodnevno suočava sa problemom dugoročne održivosti jer se u najvećoj mjeri finansira iz stanih donacija i u značajnoj mjeri je zasnovan na volonterkom radu. U manjoj mjeri, za održivost zanemarljivoj, NVO sredstva obezbjeđuju iz institucionalnih fondova na nacionalnom i lokalnom nivou, putem javnih tendera, privatnih donacija.

Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR), za period 2013 – 2017. su definisana odgovorna ministarstva i predviđena sredstva potrebna za realizaciju pojedinih aktivnosti. U poglavlju 5 - Rodno zasnovano nasilje je predviđena aktivnost 5.5.8. Uspostaviti održivi model finansiranja servisa podrške žrtvama porodičnog nasilja, a planirana sredstva za tu aktivnost iznose EUR 30.000.⁵⁴ Aktivnost je trebala biti realizovana u periodu 2013. – 2014. ali u godišnjem izvještaju Vlade Crne Gore o Izvještaju PAPRR za 2014. se konstatuje: status mjere - nije realizovano.⁵⁵

Ukupna budžetska sredstva za Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava za 2014. su EUR 1,17 mil. Odjeljenju za rodnu ravnopravnost, koje funkcioniše u sklopu Minstarstva je opredijeljeno tek 1/6 navedenog iznosa. Od odobrenih sredstava Odjeljenju je:

- EUR 0,01mil opredijeljeno za konsultantske usluge, projekte i studije: edukaciju poslanika Skupštine CG na temu većeg političkog učešća žena, edukacije državnih službenika, obuka državnih službenika, specijalističke obuke na temu rodne ravnopravnosti, okrugli sto na temu antitrafikinga itd EUR 0,01mil za ostale usluge za: obilježavanje 8. marta, obilježavanje dana žena sa sela (15. oktobar), organizovanje tri foruma za saradnju sa NVO, promovisanje uspješnih žena u nauci, organizovanje sastanka regionalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti, štampanje priručnika o rodnoj ravnopravnosti za državne službenike, organizovanje trećeg festivala ženskog stvaralaštva.⁵⁶

Analizom navedenog uviđamo da Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ima vrlo skroman budžet u kojem opet među prioritetnim aktivnostima nije segment koji se odnosi na suzbijanje nasilja nad ženama i porodičnog nasilja. Odjeljenje za rodnu ravnopravnost ima i skromne kadrovske kapacitete pa je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava za 6.842 eura uvećalo sredstva za kadrovska jačanje ovog odjeljenja u 2014. godini u odnosu na 2013. Godinu.

⁵² Informator o mogućnostima zaštite žrtava porodičnog nasilja u izdanju SOS telefona podgorica, 2011

⁵³ vidjeti na <http://www.me.undp.org/content/dam/montenegro/docs/projectdocs/si/Gender/Strategy%20for%20Domestic%20Violence%20Protection%20LOC.pdf>

⁵⁴ Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti https://www.google.me/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.gov.me%2FResourceManager%2FFileDownload.aspx%3Frid%3D121012%26rType%3D2&ei=_zohVeLbAcS-PIHagZgJ&usq=AFQjCNEIvIwizYqB12_gpxlr_d7iBAFoww

⁵⁵ Izvještaj o sprovođenju plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u 2014. godini, vidjeti na <http://www.minmanj.gov.me/organizacija/nap>

⁵⁶ Preuzeto sa: http://www.skupstina.me/~skupcg/skupstina/cms/site_data/25%20saziv%20ODBORI/RODNA%20RAVNOPRAVNOST/Zapisnik%2023%20%281%29.pdf

U predlogu budžeta za 2015. godinu predviđeno je da Ministarstvu za ljudska i manjinska prava bude dodijeljeno ukupno EUR 871.874,16 ili za ¼ manje u odnosu na prethodnu godinu. Odjeljenju za rodnu ravnopravnost, od navedenih sredstava je odobreno EUR 57.994,30, tj. samo 8.6% od ukupnog budžeta Ministarstva.⁵⁷

U **Zakonu o nevladinim organizacijama**⁵⁸ postoji odredba o budžetskom finansiranju NVO koje se bave projektima i programima u oblastima od javnog interesa, između ostalog i NVO koje se bave promovisanjem rodne ravnopravnosti i problemom nasilja u porodici. Vlada Crne Gore jednom godišnje raspisuje konkurs za raspodjelu prihoda od igara na sreću. Komisija o raspodjeli dijela prihoda od igara na sreću za 2013. godinu je od ukupnog fonda koji iznosi 1,803,359,64 eura izdvojila 2,99% za organizacije koje se generalno bave pravima žena. Za organizacije koje se direktno bave nasiljem nad ženama taj procenat je još niži 2,38%. U odnosu na 2006. i 2007. godinu kada je izdvojeno 3,88% i 3,07% vidimo da država u rješavanju problema nasilja nad ženama smanjuje umjesto da povećava finansijsku podršku.

Na lokalnom nivou mjere borbe protiv nasilja u porodici su obično predviđene **Lokalnim planovima akcije za socijalnu inkluziju i Lokalnim planovima akcije za rodnu ravnopravnost.** Nijesu predviđena konkretna finansijska sredstva koja će na godišnjem nivou biti obezbjeđivana iz budžeta već se vrlo uopšteno konstatuje da se sredstva obezbjeđuju iz opštinskih sredstava iz partnerstva sa privatnim firmama/kompanijama (biznis sektor), ili su to donatorka sredstva.

- c. Da li su usvojeni zakoni i politike o integrisanim politikama praćeni **adekvatnim ljudskim resursima**? Da li su ove mjere praćene otvaranjem novih radnih mjesta, redizajniranjem odgovornosti, zapošljavanjem novih ljudi za sprovođenje novih zadataka, i/ili su praćene novim zadacima, zaduženjima i odgovornostima u okviru postojeće infrastrukture. Navedite efekte.

Što se tiče ljudskih resursa, pri 11 centara za socijalni rad su, u skladu sa **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**, formirani multidisciplinarni timovi⁵⁹ koji imaju mandat da rade na problemu nasilja u porodici i nasilja nad ženama. U te multidisciplinarne timove ulaze i članice NVO koje se bave ovim problemom. Ovakav sistem podrške treba da predstavi međuresorsko povezivanje svih službi koji se bave ovim problemom. Ono što se ističe kao problem je da pojedini centri za socijalni rad pokrivaju više opština, tj. međuopštinskog su tipa, pa članovi timova ne mogu adekvatno da se brinu o svim slučajevima nasilja. Osoblje nije dovoljno edukovano, nema supervizijske podrške timova, nema izvještaja o radu pa samim tim ni analize njihove efikasnosti, česta je i fluktuacija ljudi iz timova. Takođe je u izvještajima⁶⁰ konstatovano da u centrima za socijalni rad postoji disbalans između stručnog kadra i administrativnog osoblja (preko 45% zaposlenih rade administrativni dio). Supervizijska podrška bi trebala da bude regulisana formiranjem Zavoda za socijalno staranje, ali nemamo informaciju kada će početi da se primjenjuje.

⁵⁷ Budžet pogledati na: <http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=184526&rType=2>

⁵⁸ Službeni list CG, br. 39/2011.

⁵⁹ Izvor, Izvještaj o sprovođenju plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za 2014.g, vidjeti na <http://www.minmanj.gov.me/organizacija/nap>

⁶⁰ Informacija o primjeni Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2013. godinu

Što se tiče Uprave policije jedino CB Podgorica ima sistematizovana radna mjesta predviđena za rad sa porodičnim nasiljem dok u ostalim CB taj posao rade drugi inspektori koji nijesu dovoljno senzibilisani za rad sa porodičnim nasiljem. **Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova u centrima i odjeljenjima bezbjednosti Uprave policije** sistematizovana su službenička mjesta za suzbijanje maloljetničke delinkvencije, u čijoj nadležnosti je i rad na suzbijanju nasilja u porodici. U Centru bezbjednosti Podgorica sistematizovana je Stanica kriminalističke policije za suzbijanje krvnih delikata i nasilja u porodici, koja se bavi ovom problematikom, a razmotriće se mogućnost sistematizovanja specijalizovanih radnih mjesta za oblast suzbijanja nasilja u porodici i u ostalim centrima Odjeljenja bezbjednosti.⁶¹ jer često odlaze na druga radna mjesta i nepostojanje supervizijske podrške.

U **Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2013-2017** planirana je i edukacija nastavnika građanskog vaspitanja u osnovnim školama, jačanje kapaciteta socijalnih službi i NVO za rad sa žrtvama, edukacija stručnjaka koji rade u oblasti zaštite od nasilja u porodici u svim državnim organima za prepoznavanje, sprječavanje i kompetentno postupanje u slučajevima porodičnog nasilja, osnivanje savjetovališta za brak i porodicu kao specijalizovanu ustanovu za pomoć žrtvama nasilja u porodici u sklopu Centra za socijalni rad ili Centra za mentalno zdravlje. Ovo savjetovalište prema Izvještaju o postizanju ciljeva iz Plana o rodnoj ravnopravnosti još uvijek nije realizovano.

Dodatno, problem sa ljudskim resursima je nekontinuirana i neravnomjerna edukacija osoba koji se bave porodičnim nasiljem. Edukacije obično sprovode NVO, ad hoc su tipa, a za kvalitetne i održive rezultate je neophodno obezbijediti kontinuitet.

Član 9 – Udruženja građana i civilno društvo

Članice će prepoznati, podsticati i podržavati, na svim nivoima, rad nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva u borbi protiv nasilja nad ženama i uspostaviti djelotvornu saradnju sa ovim organizacijama.

- a. Da li postoji zakon koji reguliše rad nevladinih organizacija ili civilnog društva? Kakav je status NVO? Da li postoje zakoni ili podzakonski akti koji regulišu **rad NVO na sprječavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i u porodici**? Da li su NVO priznate u okviru državnog, regionalnog ili lokalnog zakonodavnog okvira kao aktivni pružaoci usluga, nosioci javnih kampanja, ili drugih vrsta aktivnih subjekata u ovoj oblasti (na primer, imaju ulogu monitoringa ili izvještavanja itd.)? Navedite zakone i uloge vezane za NVO.

Način osnivanja, upisa i brisanja iz registra, status, organi, finansiranje i druga pitanja od značaja za rad i djelovanje nevladinih organizacija je uređeno **Zakonom o nevladinim organizacijama**. U smislu ovog Zakona, udruženje je dobrovoljna neprofitna organizacija sa članstvom, koju osnivaju domaća i/ili strana fizička i/ili pravna lica, radi ostvarivanja određenih zajedničkih ili opštih ciljeva i interesa. Nevladina organizacija stiče svojstvo pravnog lica danom upisa u registar.

⁶¹ Preuzeto sa: http://www.skupstina.me/~skupcg/skupstina/cms/site_data/25%20saziv%20OdBORI/RODNA%20RAVNOPRAVNOST/Zapisnik%2023%20%281%29.pdf

Ne postoji poseban zakon ili podzakonski akt koji propisuje rad nevladinih organizacija u vezi sa sprječavanjem i suzbijanjem nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ipak, nevladine organizacije su prepoznate kao ključni partner u prevenciji i zaštiti od nasilja, što se potvrđuje **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**. Naime, pomenuti Zakon dozvoljava pružanje zaštite i od strane nevladinih udruženja. Takođe, predstavnici nevladinih organizacija koje se bave zaštitom od nasilja mogu biti angažovani kao dio multidisciplinarnog tima Centra za socijalni rad i kao povjerljiva lica koja prate žrtve nasilja kroz sve postupke koje su u vezi sa zaštitom. Dodatno, **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** predviđa ravnopravno učešće nevladinih organizacija u ostvarivanju prava na život bez nasilja, prepoznajući NVO kao značajan resurs i sa kojima institucije treba da razvijaju partnerstvo. U tom smislu, Protokol predviđa saradnju policije i centra za socijalni rad sa nevladinim organizacijama, ali je praksa, kada je ta saradnja u pitanju, neujednačena i razlikuje se od opštine do opštine.

Osim toga, NVO sektoru je priznata uloga i u zakonodavnoj oblasti. Naime, odredbama **Uredbe o načinu i postupku ostvarivanja saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija**⁶² se propisuje da organi državne uprave, prilikom izrade i donošenja akata iz godišnjeg programa rada (strategija i analiza stanja u određenoj oblasti, nacrti i predloga zakona, drugih propisa i podzakonskih akata kojima se uređuje način ostvarivanja sloboda i prava građana), obezbjeđuju konsultovanje sa nevladinim organizacijama održavanjem sastanaka (seminari, okrugli stolovi, radionice i dr.) i pisanom i elektronskom komunikacijom (dostavljanje predloga, sugestija, komentara i dr.).

Dalje, **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** predviđa uspostavljanje saradnje između Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava i nevladine organizacije. Shodno navedenom, predviđena je participacija predstavnika/ce nevladinog sektora u Komisiji za praćenje sprovođenja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2013-2017.

Zakon o zabrani diskriminacije daje organizacijama mogućnost za podnošenje pritužbe Zaštitniku/ci i/ili pokretanje sudskog postupka u ime diskriminisanog lica ili grupe lica, uz njihov pristanak.

Prepoznata je i uloga NVO sektora u radu Komisije koju je Vlada Crne Gore zadužila za praćenje, procjene i sprovođenja aktivnosti predviđenih **Strategijom zaštite od nasilja u porodici** koju je formiralo Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Međutim, ova uloga je do sada bila samo formalna, jer se Komisija nije aktivno bavila aktivnostima zbog kojih je osnovana i sastajala se svega jednom godišnje. Još uvijek nedostaje izvještaj Komisije za 2014. godinu. Strategijom zaštite od nasilja u porodici nevladin sektor označen kao jedan od nosilaca aktivnosti koje su usmjerene na unapređenje sistema zaštite od nasilja u porodici, kao što su izrada predloga izmjena i dopuna propisa koji se tiču oblasti zaštite od nasilja u porodici i praćenje sprovođenja zakona kroz obavezne godišnje izvještaje prema standardizovanim obrascima.

- b.** U principu, da li je NVO zajednica aktivna u ovoj oblasti? Možete li da navedete broj organizacija koje se bave pitanjima nasilja prema ženama i u porodici, vrstu djelatnosti (pružaoci usluga, monitoring, fokus na istraživanju i/ili politikama itd.), broj korisnika itd.? Da li postoje državne, regionalne i lokalne mreže ovih nevladinih organizacija? Koja je njihova uloga? Da li NVO sarađuju sa državnim/drugim akterima na zaštiti, sprječavanju, gonjenju, kažnjavanju, i/ili lakšoj restituciji tih žrtava? Ako postoje, navedite aspekt njihovog rada? Ako postoje koordinacija i saradnja između NVO i državnih organa, da li je institucionalizovana u okviru zakona ili politika, ili su više neformalne prirode? Navedite.

⁶² Službeni list CG, br. 7/2012.

U Crnoj Gori postoje zvanično 53 NVO koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti a koje su registrovane kod Ministarstva unutrašnjih poslova.⁶³ Suštinski je tek 20-tak ⁶⁴ ŽNVO ⁶⁵ aktivno, a od toga njih 10-tak obezbjeđuje servise podrške ženama i djeci žrtvama nasilja. ŽNVO su se formirale devedesetih godina pod uticajem regionalnih organizacija i to najprije SOS telefoni za žene i djecu žrtve nasilja.⁶⁶ Ove NVO pokušavaju da naprave pritisak na javnost kako bi se prihvatili standardi demokratskih društava. Postoji realna opasnost da njihov uticaj, zbog negativne društvene i političke klime umjesto, da jača, bude slabiji, jer nemaju održiv sistem finansiranja. Opstanak im zavisi od sposobnosti da se nametnu na konkursima međunarodnih donatora koji podržavaju razvoj ljudskih prava generalno što za posledicu ima regresiju u broju aktivnih žena i ženskih grupa u poslednjih 15 godina.

ŽNVO koje se bave zaštitom žena od nasilja i zaštitom od porodičnog nasilja pružaju besplatnu emocionalnu podršku, pravnu pomoć, zastupanje pred sudom, psihološku pomoć, pratnju povjerljivog lica, posredovanje u institucijama sistema, smještaj u skloništa, transport iz skloništa u slučaju ugrožene bezbjednosti žrtve. Trenutno u Crnoj Gori postoje tri skloništa koja vode ženske nevladine organizacije (ŽNVO): SOS telefon Nikšić, Sigurna ženska kuća Podgorica i Otvoreni Centar Bona fide Pljevlja. Besplatnu pravnu pomoć pruža mali broj organizacija, a zastupanje pred sudom trenutno obezbjeđuje samo NVO Centar za ženska prava iz Podgorice koji pruža usluge i klijentkinjama drugih ženskih nevladinih organizacija. Nažalost, ovaj servis je gotovo nedostupan u manjim opštinama na sjeveru Crne Gore i u ruralnim oblastima gdje nema specijalizovanih servisa podrške. Ženske NVO takođe realizuju programe iz oblasti: javnog zastupanja, reproduktivnog zdravlja, osnaživanja samohranih majki, socio-ekonomskog osnaživanje žena pripadnica vulnerabilnih grupa, edukacije namijenjene predstavnicima institucija sistema pokreću inicijative za izmjenu zakona, sprovode istraživanja, monitoring zakona u oblasti zaštite od porodičnog nasilja, a bave se izdavačkom djelatnošću.

Formalno je uspostavljena samo ženska RAE mreža PRVA koja se bavi unapređenjem položaja Romkinja i Egipćanki, ostale mreže su neformalnog tipa i okupljene su oko određenih inicijativa i srodnih polja rada.

Vlada Crne Gore je 2009. godine donijela **Strategiju saradnje Vlade Crne Gore i NVO**. ŽNVO uglavnom djeluju u lokalnim okvirima pa se saradnja ostvaruje sa CSR, policijom, sudovima, domovima zdravlja. Najčešći oblici saradnje ŽNVO i institucija su u urgentnim situacijama nasilja ili kroz učešće na treninzima i seminarima. SOS telefoni imaju formalizovanu saradnju sa lokalnim institucijama u Nikšiću, Podgorici, Beranama, Bijelom Polju i Ulcinju kroz potpisane Memorandume o razumijevanju i saradnji, a saradnja -ŽNVO koje vode SOS telefone sa Odjeljenjem za rodnu ravnopravnost koje djeluje pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava je formalizovana saradnje kroz potpisivanjem Memoranduma o saradnji. Dio ŽNVO koje se bave zaštitom žena od nasilja (Crnogorski ženski lobi, Sigurna ženska kuća, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić) takođe imaju formalizovanu saradnju sa Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima kroz potpisan Memorandum o razumijevanju i saradnji.

Kao što je već gore pomenuto, saradnja NVO sa institucijama je definisana kroz **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**, prevashodno kroz članove koji se odnose na multidisciplinarni pristup i rad povjerljivih lica. NVO koje pružaju zaštitu žrtvama nasilja su članovi lokalnih multidisciplinarnih timova pri centrima za socijalni rad. Uloga predstavnica NVO u ovim timovima, a samim tim i uticaj su ograničeni činjenicom da su u ogromnoj manjini tj. jedinke koje preglasaju predstavnici/ce institucija.

⁶³ Registar NVO koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti preuzet sa: <http://www.dokumenta.me/nvo/>

⁶⁴ Stanje ženskih ljudskih prava u Crnoj Gori, Anima-Centar za žensko i mirovno obrazovanje Kotor, 2009. <https://rtcg.files.wordpress.com/2010/11/stanje-zenskih-prava-u-crnoj-gori.pdf>

⁶⁵ ŽNVO – ženske nevladine organizacije

⁶⁶ Prvi SOS telefon za žene i djecu žrtve porodičnog nasilja osnovan je 1996. godine.

Član 10 – Koordinaciono tijelo

1. Članice će odrediti ili uspostaviti jedno ili više zvaničnih tijela nadležnih za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procjenu politika i mjera za sprječavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom. Ova tijela će koordinisano prikupljati podatke u skladu sa članom 11, vršiti analizu i objavljivati rezultate.

2. Članice će obezbijediti da određena odnosno uspostavljena tijela u skladu sa ovim članom dobiju opšte podatke o mjerama preduzetim u skladu sa glavom VIII.

3. Članice će obezbijediti da određena odnosno uspostavljena tijela u skladu sa ovim članom imaju kapacitet za neposrednu komunikaciju i održavanje veza sa odgovarajućim tijelima drugih članica.

- a. Da li postoji jedno ili više **koordinacionih tijela** kao što je definisano u članu 10, stav 1? Da li su na državnom, regionalnom i/ili lokalnom nivou? Navedite njihove uloge i odgovornosti (koordinacija, implementacija i druge aktivnosti), uključujući ulogu izvještavanja. Ako su odgovorna za izvještavanje, navedite kome izvještavaju.
- b. Imaju li mandat da prikupljaju podatke o svim oblicima nasilja obuhvaćenih Konvencijom iz relevantnih izvora, da ih analiziraju i/ili distribuiraju rezultate? Da li ovo tijelo ili ova tijela javno obavljaju aktivnosti u okviru svog mandata, prikupljaju, analiziraju i distribuiraju svoje rezultate?
- c. Da li ovo tijelo/tijela ima(ju) pristup opštim informacijama (ne uključujući specifične informacije o zaštiti podataka koji se ne odnose na pojedinačne slučajeve) o međudržavnim aktivnostima saradnje, uključujući i uzajamnu pravnu pomoć u građanskim i krivičnim postupcima?
- d. Ima li ovo tijelo mandat da direktno komunicira i razmjenjuje iskustva i znanja sa kolegama iz drugih zemalja, posebno sa potpisnicama Konvencije?

Kao što je navedeno, Vlada Crne Gore je u aprilu 2012. godine formirala **Komisiju koja će pratiti implementaciju Strategije zaštite od nasilja u porodici**. Komisiju, osim predstavnika/ce nadležnih ministarstava, čine i 3 predstavnika/ce NVO sektora. Izvještaj o sprovođenju aktivnosti predviđenih Strategijom, koji sačinila Komisija za koordinaciju, primjenu, praćenje i procjenu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja se dostavlja Vladi Crne Gore, jednom godišnje. Na osnovu rezultata sprovedenog monitoringa Komisija može predložiti izradu akcionog plana na godišnjem nivou. Međutim, Komisija nije postupala u skladu sa svojim nadležnostima, pa je njena uloga više formalna, bez konkretnih rezultata. Do završetka ovog izvještaja nije objavljen izvještaj Komisije za 2014. godinu.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore osnovan je 11. jula 2001. godine. On

- ✓ razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti,
- ✓ prati primjenu ovih prava kroz sprovođenje zakona i unaprjeđivanje principa rodne

- ✓ ravnopravnosti, posebno u oblasti prava djeteta, porodičnih odnosa, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja, obrazovanja, zdravstva, socijalne politike i informisanja;
- ✓ učestvuje u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa standardima evropskog zakonodavstva i programima Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost;
- ✓ afirmiše potpisivanje međunarodnih dokumenata koji tretiraju ovo pitanje i prati njihovu primjenu;
- ✓ saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladnim organizacijama iz ove oblasti.

Takođe, Odbor prati i ocjenjuje usklađenost zakona Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije i, na osnovu izvještaja Vlade, prati i ocjenjuje primjenu zakona, posebno zakona iz kojih proizilaze obaveze usaglašene sa pravnom tekovinom EU.

Efektivnost Odbora je ograničena činjenicom da u Crnoj Gori nema rodno budžetiranja ni na nivou Vlade ni na nivou drugih državnih organa na nacionalnom i lokalnim nivoima. Ograničen mu je mandat u korist Odbora za ljudska prava i slobode, nema mogućnost predlaganja ratifikacije međunarodnih dokumenata, a suženost dometa najbolje ilustruje podatak da nije bio matični odbor za raspravu Zakona o rodnoj ravnopravnosti. U jednom trenutku je u Skupštini bila pokrenuta i inicijativa za ukidanje Odbora što upućuje na zaključak da su rodne politike u Crnoj Gori na društvenoj margini, a rodno zasnovano nasilje se minimalizuje.

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore:

- ✓ razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unaprjeđivanje ovih prava;
- ✓ razmatra i zauzima stavove po predstavkama građana i pravnih lica koje se odnose na ostvarivanje prava građana;
- ✓ prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unaprjeđivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl.;
- ✓ učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu;
- ✓ saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti.

Odbor u okviru svoje nadležnosti prati i ocjenjuje usklađenost zakona Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske Unije i, na osnovu izvještaja Vlade, prati i ocjenjuje primjenu zakona, posebno zakona iz kojih proizilaze obaveze usaglašene sa pravom Evropske Unije.

Odjeljenje za rodnu ravnopravnost određeno je kao nadležno tijelo pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava za poslove u pogledu ostvarivanja rodne ravnopravnosti. Odjeljenje:

- ✓ koordinira aktivnosti koje imaju za cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti i učestvuje u pripremi i donošenju akcionih planova za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima;
- ✓ prati primjenu međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti, preduzima mjere za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i kreira kvalitetan monitoring poštovanja tih dokumenata;
- ✓ priprema Plan aktivnosti, predlaže njegovo usvajanje i prati njegovo sprovođenje;
- ✓ priprema programe za sprovođenje Plana aktivnosti na osnovu izvještaja organa za oblasti iz njihove nadležnosti;
- ✓ organizuje istraživanja i analize o stanju rodne ravnopravnosti i analize potrebne za sprovođenje Plana aktivnosti, kao i sakupljanje podataka u okviru saradnje na nacionalnom

- i međunarodnom nivou;
- ✓ priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza od strane Crne Gore u oblasti rodne ravnopravnosti;
- ✓ saraduje sa lokalnom samoupravom i pruža podršku za osnivanje mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou;
- ✓ uspostavlja saradnju sa nevladinim organizacijama;
- ✓ preuzima i podstiče aktivnosti na edukaciji o rodnoj ravnopravnosti i organizuje izdavanje prigodnih publikacija čiji je cilj promovisanje rodne ravnopravnosti;
- ✓ postupa po predstavkama građana/ki u kojima se ukazuje na posrednu ili neposrednu diskriminaciju po osnovu pola, zauzima stavove i daje mišljenja i preporuke, a po potrebi obavještava Zaštitnika ljudskih prava i sloboda o postojanju diskriminacije po osnovu pola;
- ✓ dostavlja Vladi godišnji izvještaj o ostvarivanju Plana aktivnosti;
- ✓ obavlja i druge poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti, u skladu sa ovim zakonom.

Dodatno, formirana je **Komisija za praćenje sprovođenja Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2013-2017**. Zadatak Komisije je da koordinira aktivnosti na sprovođenju Plana, da utvrđuje i sprovodi periodične-godišnje aktivnosti predviđene Programom sprovođenja, vrši nadzor nad sprovođenjem **Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti**, ocjenjuje postignute rezultate i predlaže mjere za otklanjanje uočenih nedostataka u primjeni Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti i izrađuje izvještaje za Vladu Crne Gore o sprovođenju Plana aktivnosti. Relevantnost izvještaja koje Komisija priprema je upitna jer dio članova/ica Komisije istovremeno koordinira u resornim ministarstvima sprovođenje PAPRR što ih ograničava u objektivnoj i nepristrasnoj evaluaciji realizovanog.

Osim toga, i **Zaštitnik/ca** ljudskih prava i sloboda je dužan/na da dostavlja Skupštini godišnji izvještaj o svom radu, koji sadrži opšti prikaz predmeta po kojima je postupao, statistički prikaz ocjene o stanju ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, preporuke i mjere koje Zaštitnik/ca predlaže za unaprjeđenje ljudskih prava i otklanjanje uočenih propusta, kao i ocjenu stanja u oblasti diskriminacije. Predviđeno je da Zaštitnik ima jednog savjetnika/cu koji će se baviti diskriminacijom po osnovu pola, ali on/ona još uvijek nije imenovan. Generalno posmatrajući manje od trećine pritužbi Zaštitniku upućuju žene i taj procenat je iz godine u godinu isti što upućuje na stagnaciju i neprepoznavanje njegove uloge u zaštiti prava žena. U izvještajima je konstatovano da žene, koje se Zaštitniku obraćaju zbog porodičnog nasilja često povlače podnesene pritužbe, jer se zbog različitih pritisaka kojima su izložene vraćaju nasilniku.

Osim institucionalnih mehanizama na nacionalnom nivou, uspostavljeni su mehanizmi i na lokalnom nivou. Potpisano je 16 Memoranduma o saradnji u oblasti rodne ravnopravnosti sa 16. opština u Crnoj Gori. U 11 opština formirani su Savjeti za rodnu ravnopravnost, a u 20 opština imenovani su koordinatori/ke za rodnu ravnopravnost. Formirano je 5 kancelarija za rodnu ravnopravnost u 5 opština, dok su u 9 opština usvojeni Lokalni akcioni planovi.

Prema dostupnim informacijama, nijednomod postojećih tijela još uvijek nije dodijeljen posebni mandat za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procjenu politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom. **Potrebno je hitno formirati tijelo koje će biti zaduženo za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika i mjera u skladu sa Konvencijom.**

Član 11 – Prikupljanje podataka i istraživanje

1. U svrhu primjene ove Konvencije, članice će preduzimati sljedeće:

a. prikupljati relevantne statističke podatke u redovnim vremenskim razmacima o slučajevima svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom;

b. podržavati istraživanja na terenu svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom radi proučavanja osnovnih uzroka i posljedica, učestalosti i stope osuda, kao i efikasnosti mjera koje se preduzimaju u primjeni ove Konvencije.

2. Članice će nastojati da sprovedu ankete među stanovništvom u redovnim vremenskim razmacima radi procjene prevalencije i trendova svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

3. Članice će grupi eksperata, koja se pominje u članu 66 ove Konvencije, dati prikupljene podatke u skladu sa ovim članom kako bi se stimulisala međunarodna saradnja i omogućilo međunarodno upoređivanje (benchmarking).

4. Članice će obezbijediti da prikupljeni podaci u skladu sa ovim članom budu dostupni javnosti.

- a. Da li vaša zemlja prikuplja podatke o svim oblicima nasilja kao što je navedeno u Konvenciji? Navedite kategorije podataka. Da li se podaci prikupljaju redovno, a, ako je odgovor potvrđan, navedite dinamiku prikupljanja. Koji su izvori podataka? Navedite instituciju koja prikuplja podatke (Zavod za statistiku, zdravstvene institucije, socijalna zaštita, policija, pravosuđe, uključujući tužioce, nevladine organizacije itd.).

U skladu sa **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**, evidenciju o prijavljenim slučajevima nasilja, žrtvama, učiniocima nasilja, izrečenim zaštitnim mjerama, kao i o drugim mjerama zaštite i pomoći vodi: Policija, Organ za prekršaje, Državno tužilaštvo, Centar za socijalni rad ili druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvene ustanove. Podaci se dostavljaju Ministarstvu za ljudska i manjinska prava u okviru kojeg funkcioniše Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti. Problem je što svaka od institucija podatke prikuplja po sopstvenoj metodologiji jer ne postoji jedinstvena metodologija za prikupljanje podataka o nasilju u porodici. Strateškim dokumentima je definisano razvijanje jedinstvenih procedura i forma za prikupljanje podataka o rodno zasnovanom nasilju među nadležnim institucijama, ali pomenuta mjera nije realizovana u predviđenom roku. Podatke o oblicima nasilja za 2013. i 2014. godinu ovo Ministarstvo je objavilo u Izvještajima o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za 2013. i 2014. godinu.

Akcionim planom za poglavlje 23. pravosuđe i temeljna ljudska prava kao i **Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2013-2017.godina)** predviđeno je uspostavljanje jedinstvene baze podataka o nasilju u porodici koja bi uključivala podatke razvrstane: po polu, po godinama, po vrsti nasilja, po broju podnesenih prijava, po broju podignutih optuženja, po broju presuda i po izrečenim zaštitnim mjerama, što je bila preporuka CEDAW komiteta UN-a⁶⁷. Rokovi predviđeni za realizaciju aktivnosti su istekli, a država je za uspostavljanje jedinstvene baze podataka, novim strateškim dokumentima rok pomjerila za kraj 2015. godine. Budući da budžetom nije predviđeno izdvajanje

⁶⁷ Konačni zaključci CEDAW Komiteta Ujedinjenih nacija donesenih na osnovu prezentovanog Inicijalnog izvještaja Vlade Crne Gore, novembar 2011

dovoljno novčanih sredstava za realizaciju aktivnosti iz oblasti rodno zasnovanog nasilja, postoji ozbiljna zabrinutost da se jedinstvena baza podataka neće uspostaviti ni do kraja tekuće godine.

Kako bi se osiguralo usaglašeno vođenje evidencije, i uradila detaljna analiza istraživanja na osnovu prikupljenih statističkih podataka, a rezultati analize koristili za definisanje politika i mjera za borbu protiv nasilja nad ženama, neophodno je u što kraćem roku razviti jedinstvene procedure i forme za prikupljanje podataka o rodno zasnovanom nasilju među nadležnim institucijama i razviti jedinstvenu bazu podataka o rodno zasnovanom nasilju.

- b. Koji tip podataka se prikuplja? Molimo vas da imate u vidu da broj slučajeva, podaci o žrtvama i učiniocima – pol, starost, vrsta nasilja, odnos sa učiniocem, geografska lokacija, broj osuđivanja i broj mjera zaštite – i drugi faktori, kao što je invaliditet, predstavljaju minimalne zahtjeve za javne vlasti, sudstvo, policiju i socijalnu zaštitu u prikupljanju podataka. Ako postoje druge vrste prikupljenih podataka, navedite (težina nasilja, incidenti, uticaj nasilja, bračni status žrtava itd.).

Prema dostupnim podacima za 2013. godinu⁶⁸, državni tužioci su procesuirali 179 krivičnih prijava za krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, kojim je prijavljeno ukupno 184 lica, od kojih 94,5% muškaraca. Među procesuiranim licima su i 54 ili 20,3% lica koji su prethodno gonjena kao počinioci ovih krivičnih djela. Žrtava krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici je 208 od kojih je 155 žena i 9 maloljetnih lica.

Službenici Uprave policije podnijeli su nadležnom organu za prekršaje 1052 prekršajne prijave iz oblasti **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici**. Registrovano je 1137 izvršilaca prekršaja i to 1052 muškog pola. Žrtve prekršaja nasilja u porodici su 1155 lica, od kojih su 785 ženskog pola, 370 muškog pola među kojima je 69 maloljetnih lica.

Osnovni sud	Vrste zatvorskih kazni
Na nivou svih osnovnih sudova u CG:	Zatvorske kazne - 24
Broj odbijajućih presuda - 50	Uslovne kazne - 69
Broj oslobađajućih presuda - 19	Novčane kazne - 7
Broj osuđujućih presuda - 63	Mjera bezbjednosti - 6 ⁶⁹
Ukupan broj presuda - 132	Opomena - 1
	Ukupan broj zatvorskih kazni - 107

⁶⁸ Podaci preuzeti iz Izvještaja o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR 2013 – 2017) za 2013.

Na osnovu **Izveštaja o radu područnih organa za prekršaje** na predmetima iz oblasti Zakona o zaštiti od nasilja u porodici za 2013. godinu područni organi za prekršaje su imali ukupno u radu 1.129 predmeta, od čega je na kraju godine završeno 942 ili 83,43% predmeta.

Završeni predmeti:

- 336 novčanih kazni;
- 109 kazni zatvora;
- 114 uslovnih osuda;
- 89 opomena;
- 15 obustava;
- 4 vaspitne mjere;
- 7 odbačaja;
- 225 oslobađajućih odluka i
- 267 zaštitnih mjera.

Donesena rješenja o izrcanju zaštitnih mjera:

- 71 zabrana približavanja žrtvi;
- 13 obavezno psihijatrijsko liječenje;
- 36 udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje;
- 112 zabrana uznemiravanja i uhođenja;
- 7 obavezan psiho-socijalni tretman;
- 28 obavezno liječenje od zavisnosti.

Ukupno je bilo 970 žrtava nasilja, od čega: 658 žrtava nasilja je ženskog pola ili 67,83% i 312 žrtava nasilja muškog pola ili 32,17%.

Od ukupnog broja žrtava, punoljetnih žrtava nasilja bilo je 903 ili 93,09% i to: 629 punoljetnih žrtava nasilja ženskog pola ili 69,66% i 274 punoljetnih žrtava nasilja muškog pola ili 30,34%.

Maloljetnih žrtava nasilja bilo je 67 ili 6,90% i to: maloljetnih žrtava ženskog pola 29 ili 43,28% i 38 ili 56,71% maloljetnih žrtava muškog pola.

Ukupno je bilo 1.008 nasilnika i to: 875 nasilnika muškog pola ili 86,80% i 133 nasilnika ženskog pola ili 13,19%. Od toga punoljetnih nasilnika bilo je 996 ili 98,80% i to: nasilnika muškog pola 867 ili 87,04% i nasilnika ženskog pola 129 ili 12,95%. Maloljetnih nasilnika bilo je 12 ili 1,19%, od čega 8 muškog i 4 ženskog pola.

Na uzorku od 838 ili 77% od ukupnog broja nasilnika, njih 454 ili 54,17% je nezaposleno. Na uzorku od 547 ili 50,27% od ukupnog broja nasilnika pregled po stepenu obrazovanja je sljedeći:

- ✓ 130 nasilnika ili 23,76% ima osnovno obrazovanje;
- ✓ 371 nasilnik ili 67,82% ima srednje stručno obrazovanje i
- ✓ 46 nasilnika ili 8,40% ima više ili visoko obrazovanje.

U periodu od 01.01.2013. do 31.12.2013. godine, Vijeće za prekršaje Crne Gore je u postupku po žalbama primilo u rad 118 predmeta iz oblasti **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici**. Navedeni predmeti su završeni na način što je 74 prvostepenih odluka potvrđeno, 21 preinačena, dok su za 23 predmeta prvostepene odluke ukinute.

U 2013. godini u centrima za socijalni rad evidentirano je 637 žrtava nasilja od kojih su 270 djeca.⁶⁹ Prema dostupnim podacima za 2014. godinu⁷⁰, u toku 2014. godine u vezi sa krivičnim djelima iz člana 220. Krivičnog zakonika za nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, bilo je ukupno 233 predmeta, od kojih je riješeno 144. Po ovim predmetima sudovi su donijeli 120 osuđujućih presuda, dok oslobađajućih, odbijajućih i obustavljenih je bilo 22.

Područni organi za prekršaje su u protekloj godini imali 1455 predmeta od čega je 291 predmet prenijet iz prethodne godine, a 1164 su novi predmeti. Na kraju 2014. godine završeno je 935 predmeta tako što su izrečene 252 novčane kazne, 94 kazne zatvora, 133 uslovne osude, 85 opomena, 82 obustave, 7 vaspitnih mjera, 8 odbačaja, 247 zaštitnih mjera- 20 samostalne i 227 uz kazne , te 254 oslobađajuće odluke.

Prema podacima iz Uprave policije broj registrovanih krivičnih djela u 2014. godini nasilje u porodici i porodičnoj zajednici – 205, što znači da je broj prijavljenih krivičnih djela u u odnosu na prethodnu godinu bio veći za 12%. Tužiocima su procesuirane 204 u toku 2014. godine. Za krivično djelo iz člana 220 Krivičnog zakonika prijavljeno je 210 lica, od kojih 88% muškaraca. Među procesuiranim licima su i 74 ili 35% lica koji su prethodno gonjeni kao počinioci ovog krivičnog djela. U toku 2014. godine je bilo 231 žrtava nasilja u porodici i porodičnoj zajednici, od čega 158 žena i 16 maloljetnih lica.

Službenici Uprave policije u 2014. godini podnijeli su nadležnom organu za prekršaje 1249 prekršajnih prijava zbog izvršenih 1347 prekršaja iz člana 36 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Navedeni broj prekršaja učinjen je od strane 1336 izvršilaca, od kojih je 1103 muškog pola, a 233 ženskog pola. Broj žrtava izvršenih prekršaja iznosi 1372, od kojih je 472 muškog, a 900 ženskog pola.

Policijski službenici su u skladu sa članom 28 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, u 22 slučaja naredili učiniocu nasilja udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, a u skladu sa čl. 37 podnijeli 39 prijava za zanemarivanje.

Područni organi za prekršaje su licima osumnjičenim za nasilje u porodici izrekli 76 zaštitnih mjera, za čije je izvršenje prema čl. 33, stav 2 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, nadležna policija: i to :

- ✓ 33 udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanje,
- ✓ 8 mjera zabrane približavanja,
- ✓ 35 zabrana uznemiravanja i uhođenja

U 2014. godini u centrima za socijalni rad evidentirane su 674 žrtave nasilja. Od toga su 310 djeca, 281 žene, 50 muškarci i 33 stara lica. Evidentirano je najviše emocionalnog nasilja, zatim fizičkog, ekonomskog i seksualnog, koje je prepoznato u 13 slučajeva.⁷¹

Problem predstavlja činjenica da u dostupnim podacima ne postoje podaci o odnosu između žrtve i učinioca, tj. ne postoje podaci da li je to partnerska relacija.

⁶⁹ Preuzeto iz Izvještaja o sprovođenju AP za realizaciju Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori 2013-2017.godina, za 2013.godinu, Ministarstvo rada i socijalnog stranja, septembar 2014.

⁷⁰ Podaci su preuzeti iz Izvještaja o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR 2013 – 2017) za 2014.

⁷¹ Podaci preuzeti iz Izvještaja o sprovođenju AP za realizaciju Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori 2013-2017.godina, za 2014.godinu, Ministarstvo rada i socijalnog stranja, mart 2015.

- c. Da li su u vašoj zemlji rađena istraživanja o nasilju prema ženama i u porodici u poslednjih pet godina? Ako jesu, molimo vas da navedete tip obuhvaćenog nasilja, geografski obuhvat, ko je radio istraživanje i kada. Ko je finansirao istraživanje? Šta je bio cilj istraživanja – da se procjeni prevalencija, priroda, determinante i posljedice itd.? Da li je bilo na državnom, regionalnom i/ili lokalnom nivou?

Sveobuhvatno istraživanje je sprovedeno u okviru projekta IPA Programa za rodnu ravnopravnost 2010, koji su partnerski realizovali Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i UNDP. Rezultat istraživanja je **Studija o porodičnom nasilju u Crnoj Gori**. Studija je za cilj imala da se ukaže na percepciju, intenzitet i oblike porodičnog nasilja i nasilja nad ženama u Crnoj Gori kako bi se upoznali sa trenutnim stanjem i preduzeli odgovarajuće mjere na suzbijanju i prevenciji ove pojave. Studija o nasilju nad ženama i porodičnom nasilju u Crnoj Gori je realizovana uz primjenu nekoliko različitih metoda (desk metoda, kvalitativan i kvantitativan metod istraživanja, studije slučaja) kako bi se stekao detaljniji uvid u navedenu problematiku i dobili što objektivniji podaci. Neki od rezultata studije su sljedeći: "Svaka treća osoba u Crnoj Gori ne bi bila spremna da prijavi nasilje u porodici. Svaka četvrta osoba u Crnoj Gori smatra da je žrtva odgovorna za nasilje jer ga "izaziva svojim postupcima". Žrtve nasilja u porodici najčešće su žene i djeca, dok su muškarci prepoznati kao nasilnici". Istraživanje, koje je realizovano na uzorku od 1.103 ispitanika u 17 crnogorskih opština, pokazuje i da Crnogorci nedovoljno poznaju nadležnosti institucija koje se bave zaštitom žrtava nasilja. Nizak procenat odgovora koji se odnosi na lično iskustvo sa nasiljem (13,1%) je u suprotnosti je sa percepcijom ispitanika o rasprostranjenosti nasilja. Žene češće navode da poznaju nekoga iz svog okruženja ko je žrtva nasilja u porodici. Počinilac nasilja u porodici je najčešće suprug, bivši suprug i partner (sumarno 64%) Skoro svaki treći ispitanik ne bi bio spreman da prijavi nasilje u porodici zbog niskog povjerenja u efikasnost institucija, straha, patrijarhalnog shvatanja porodičnih odnosa kao nečega u šta se nipošto ne treba miješati, kao i zbog sumnje u to da se problem nasilja u porodici može zaustaviti i prevazići. „Face-to-face“ istraživanje sprovedeno je na uzorku od 100 žena žrtava nasilja, klijentkinja SOS telefona Nikšić i Sigurne ženske kuće pokazuje da je visok procenat ispitanica (67,0%+22,0%) doživio nasilje od strane bračnog partnera ili bivšeg bračnog partnera. Svaka druga žrtva nasilja u porodici je istakla da nema sopstveni izvor prihoda, dok je njih 58 % navelo da nasilnik ima kontrolu nad njihovim приходima i/ili imovinom. Date brojke ilustruju stepen ekonomske zavisnosti koja prati gotovo sve žrtve nasilja što dodatno govori o složenosti situacije nasilja u porodici za žrtve. Svaka peta žena sa iskustvom porodičnog nasilja je istakla da nasilnik posjeduje vatreno oružje i da im je u 37% slučajeva prijećeno oružjem. Svaka treća ispitanica je navela da je nasilnik pokušao da je ubije. U 81% slučajeva ispitanice navode da su članovi njihove porodice znali za nasilje koje im se dešava, ali su zaštitu ponudili u samo 29% slučajeva, dok su u 25% slučajeva su prihvatili žrtvu nasilja i njenu djecu. Slučaj su prijavili policiji u samo 12% slučajeva.

NVO Centar za ženska prava je u saradnji sa NVO Sigurna ženska kuća i SOS Telefonom za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić sproveo **monitoring poštovanja ljudskih prava žena žrtava nasilja u porodici u Podgorici i Nikšiću** u periodu od avgusta 2013. do jula 2014. godine i izradio izvještaj⁷² koji je ponudio čitav niz preporuka koje se odnose na rad svih institucija uključenih u sistem zaštite od nasilja, kao i preporuke za izmjene zakonskog okvira sa ciljem hitne i efikasne zaštite žrtava i postizanja efektivne kaznene politike. Jedna od ključnih preporuka se odnosi na izmjene i dopune **Zakonika o krivičnom postupku** koji bi omogućio mjere opreza s konkretnom svrhom zaštite žrtve tokom krivičnog postupka do konačne sudske odluke kada se mogu izdati mjere bezbjednosti . Mjere opreza treba da uključe: zabranu približavanja, zabranu uhođenja, zabranu uznemiravanja

⁷² Izvještaj postupanju institucija u zaštiti ljudskih prava žena žrtava nasilja u porodici rezultat je projekta "Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu" čiji je nosilac NVO Centar za ženska prava, a koji je realizovan zahvaljujući finansijskoj podršci Biroa za borbu protiv međunarodne trgovine drogom i sprovođenje zakona (INL) State Departmenta preko Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici u Programa podrške civilnom društvu u oblasti krivičnog pravosuđa.

i kontaktiranja i udaljenje iz stana. Nepohodno je da policija i tužioci uzmu u obzir okolnosti koje ukazuju na kontinuitet i ponavljanje nasilja, kao i njegove posledice po žrtvu i druge članove porodice. Takođe, potrebno je ispitati navode o nasilju nad djecom i te činjenice, kao i odgovarajuću kvalifikaciju djela, navesti u optužnici i zahtijevati izricanje mjera bezbjednosti za žrtvu i, posebno, za djecu. U skladu sa **Protokolom o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici**, postupak zaštite žene žrtve nasilja koja ima maloljetnu djecu, bez izuzetka mora obuhvatiti i zaštitu djece, kao indirektnih (mada često i direktnih) žrtava nasilja. Rezultati istraživanja pokazuju da je potrebno i da centri za socijalni rad prikupe detaljne informacije o porodičnoj dinamici, kontinuitetu, ponavljanju i posledicama nasilja po članove porodice i izvještaj dostave policiji, postupajućem tužiocu i pravosudnim organima koji odlučuju u postupku za nasilje u porodici, ali i u drugim postupcima koji se tiču porodičnih odnosa (brakorazvodna parnica, postupak dodjele starateljstva, alimentacija, način vršenja roditeljskog prava itd.). Opširnije o nalazima monitoringa u dijelu izvještaja koji se odnosi na član 18 Konvencije.

Istraživanje o stavovima građana/ki o nasilju u porodici je radio IPSOS u junu, septembru i novembru 2014. godine.⁷³ Rezultati u sve tri faze istraživanja su pokazali da oko 2/3 građana/ki smatra da su lični i ekonomski problemi najznačajniji, posebno problem nezaposlenosti, a onda tek prepoznaju nasilje u porodici kao problem. Po ovom istraživanju žene se prepoznate kao najčešće žrtve nasilja (do 86%), zatim djeca (57-63%), stari ljudi (oko 5%) i muškarci (4%). Kao dominantnu formu nasilja građani/ke su prepoznali fizičko nasilje.

Centar za romske inicijative je u novembru 2014. predstavio rezultate istraživanja o nasilju u porodici u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori⁷⁴. Istraživanje **Ugovoreni i dječiji brakovi u romskoj i egipćanskoj zajednici** je obuhvaćeno 643 ispitanika/ce (323 žene i 320 muškaraca). Istraživanje je sprovedeno u Nikšiću, Podgorici, Beranama i Ulcinju, odnosno u procesu obuhvaćenih uzorka vodilo se računa i o regionalnoj pokrivenosti (zastupljenosti) svih djelova Crne Gore. Podaci u istraživanju su prikupljeni putem ankete koja se sastojala od 37 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa.

U 2014. godini je sprovedeno pod nazivom **Nasilje u porodici, rodno zasnovano nasilje**. Istraživanje je realizovao SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica kroz program istraživačkih stipendija Ekonomske inicijative žena, a cilj je bio da istraži iskustva, spoznaje i strategije djelovanja aktivistica ženskih organizacija i stavi ih u kontekst širih teorijskih rasprava o pitanjima iz područja njihovog djelovanja, kao i da obogati teorijska promišljanja njihovim iskustvima. Svrha ovog istraživanja je razumijevanje šire stručne i opšte javnosti o problemu nasilja nad ženama i potrebi obezbjeđivanja podrške i pomoći ženama sa iskustvom nasilja, ali i razumijevanje rada ženskih organizacija u ovoj oblasti i značaja stvaranja mogućnosti replikacije dobre prakse na različitim nivoima. Ovo istraživanje je obezbijedilo sagledavanje nasilja nad ženama u porodici iz više aspekata. Prvi aspekt je posmatranje nasilja nad ženama u porodici kao sociološkog fenomena, kroz analizu socijalnog konteksta, ali i analizu razvoja zakona i politika i njihove primjene u praksi, odnosa profesionalaca prema ovoj problematici i odnosa društva u cjelini. Imajući u vidu značaj ženskog aktivizma u procesu prevencije i eliminacije nasilja nad ženama, drugi aspekt je analiza razvoja i uticaja SOS telefona na stvaranje nulte tolerancije prema svim oblicima nasilja nad ženama u zajednici, sa akcentom na strategiji djelovanja aktivistica ove organizacije i principima rada sa klijenticama, koji su zahvaljujući njihovom angažmanu postavljeni kao osnov efikasnog tretmana u djelovanju svih institucija relevantnih za oblast nasilja u porodici.⁷⁵

⁷³ Istraživanje je realizovao Program rodne ravnopravnosti IPA 2010 koji partnerski sprovode UNDP, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava (MLJMP) uz finansijsku podršku Delegacije EU.

⁷⁴ Delija F., Milić S., *Nasilje u porodici u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori*, izdavač: NVO Centar za romske inicijative, Nikšić 2014.

Web link: <http://care-balkan.org/dok/1417014823.pdf>

⁷⁵ Ibidem

Kvalitativno istraživanje o rasprostranjenosti i oblicima ekonomskog nasilja pod nazivom **“Šta znamo o ekonomskom nasilju nad ženama”** sproveda je NVO Sigurna ženska kuća.⁷⁶ Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi prevalencija ekonomskog nasilja, odnosno rasprostranjenost nasilja i njegovih posebnih formi u populaciji žena koje su žrtve nasilja u porodici, kao i žena iz opšte populacije. Od marta do juna 2012. godine u prostorijama kancelarije Sigurne ženske kuće, organizovano je pet fokus grupa (tri sa ženama koje žive ili su živjele u porodičnom nasilju i dvije sa ženama iz opšte populacije), kao i 30 dubinskih intervjua (15 sa ženama žrtvama porodičnog nasilja i 15 sa ženama iz opšte populacije, koje sa partnerom žive u bračnoj ili vanbračnoj zajednici). Istraživanje je pokazalo da žene žrtve porodičnog nasilja ne prepoznaju ili minimiziraju ekonomsko nasilje. Žene koje su učestvovalе u ovom istraživanju, a koje su izložene ekonomskom nasilju su mnogo manje ekonomski nezavisne od žena koje nemaju to iskustvo. Ekonomskog nasilje prema ženama koje su (ili su bile) žrtve porodičnog nasilja je uključivalo je sprječavanje da se zaposle, ograničavanje pristupa novcu i sredstvima za zadovoljenje osnovnih egzistencijalnih potreba i žrtvama i njihovoj djeci, samostalno trošenje porodičnog novca od strane partnera. Oblici nasilja koji se najčešće javljaju kod ispitanica iz opšte populacije su: kontrola kućnog budžeta i provjera potrošenog novca od strane partnera.

- d. Da li su ovi podaci dostupni ekspertskim grupama kako bi se inicirala saradnja i omogućilo međudržavno poređenje? Da li su eksperti učestvovali u forumima/tijelima i doprinjeli međudržavnom poređenju u oblasti nasilja prema ženama/nasilja u porodici?

Nema dostupnih podataka.

- e. Da li su informacije iz tog/tih istraživanja i/ili prikupljenih podataka o nasilju prema ženama i u porodici bile dostupni javnosti? Ako jesu, navedite na koji način (kampanja, internet prezentacija, okrugli stolovi, medijska pokrivenost, publikacije, itd)? Da li je bilo javne rasprave o njegovim nalazima, zaključcima ili preporukama za buduće akcije?

Naprijed navedeni statistički podaci i istraživanja dostupni su u javnosti preko internet stranica nadležnih ministarstava, sudova, tužilaštva i Vlade Crne Gore. Najčešće se javnost o sprovedenim istraživanjima informiše putem konferencija za medije ili okruglih stolova koji se organizuju njihovog prilikom objavljivanja. Rezultati istraživanja su većinom publikovani, odnosno javno predstavljani, uz prisustvo predstavnika relevantnih institucija.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama⁷⁷, donesen 2012. godine garantuje pravo pristupa informacijama u posjedu organa vlasti. Svako domaće i strano fizičko i pravno lice ima pravo na pristup informacijama, bez obaveze da navodi razloge i objašnjava interes traženja informacija. Pravo pristupa informacijama može se ograničiti ako je to u interesu zaštite života, javnog zdravlja, morala i privatnosti, vođenja krivičnog postupka, bezbjednosti i odbrane Crne Gore, spoljne, monetarne i ekonomske politike.

⁷⁶ Projekat “Naming, blaming and framing the economic violence against women in intimate relationship” je regionalni projekat u kojem učestvuje pet nevladinih organizacija. Nosilac projekta su B.a.B.e (Be Active Be Emancipated) iz Zagreba, Hrvatska, a partneri pored “Sigurne ženske kuće” iz Crne Gore su: “Bulgarian Gender Research Foundation” iz Bugarske, “Rights for all” iz Bosne i Hercegovine i “European Movement” iz Srbije. Projekat je finansiran od strane Evropske komisije i realizuje se u periodu od decembra 2011. do marta 2013. godine. Za ovo istraživanje korišćen je metodološki priručnik koji su pripremile Ksenija Klasnić, (odsjek za sociologiju Filozofskog Fakulteta u Zagrebu), i Korana Radman (BABE), a korišćene metode su fokus grupe i polustrukturalni intervjui.

⁷⁷ Službeni list CG, br.44/2012.

POGLAVLJE III – PREVENCIJA

Član 15 – Obuka stručnjaka

1. Članice će obezbjediti odnosno ojačati odgovarajuće obuke za nadležne stručnjake koji se bave žrtvama ili učiniocima svih djela nasilja obuhvaćenih Konvencijom, u vezi: sprječavanja i otkrivanja takvog nasilja, jednakosti između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtava, kao i o sprječavanju sekundarne viktimizacije.
2. Članice će obezbjediti da obuke iz stava 1 ovog člana uključe i obuku o koordiniranoj saradnji više organa radi sveobuhvatnog i odgovarajućeg upućivanja u slučajevima nasilja obuhvaćenog Konvencijom.
 - a. Kakva se vrsta stručnog usavršavanja pruža gore navedenim grupama zaposlenih ili drugim subjektima (NVO, na primer)? Navedite da li to usavršavanje sadrži aspekte: (a) prevencije i otkrivanja određene vrste nasilja, (b) principe ravnopravnosti žena i muškaraca, (c) potrebe i prava žrtava, i/ili (d) kako spriječiti sekundarnu viktimizaciju. Da li je to stručno usavršavanje pri fakultetu ili školi, ili pak obuka na radnome mestu?

Kada su u pitanju obuke državnih službenika i namještenika, rodna ravnopravnost je jedna od tema u okviru Programa stručnog usavršavanja državnih službenika i namještenika za 2013. i 2014. koji sprovodi Uprava za kadrove. Međutim, interesovanje za ovu temu u 2014. godini nije bilo veliko, pa je Uprava za kadrove organizovala samo jednu obuku na temu rodne ravnopravnosti⁷⁸. I **Ministarstvo za ljudska i manjinska prava** sprovodi predavanja na temu rodne ravnopravnosti, sa grupom trenera iz različitih institucija, međutim program nije akreditovan i ne postoji kurikulum. Obuka pravosudnih organa je u nadležnosti **Centra za obuku nosilaca pravosudne funkcije** koji funkcioniše pri Vrhovnom sudu Crne Gore, a normativno je uređena Zakonom o edukaciji u pravosudnim organima⁷⁹. Edukacije se odnose na teme iz različitih pravnih i drugih oblasti zavisno od potreba pravosuđa i u skladu sa programom rada i reformskim aktivnostima u pravosuđu. Obuhvataju razne pravne oblasti, kao što su: primjena zakona i drugih propisa sa akcentom na novo zakonodavstvo, poznavanje najznačajnijih oblasti međunarodnog prava, međunarodnih standarda i preporuka uključujući pravo EU i pitanje ljudskih prava. Centar je u saradnji sa UNDP učestvovao u organizaciji seminara za obuku pravosudnih organa o nasilju u porodici i multisketorskoj saradnji.

Većinu obuka koje se organizuju za državne institucije su obuke na radnom mjestu u vidu seminara, predavanja, okruglih stolova. Najveći broj edukacija koje uključuju aspekt rodno zasnovanog nasilja i prava žrtava su organizovale ženske nevladine organizacije, u pomoć međunarodnih donatora.

Kroz **Program rodne ravnopravnosti IPA 2010**, koji je sproveo UNDP u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava -Odjeljenjem za rodnu ravnopravnost i uz podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, organizovana je u toku 2012. godine petodnevna obuka za 20 trenera/ica o implementaciji

Protokola o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici⁸⁰ iz redova policije i centara za socijalni

⁷⁸ Izvještaj o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR 2013-2017) za 2014. godinu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica, mart 2015.

⁷⁹ Primjena Zakona o edukaciji u pravosudnim organima ("Službeni list CG", broj 27/06), je otpočela 1. januara 2007. godine. Osnovni razlog za izradu pomenutog Zakona je bila potreba detaljnog normativnog regulisanja edukacije nosilaca pravosudnih funkcija. Ovim Zakonom se određuje način i oblici edukacije sudija i tužilaca, kao i lica koja se pripremaju za vršenje pravosudne funkcije, sastav i nadležnost posebnih tijela, evidencija i druga pitanja značajna za edukaciju u pravosudnim organima, što odgovara zahtjevu međunarodnih i evropskih standarda i prakse.

⁸⁰ Obaveza izrade Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici propisana je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list Crne Gore 46/10) i prateće Strategije o zaštiti od nasilja u porodici za period od 2011. do 2015. godine. Protokol je izrađen u okviru Programa

rad. Obuka je organizovana u cilju obezbjeđivanja standardizovanog pristupa svih policajaca, socijalnih radnika, nevladinih organizacija i svih drugih relevantnih učesnika/ca u procesu zaštite i podrške žrtvama nasilja. Svi treneri/ice su po završenoj obuci dobili sertifikate i ušli u proces edukacije pripadnika policije i stručnih radnika u centrima za socijalni rad. Tokom novembra i decembra 2012. godine, nevladine organizacije SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica i Centar za ženska prava, u okviru istog programa, organizovale su 11 dvodnevni treninga u 10 gradova za 220 polaznika/ca. Cilj treninga je bio da se zaposleni u Upravi policije, centrima za socijalni rad i zdravstvenim službama upoznaju sa primjenom **Protokola o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici** i principima međusektorske saradnje, senzibilisanje za problematiku porodičnog nasilja kao i upoznavanje sa principima rada sa žrtvama⁸¹. Tokom 2013. godine, kroz isti program nastavljene su obuke za pravosudne organe i organe za prekršaje, kao i za članove multidisciplinarnih timova iz deset gradova u kojima su formirani.

U okviru izrade **lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost (LAP)** koji su usvojeni u 9 crnogorskih opština, nevladina organizacija SOS Nikšić je vršila edukaciju zaposlenih u lokalnoj samoupravi o pitanjima rodne ravnopravnosti i antidiskriminacionom zakonodavstvu. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Sekretarijatom za lokalnu samoupravu opštine Budva i Vijećem za prekršaje Crne Gore u okviru implementacije LAP-a, organizovalo obuku na temu *"Jačanje međusektorske saradnje i primjeri dobre prakse iz drugih zemalja"* za multidisciplinarni tim za zaštitu od nasilja u porodici za opštine Budvu, Tivat i Kotor, kao i za predstavnike ostalih državnih organa i institucija i opštinskih organa koji su dužni da shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici primjenjuju zakonodavstvo iz oblasti zaštite od nasilja u porodici.

Uprava policije je u partnerstvu sa misijom OEBS-a u Crnoj Gori, NVO "SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja" i Internacionalnom Policijskom Asocijacijom (IPA Sekcija Crna Gora) sprovedla jednodnevne treninge za policijske službenike o primjeni Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici. Kroz 21 trening obuku je prošlo 250 službenika policije.

Takođe, u partnerstvu sa SOS telefonom Berane organizovana je dvodnevna obuka na temu postupanja u skladu sa Protokolom za 30 predstavnika/ca svih nadležnih službi u Beranama (policija, pravosuđe, zdravstvene i socijalne službe, obrazovne ustanove).

Centar za ženska prava je 2013. godine organizovao prvu nacionalnu konferenciju na temu primjene Istanbulske konvencije koja je okupila preko 120 predstavnika policije, sudstva, tužilaštva, centara za socijalni rad, medija i nevladinih organizacija.

Ova NVO je u saradnji sa Udruženjem sudija Crne Gore⁸² organizovala dvodnevni trening za 26 advokata, članova Advokatske komore Crne Gore, o nasilju nad ženama, primjeni nacionalnog zakonodavstva u ovoj oblasti, praksi Evropskog suda za ljudska prava i Istanbulskoj konvenciji. Urađen je i **Priručnik za advokate koji zastupaju žene žrtve nasilja i žrtve nasilja u porodici**.

Crnogorski ženski lobi je organizovao edukaciju sudija i tužilaca i socijalnih radnika o uzročno posledičnim vezama porodičnog nasilja i trafikinga koja je obuhvatila 35 učesnika. Edukacije na temu trgovine ljudima organizuje Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, ali su ove obuke uglavnom rodno neutralne.

rodne ravnopravnosti IPA 2010, koji u partnerstvu sprovode Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crne Gore, UNDP i Delegacija EU u Podgorici. U radnoj grupi za izradu Protokola su učestvovali predstavnici/predstavnice crnogorskih institucija koje su uključene u prevenciju nasilja i zbrinjavanje žrtava, uključujući nadležna ministarstva, centre za socijalni rad, pravosudne organe, policiju, organe za prekršaje. U izradi su učestvovali i nevladine organizacije Sigurna ženska kuća, SOS telefon Podgorica, SOS Telefon Nikšić, kao i predstavnice UNICEF-a i UNHCR-a.

⁸¹ Izveštaji o realizovanim aktivnostima NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica i Centar za ženska prava u 2012. i 2013. godini

⁸² Trening je realizovan zahvaljujući finansijskoj podršci Američke ambasade u Podgorici.

U toku 2013. i 2014. Centar za romske inicijative i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti organizovali su i nekoliko seminara na temu nasilja nad Romkinjama i prisilnih i ugovorenih dječijih brakova za predstavnike/ce institucija i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima položaja Romkinja i Egipćanki u crnogorskom društvu.

- b. Da li treninzi unutar stručnog usavršavanja uključuju i teme o koordiniranom pristupu/saradnji? Da li oni profesionalcima pružaju znanja/vještine o koordiniranoj saradnji i/ili dostupnim mehanizmima upućivanja? Da li su ovi programi povezani ili praćeni posebnim protokolima, smjernicama, zbirkom praksi, itd. u slučajevima nasilja prema ženama/nasilja u porodici?

Većina navedenih edukacija se odnosila na koordinirani pristup saradnji i primjenu **Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** koji je sačinjen u skladu sa **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**⁸³ i pratećom **Strategijom o zaštiti od nasilja u porodici za period od 2011. do 2015. godine**.

Član 16 – Programi preventivne intervencije i programi za rad sa počiniocima nasilja

1. *Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere za osnivanje i podršku programa, koji imaju za cilj da počinioci nasilja u porodici nauče i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima u pogledu sprječavanja daljeg nasilja i izmjene obrazaca nasilnog ponašanja.*
2. *Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere za osnivanje i podršku programa za rad sa učiniocima, posebno seksualnim prestupnicima, koji imaju za cilj sprječavanje ponavljanja krivičnog djela.*
3. *Prilikom preduzimanja mjera iz st. 1 i 2 članice će obezbjediti da bezbjednost, podrška za žrtve i njihova ljudska prava budu od primarnog značaja i da, prema potrebi, osnivanje i sprovođenje tih programa bude u bliskoj saradnji sa specijalizovanim službama za podršku žrtvama.*

- a. Da li u vašoj zemlji postoje programi za učinioce nasilja prema ženama i u porodici? Kada su počeli? Ko vodi ove programe? Da li je program akreditovan, a ako jeste, navedite ko ga akredituje. Da li se ovi programi prate i/ili procjenjuju i ko to radi? Navedite elemente. Ko finansira ove programe? Koliko je učinilaca nasilja učestvovalo u ovim programima? Koliko dugo programi traju? Ko su treneri (u odnosu na profesiju, traženo iskustvo, da li prolaze specifične treninge kao uslov, da li su oni muškog ili ženskog pola)?
- b. Podstiče li program učinioce da preuzmu odgovornost za svoje postupke i da preispitaju svoje stavove prema ženama? Koji se teorijski/konceptualni okvir o nasilju prema ženama i u porodici koristi u ovom programu? Da li se nasilju prema ženama i u porodici prilazi iz perspektive rodne nejednakosti i da li je ona eksplicitno priznata kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije? Da li se program bavi širokim opsegom posljedica po žrtve, porodicu, posebno djecu, i društvo uopšte?

⁸³ Službeni list Crne Gore 46/10

- c. Da li profesionalci/treneri koji kreiraju/vode program saraduju sa službama za podršku ženama, organima unutrašnjih poslova, pravosuđem, službama koje prate uslovni otpust i službama za zaštitu dece kako bi se osigurala bezbjednost žrtve i djece? Ako je odgovor potvrđan, objasnite način saradnje (redovne konsultacije, priprema sastanaka, *ad hoc* događaji, itd). Da li se koordinacija dešava prije, poslije ili tokom programa?
- d. Da li je učešće u programu dobrovoljno ili je na zahtev suda ili drugog organa? Pre nego što učinilac počne sa programom, da li neko od nadležnih organa ili organizacije unaprijed daje procjenu o bezbjednosti i sigurnosti žrtve? Ako je odgovor potvrđan, ko daje procjenu i na osnovu kojih kriterijuma?
- e. Ko prati učinioce pošto završe sa programom? Ako ih neko prati, objasnite kako i koji su razlozi/osnovi za praćenje učinioca (sudska odluka, zakon itd.). Navedite jesu li učinioци dužni da se javljaju nekome, da učestvuju u drugim tipovima programa itd.? Molim vas, objasnite. Kako se prikupljaju informacije o ponašanju učinioca posle završenog programa? Da li se žrtva konsultuje povodom toga? Ukoliko je odgovor potvrđan, molimo vas, objasnite ko stupa u kontakt sa žrtvom i kako.
- f. Da li je program dio kazne za izvršeno djelo nasilja prema ženama i u porodici? Da li je moguće učestvovati u programu prije presude (u toku istrage ili suđenja, na primer)? Da li se potencijalni učinioци mogu uključiti u program prije izricanja presude?

U okviru **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici** jedna od 5 zaštitnih mjera je: *Obavezni psihosocijalni tretman nasilnika*.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je 2013. donijelo **Pravilnik o bližem načinu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana**, ali informacije o njegovom usvajanju nema ni jedan od subjekata koji rade na rješavanju problema nasilja u porodici.⁸⁴ Značajno je istaći da iako je Ministarstvo rada i socijalnog staranja donijelo Pravilnik njegova implementacija je u najvećoj obaveza teret zdravstvenih ustanova koje su pod ingerencijom Ministarstva zdravlja.

Pravilnikom je propisano mjesto sprovođenja zaštitne mjere i sastav stručnog tima, ali konkretni programi psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja nijesu izvodljivi jer u Pravilniku ne postoji metodologija, vrste i trajanja i model tretmana. Kroz istraživanje „**Nauči, odluči, nasilje isključi**“⁸⁵ identifikovano je slabo razumijevanje i nedovoljna komunikacija među državnim organima, kao i nedostatak razlikovanja zavisničkog i nasilničkog tretmana⁸⁶ što rezultira neprimjenjivanjem ove zaštitne mjere iako je prošlo pet godina od usvajanja **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici**, a dvije od usvajanja potrebnog Pravilnika.

⁸⁴ Analiza primjene zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja na teritoriji opštine Nikšić, NVO NEPSIS i NVO SOS telefon Nikšić, septembar 2014., vidjeti na <http://www.sosnk.org/category/publikacije/izvjestaji/>

⁸⁵ Analiza primjene zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja na teritoriji opštine Nikšić, NVO NEPSIS i NVO SOS telefon Nikšić, septembar 2014., vidjeti na <http://www.sosnk.org/category/publikacije/izvjestaji/>

⁸⁶ Analiza primjene zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja na teritoriji opštine Nikšić, NVO NEPSIS i NVO SOS telefon Nikšić, septembar 2014., vidjeti na: <http://www.sosnk.org/category/publikacije/izvjestaji/>

Konstatovan je i nedostatak kapaciteta i nepovezanost javnih institucija da adekvatno počnu da sprovode ovu mjeru. Pravilnik predviđa da se edukovani stručni tim za sprovođenje psihosocijalnog tretmana formira od strane nadležnog organa zdravstvene ustanove i da taj tim čine stručnjaci iz oblasti psihijatrije, psiholog, socijalni radnik i medicinska sestra. Kroz istraživanje je utvrđeno da ni u jednom Domu zdravlja u Crnoj Gori nije formiran ovaj tim, a institucije i organizacije koje se bave pitanjima porodičnog nasilja nijesu imale saznanje da je Sud ili organ za prekršaje nekada izrekao ovu zaštitnu mjeru.⁸⁷ Sa druge strane, intervjuisani iz Centra bezbjednosti u Nikšiću iz dosadašnjeg rada i iskustva ističe kako postoji velika potreba za izricanjem te mjere.

Važno je istaći da kada bi se sprovodila ova mjera žrtve bi svakako dobile kvalitetniju i sveobuhvatniju zaštitu a opterećenje zdravstvenog, socijalnog, pravosudnog, kazneno-popravnog sistema bi bio smanjen uz istovremeno potpunije ostvarivanje ljudskih prava. **Preporuke iz, već citiranog istraživanja, jedinog koje je do sada u Crnoj Gori tretiralo navedenu problematiku su:**

- ✓ **imenovanje i edukacija odgovornih osoba u lokalnim zdravstvenim ustanovama,**
 - ✓ **edukacija osoblja u ostalim relevantnim institucijama (socijalne službe, sudovi, policija),**
 - ✓ **uspostavljanje načina i obrazaca izvještavanja koje Dom zdravlja i CSR trebaju podnositi pravosudnim organima**
 - ✓ **odrediti modalitet, metodologiju i dužinu trajanja tretmana na način da bude usklađeno sa potrebama i kapacitetima javnih institucija**
- g.** Da li postoje statistički podaci o stopi povrata učinilaca koji su prošli program? Mogu li učinioци koji ponove krivično djelo da se uključe u program prvi put i/ili ponovo (pošto su završili program i ponovo počinili nasilje prema ženama ili u porodici)?
- h.** Da li postoje podaci o učiniocima koji su se uključili u program i podaci o onima koji završe program (starost, zanimanje, vrsta nasilja, prethodne presude, radni status, socijalno poreklo itd.)?

Pitanja pod g i h nisu primjenjiva.

⁸⁷ U istraživanju koje su sproveli NVO Nepsis iz Nikšića u saradnji sa SOS telefonom Nikšić Centar za mentalno zdravlje Nikšić u okviru projekta Zagovaranje sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja“ anketirane su institucije iz opštine Nikšić koje se bave pitanjima porodičnog nasilja, Institucije su pokazale da postoji velika potreba za sprovođenjem ovakvog tretmana.

POGLAVLJE IV – ZAŠTITA I PODRŠKA

Član 18 – Opšte obaveze

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere zaštite svih žrtava od daljeg nasilja.
2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere, u skladu sa međunarodnim pravom, da obezbijede odgovarajuće mehanizme za djelotvornu saradnju između svih nadležnih državnih organa, uključujući sudove, javna tužilaštva, organe unutrašnjih poslova, lokalne i regionalne uprave, kao i nevladine organizacije i ostale relevantne organizacije i lica, u pružanju zaštite i podrške žrtvama i svjedocima svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom, uključujući i upućivanje na opšte i specijalizovane službe podrške, navedene u članu 20 i 22 ove Konvencije.
3. Članice će obezbijediti da mjere koje preduzimaju u skladu sa ovim poglavljem ispunjavaju sljedeće kriterijume:
 - da su zasnovane na razumijevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmjerene na ljudska prava i bezbjednost žrtve;
 - da su zasnovane na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtava, učinilaca, djece i njihovog šireg društvenog okruženja;
 - imaju za cilj izbjegavanje sekundarne viktimizacije;
 - imaju za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja;
 - da, tamo gdje je to prikladno, različite službe za zaštitu i podršku žrtava budu u istim prostorijama;
 - da odgovaraju na specifične potrebe ugroženih osoba, uključujući i djecu-žrtve, i da su im dostupne.
4. Pružanje usluga ne smije da zavisi od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svjedoči protiv bilo kog učinioca.
5. Članice će preduzeti odgovarajuće mjere za pružanje konzularne i druge vrste zaštite svojim državljanima i drugim žrtvama koje imaju pravo na takvu zaštitu u skladu sa svojim obavezama i međunarodnim pravom.
 - a. Kakve su procedure i usluge dostupne žrtvama nasilja prema ženama i nasilja u porodici u vašoj zemlji kako bi se zaštitile od daljeg nasilja na svojoj teritoriji? Navedite vrstu procedura i vrste predmeta.

Zakoni koji obezbjeđuju sudsku zaštitu žrtava nasilja prema ženama i nasilja u porodici su detaljno navedeni u poglavlju koje se odnosi na član 5 Konvencije, dok se o sredstvima građanskopravne i sudske zaštite detaljnije informacije mogu naći u narednim poglavljima.

Unaprijeđenje socijalne i druge zaštite žrtava nasilja prema ženama i nasilja u porodici detaljno je propisano **Strategijom zaštite od nasilja u porodici 2011-2015**, koja je predviđela razvoj programa za prevenciju nasilja, podršku porodici u prevenciji nasilja, dalji razvoj normativnog okvira u oblasti zaštite, jačanje saradnje organa, ustanova, organizacija i drugih pravnih i fizičkih lica koja se bave zaštitom; sticanja novih znanja i vještina svih koji se bave zaštitom, unaprijeđenje sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanja o slučajevima nasilja. U toku je proces izrade nove strategije, jer je prethodna istekla, a da nije realizovala neke od ključnih mjera, poput uspostavljanja nacionalne sos linije, jedinstvene bazu podataka o nasilju, djelotvornih programa za prevenciju nasilja i podršku porodici, a ni međusektorska saradnja još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou. Stoga će se značajan broj mjera prenijeti u narednu strategiju.

Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, koji je proizašao iz pomenute Strategije, službena lica koja dođu u kontakt sa žrtvom nasilja pružiće joj hitnu pomoć i podršku iz svoje nadležnosti i obezbijediti redovan kontakt i praćenje. Za planiranje usluga i mjera zaštite žena

žrtava nasilja i drugih članova porodice izloženih nasilju obezbjeđuje se multidisciplinarni pristup i multisektorska saradnja. Protokolom je predviđena izrada individualnog plana zaštite koji mora da osigura bezbjednost žrtve, da zaustavi nasilje, da zaštiti prava žrtve, da omogući da žrtva slobodno predlaže mjere u svom najboljem interesu, da dobije usluge koje služe njenom oporavku, osnaživanju i osamostaljivanju. Planirane mjere moraju biti međusobno dobro usaglašene i usmjerene na izbjegavanje sekundarne viktimizacije žrtve.

Međutim, iako su navedene procedure i usluge za zaštitu i podršku žrtvama dobro osmišljene, njihova primjena u praksi je nezadovoljavajuća i zahtijeva hitnu reakciju svih aktera uključenih u zaštitu. To potvrđuju rezultati monitoringa postupanja institucija u zaštiti ljudskih prava žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici koji je sproveo NVO Centar za ženska prava u saradnji sa NVO Sigurna ženska kuća i SOS Telefonom za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, u Podgorici i Nikšiću u periodu od avgusta 2013. do jula 2014.godine⁸⁸. Pomenute nevladine organizacije su pored direktnog praćenja više od 30 sudskih postupaka i 200 institucionalnih procedura u vezi sa nasiljem, informacije pribavile i kroz intervju sa žrtvama nasilja u porodici koje su se obraćale Centru za ženska prava, Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu za žene i djecu žrtve nasilja - Nikšić, a kojih je u 2013. godini bilo ukupno 655. Intervjui su obavljani i sa predstavnicima organa za prekršaje i policije u Podgorici i Nikšiću, kao i kroz pismenu i usmenu komunikaciju sa predstavnicima drugih relevantnih institucija. U izvještaju ovih nevladinih organizacija se konstatuje da su ključni nalazi praćenja predmeta iz krivičnog postupka u vezi nasilja u porodici razlog za zabrinutost, jer izostaje fizička zaštita žrtava u toku, a najčešće i po okončanju postupka. Nepoštovanje načela hitnosti, trajanje krivičnog postupka, nedostatak fizičke zaštite za žrtve i činjenica da veliki broj žrtava nije upoznat sa procedurama, samo su neki od ključnih razloga za gubitak povjerenja u državne institucije i povlačenje žrtava iz daljeg učešća u postupku.

Monitoring je isto tako pokazao da policija ne evidentira sve prijave koje je žrtva nasilja podnijela, posebno ako je nasilje prijavila pozivom na telefon broj 122, pa čak ni sve koje je podnijela lično, usmenim putem, naročito one koje su rezultirale upozorenjem policije učiniocu nasilja, najčešće bez kontakta sa tužiocem. Upozorenje je najčešće usmeno i bez ikakve službene zabilješke koja bi bila dostupna kao dokaz u slučaju da žrtva ponovo prijavi nasilje. Takvo postupanje direktno utiče na blažu kvalifikaciju djela u slučaju ponovne prijave, samim tim i na blažu kaznenu politiku.

Na blagu kaznenu politiku ukazuju i dostupni statistički podaci – evidentna je tendencija izricanja uslovnih kazni (66%), a veliki je i broj odbijajućih i oslobađajućih presuda (52%) u 2013. godini⁸⁹. To dovodi u pitanje svrhu prijavljivanja nasilja – kako opštu prevenciju tj. sprječavanje počinilaca u ponavljanju djela, tako i pristup pravdi i zaštitu žrtava, ali i društvenu osudu nasilja.

Blaga kaznena politika ukazuje na to da na institucionalnom nivou postoji duboko nerazumijevanje prirode ovog problema i situacija u kojima može doći do nasilja, kao i njegovih posljedica po žrtve, članove porodice i društvo u cjelini.

U više slučajeva koji su bili predmet monitoringa, napravljen je propust i uslovna osuda nije opozvana kad osuđeno lice ponovi prestup. Slična situacija se dešava i kod kršenja zaštitnih mjera propisanih **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**. To se dešava zbog izostanka nadzora nad poštovanjem uslovne osude ili zaštitnih mjera i slabe koordinacije između institucija odgovornih za zaštitu od nasilja. Osim toga, odsustvo postupaka za nepoštovanje zaštitnih mjera, ukazuje da policija kao nadležni organ, ne vrši nadzor nad zaštitnim mjerama i propušta da samoinicijativno informiše tužilaštvo u slučaju njihovog nepoštovanja.

⁸⁸ Izvještaj je rezultat je projekta "Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu" čiji je nosilac NVO Centar za ženska prava, a koji je realizovan zahvaljujući finansijskoj podršci Biroa za borbu protiv međunarodne trgovine drogom i sprovođenje zakona (INL) State Deapartmenta preko Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici u okviru Programa podrške civilnom društvu u oblasti krivičnog pravosuđa.

⁸⁹ Informacija o implementaciji Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2013. godinu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Podgorica, maj 2014.godine

Primijećeno je da ishod većine prijava za nasilje zavisi od volje žrtve da učestvuje u postupku i da je čest slučaj da policija i tužilaštvo odustaju od procesuiranja predmeta ukoliko se žrtva povuče iz postupka. U jednom od slučajeva koji su praćeni, žrtva je pod pritiskom nasilnika odustala od prijave. Iako se radilo o predmetu sa izraženim stepenom nasilja (o čemu je postojala i medicinska dokumentacija) predmet je obustavljen, a protiv žrtve je pokrenut postupak zbog davanje lažnog iskaza, a prema žrtvi nasilja upotrijebljen *institut odloženog gonjenja*⁹⁰.

Posebne usluge – kao što su sigurne kuće i SOS telefoni – detaljno su opisane u dijelu analize člana 22 specijalizovane usluge podrške.

- b. Da li su usvojene zakonodavne ili druge mjere za obezbjeđivanje **odgovarajuće i efikasne saradnje** između pravosuđa, javnih tužilaca, institucija za sprovođenje zakona, regionalnih i lokalnih vlasti, i/ili nevladinih organizacija, ili drugih relevantnih aktera u cilju zaštite i podrške žrtvama? Da li su ovi mehanizmi institucionalizovani (u zvaničnim protokolima ili drugim dokumentima) ili su rezultat neformalnih dogovora (na sastancima, okruglim stolovima i u sličnim prilikama)? Molimo vas da navedete informacije o nivou saradnje (državne, regionalne, lokalne itd.) i prirodi saradnje (vrsta slučaja, politike itd.).⁹¹

Kao što je navratanavedeno u prethodnim poglavljima, radi obezbjeđenja efikasnije saradnje između aktera sistema zaštite od nasilja u porodici potpisan je **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**. Dužnost postupanja u slučajevima nasilja u porodici imaju policija, centar za socijalni rad, zdravstvo, pravosuđe, kao i predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove u slučajevima kada su uključena djeca kao žrtve nasilja ili svjedoci nasilja. Protokol definiše odgovornosti i uloge pojedinačnih organa u smislu koordinacije i saradnje u slučaju nasilja u porodici. Svi organi obuhvaćeni Protokolom dužni su oformiti spise predmeta prema pravilima struke i dati ih na uvid, po potrebi, drugim organima s obavezom čuvanja tajnosti podataka. Takođe, svi organi dužni su odrediti lice zaduženo za sprovođenje Protokola u svim institucijama i o podacima te osobe obavijestiti sve institucije. Iskustvo klijentkinja ženskih nevladinih organizacija pokazuje da institucije ne razmjenjuju informacije u dovoljnoj mjeri, što dodatno komplikuje njihovu ulogu u procedurama koje slijede nakon prijave nasilja.

Kao očigledan nedostatak se izdvaja to što nije definisan način kontrole i monitoringa realizacije međuinstitucionalne saradnje, a pogotovo njene efikasnosti u smislu prevencije i zaštite žena i svih drugih žrtava nasilja u porodici.

- c. Da li su ove mjere **u skladu sa standardima utvrđenim Konvencijom**, član 18, stav 3.⁹² Da li su ove mjere (procedure i usluge) besplatne? Navedite vrstu troškova, ako postoje. Ko finansira ove mjere (državni budžet, međudržavna zajednica i/ili neko drugi)?

⁹⁰ *Institut odloženog gonjenja* predstavlja vid „nepokretanja“ krivičnog postupka za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina, uz ispunjenje određenih obaveza od strane osumnjičenog prema oštećenom ili državi, koje je osumnjičeni prihvatio i koje mu je državni tužilac odredio, pri čemu je za neke od tih obaveza, kao poseban *conditio sine qua non*, potrebna i saglasnost oštećenog (član 272 stav 5 Zakonika o krivičnom postupku, „Službeni list CG“, br. 57/09 i 49/10)

⁹¹ Pravilna saradnja se može definisati kao adekvatna i relevantna, a efektivna podrazumjeva blagovremenu koordinaciju orijentisanu na rezultat.

⁹² *Važno*: Ovaj član obuhvata i svjedoke, tako da posebnu pažnju treba posvetiti djeci, kao svjedocima u procjeni ovih mehanizama. Takođe, termin „ranjive žrtve“, uključuje: trudnice i žene sa malom djecom, osobe sa invaliditetom, osobe koje žive u ruralnim i udaljenim oblastima, narkomane, prostitutke, nacionalne manjine, migrante, uključujući migrante bez dokumenata i izbjeglice, gej muškarce, lezbejke, biseksualne i transseksualne osobe, HIV pozitivne osobe, beskućnike, djecu, stara lica (videti stav 87 Eksplanatornog izveštaja).

Mjere predviđene **Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja** u skladu su sa standardima člana 18, stav 3 Konvencije u pogledu rodno senzitivnog pristupa u radu, fokusa na ljudskim pravima i bezbjednosti žrtve kao i integrisanog pristupa. Ipak, u praksi izostaje dosljedna primjena Protokola. Kada je u pitanju izbjegavanje sekundarne viktimizacije osnaživanje i ekonomska nezavisnost žena žrtava nasilja, može se primjetiti da ne postoji odgovarajuća usklađenost. U tom smislu, kao poseban problem i dalje se izdvaja pitanje odštete za žrtve nasilja, s obzirom da se o imovinskopravnom zahtjevu gotovo nikada ne odlučuje u krivičnom postupku. Izvor sekundarne viktimizacije može biti i odlaganje ročišta jer žrtve rijetko angažuju advokata, a ponovno pojavljivanje na sudu predstavlja dodatni stres, budući da su primorane da se više puta susreću sa okrivljenima, njihovim advoktima, rodbinom i prijateljima, pri čemu su često izložene pritiscima, prijetnjama i uvreda. Posebno zabrinjava činjenica daje ključni dokazni metod u postupanju sudija suočavanje žrtve i počinioca. Osim toga, žrtve uglavnom saslušavaju u prisustvu okrivljenih, nemaju fizičku zaštitu priikom pristupa ili odlaska iz suda, što u konačnom može dovesti do ponovne viktimizacije i odustajanja od postupka.

Mjere nijesu usklađene ni kada je u pitanju zadovoljavanje specifičnih potreba svih kategorija ranjivih lica. Neophodno je preduzeti posebne mjere zaštite koje odgovaraju potrebama posebno ranjivih lica.

Nedovoljan je i broj raspoloživih usluga podrške i zaštite, pogotovo specijalizovanih usluga.

Usklađenost ostalih mjera je analizirana u okviru ostalih članova Konvencije.

- d. Mora li žrtva da saraduje sa vlastima, odnosno svjedoči protiv učinioca ili podnese tužbu, kako bi imala na raspolaganju usluge kao što su smještaj, pomoć, ili neophodne informacije? Da li se pravna pomoć odobrava u zavisnosti od stepena saradnje žrtve?

Žrtva nasilja ima na raspolaganju usluge koje pružaju nevladine organizacije bez obzira na to da li saraduje sa vlastima, svjedoči protiv učinioca ili podnosi tužbu. Pravo na besplatnu pravnu pomoć kao i drugu raspoloživu pomoć nije uslovljeno saradnjom žrtve nasilja. Međutim, pravo na posebnu zaštitu u okviru krivičnog postupka kao i izvan okvira suda koje se crpi iz odobrenog statusa zaštićenog svjedoka ili programa zaštite je namijenjeno za svjedoke, odnosno oštećene prilikom davanja iskaza, te stoga podrazumijevaju saradnju od strane žrtve (za više informacija o načinima zaštite svjedoka, odnosno oštećenih lica vidjeti analizu čl 56).

I žrtve trgovine ljudima imaju na raspolaganju usluge kao što su smještaj, zdravstvena, pravna i psihološka pomoć i pravo na informacije, bez obzira na spremnost da saraduju sa vlastima. Naime, Crna Gora je do sada usvojila i inkorporirala u svoj zakonodavni okvir Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000) i Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Konvenciju UN-a o pravima djeteta i oba protokola (Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na prodaju djece, dječju prostituciju i dječju pornografiju i Fakultativni protokol o zabrani uključivanja djeteta u oružani sukob).

- e. Da li žrtve državljani drugih zemalja imaju pravo na ove usluge? Ako je odgovor potvrđan, navedite zemlje koje su obuhvaćene tim posebnim mjerama, ukoliko je moguće. Kakav je status azilantata, lica bez državljanstva, odnosno zakonskog boravka itd.?

Strani državljani i lica bez državljanstva ostvaruju pravo na sudsku zaštitu i raspoložive usluge podrške jednako kao crnogorski državljani, pod uslovom da se može zasnovati nadležnost domaćeg suda u kontekstu datih okolnosti. Pravo na besplatnu pravnu pomoć lice može ostvariti bez državljanstva (apatrid) koje zakonito boravi u Crnoj Gori i lice koje traži azil u Crnoj Gori, zatim stranac sa stalnim nastanjenjem, odnosno stalnim boravkom ili odobrenim privremenim boravkom i drugo lice koje zakonito boravi u

Crnoj Gori, kao i drugo lice u skladu sa potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorom. Prava iz oblasti socijalne zaštite takođe mogu ostvarivati i strani državljani i lica bez državljanstva, ukoliko imaju status stranca sa odobrenim privremenim boravkom ili stalnim nastanjenjem u Crnoj Gori. Što se tiče zdravstvene zaštite, tumačenjem zakonskih odredaba izvodi se zaključak da stranci sami snose troškove za pruženu hitnu medicinsku pomoć ili druge vrste zdravstvene zaštite, ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno. Ipak, shodno **Protokolu o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**, zdravstvene ustanove su dužne svakoj žrtvi nasilja, bez obzira na rezidentnost, dati povrednu listu po službenoj dužnosti bez naplate i u slučaju sumnje na bilo koji oblik nasilja navedeno upisati u zdravstvenu dokumentaciju i o činjenicama saznatim i utvrđenim pregledom izdati zdravstvenu dokumentaciju bez naplate. Takođe, u skladu sa **Zakonom o azilu**⁹³, lica kojima je priznat status izbjeglice ili pravo na dodatnu zaštitu imaju pravo na socijalnu zaštitu najduže jednu godinu od konačnosti rješenja kojim im je priznat status, kao i na zdravstvenu zaštitu do sticanja svojstva osiguranika. Osim toga, izričito im je priznat slobodan pristup sudovima i pravnoj pomoći.

Član 19 – Informisanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o raspoloživim uslugama podrške i zakonskim mjerama na jeziku koji razumiju.

- a. Da li žrtve svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom **imaju pravo da budu informisane** o raspoloživim uslugama i procedurama kako bi dobile pomoć i podršku? Ako je odgovor potvrđan, navedite da li je to priznato u pravnom dokumentima i/ili politikama (zakonodavstvo, državni/regionalni/lokalni strateški dokumenti, interna pravila, memorandum o razumjevanju). Molimo vas da navedete posebno pravilo o pružanju informacija i da date svoj komentar. Na kojim jezicima se mogu obezbijediti informacije? Ako stranci imaju pravo na usluge, da li bi bio obezbijeđen prevod na njihov jezik ili bi to bio prevod na neki od široko korišćenih jezika?

U oblasti građanskopravne zaštite **Zakon o parničnom postupku** propisuje da će sud stranku koja nema kvalifikovanog punomoćnika i koja se iz neznanja ne koristi pravima koja joj pripadaju po ovom zakonu, da upozori koje parnične radnje može preduzeti. Izuzev ove dužnosti, Zakon ne predviđa posebnu obavezu suda da žrtve u postupku informiše o njihovim pravima i položaju. Stranke imaju pravo da upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se postupak ne vodi na jeziku koji stranka odnosno drugi učesnici u postupku razumiju, obezbijediće im se, na njihov zahtjev, usmeno prevođenje na jezik koji razumiju, svih podnesaka i dokaza kao i onoga što se iznosi na ročištu. O ovom pravu će stranke i drugi učesnici u postupku biti poučeni.

Prema odredbama **Zakonika o krivičnom postupku**, sud, državni tužilac i drugi državni organi koji učestvuju u postupku u obavezi su da okrivljenog i druge učesnike u postupku pouče o pravima koja im pripadaju i o posljedicama propuštanja radnje. Ista odredba sadržana je i u **Zakonu o prekršajima**. Oštećeno lice ima pravo da bude obaviješteno o odbacivanju krivične prijave i odustanku državnog tužioca od krivičnog gonjenja, poučeno o mogućnosti da zastupa optužbu i pre(d)uzme krivično gonjenje, obaviješteno o ishodu postupka i da mu se dostavi pravnosnažna krivična presuda. Oštećeni/a prilikom saslušanja ima pravo i da bude upozoren/a da ne mora da svjedoči, u zakonom propisanim situacijama.

⁹³ Službeni list RCG, br. 45/2006.

U skladu sa **Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja**, policija, centar za socijalni rad i pravosuđe su dužni žrtvu poučiti o njenim pravima (izbor povjerljivog lica, besplatna pravna pomoć, sklonište...).

Stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku, uključujući oštećena lica, imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se postupak ne vodi na jeziku nekog od tih lica, obezbijediće se prevođenje iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Prevođenje pada na teret budžetskih troškova.

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore podnosiocu/teljki pritužbe koji/a smatra da je diskriminisan/a od strane organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica daje potrebna obavještenja o njegovim/njenim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava štampalo je liflet na crnogorskom, romskom i albanskom jeziku sa adresarom institucija, kojima se može obratiti žrtva nasilja. Saradnja Centra za ženska prava sa Političkim klubom žena u Skupštini Crne Gore, rezultirala je publikovanjem brošure za žrtve porodičnog nasilja pod nazivom "Moja prava". U opštini Tivat izrađen je informator o mehanizmima zaštite koji je dostupan svim institucijama „Informator o postupanju u slučaju nasilja“. Povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti opštine Kotor publikacijom "NASILJE NE".

Ipak, praksa nevladinih organizacija pokazuje da nadležne institucije nedovoljno informišu žrtve o njihovim pravima i dostupnim mjerama zaštite.

Član 20 – Opšte usluge podrške

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve imaju pristup uslugama koje omogućavaju njihov oporavak od nasilja. Ove mjere treba da obuhvataju, kada je to neophodno, usluge kao što su: pravno i psihološko savjetovalište, finansijska pomoć, stanovanje, obrazovanje, obuka i pomoć prilikom zapošljavanja.

2. Članice će preduzeti sve neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile žrtvama pristup uslugama zdravstvene i socijalne zaštite, kao i adekvatnu opremljenost ovih službi i obučenosť zaposlenih za pomoć žrtvama i upućivanje na odgovarajuće službe.

- a. Da li žrtve nasilja prema ženama i u porodici imaju prava na sljedeće usluge: **pravno i psihološko savjetovalište, finansijsku pomoć, smještaj, obrazovanje, obuku i pomoć u pronalaženju zaposlenja**. Navedite institucije i vrstu odobrenih usluga. Da li postoje i dodatne dostupne usluge – ako postoje, navedite. Da li su one besplatne? Da li su žrtve nasilja prema ženama i u porodici posebno priznate u okviru zakona, internih proceduralnih dokumenata, protokola ili smjernica, kao grupa koja iziskuje posebnu pažnju ili prioritet s ciljem da imaju efikasan pristup takvim uslugama? Postoji li konkretno pravilo ili preporuka da žrtve nasilja prema ženama i u porodici treba tretirati na podržavajući način i da na njihove potrebe treba odgovoriti na prikladan način? Ako je odgovor potvrđan, navedite dokument(e). Da li postoji pravilo o maksimalnom broju usluga, ili neko vremensko ograničenje za pružanje takve pomoći, ili drugi propis koji bi imao negativan uticaj na podršku i zaštitu žrtava? Ako postoji, molimo, objasnite.

Određeni broj usluga za žrtve porodičnog nasilja je predviđen **Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti**⁹⁴ koji propisuje usluge procjene i planiranja, savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge (koje uključuju savjetovanje i podršku u slučajevima nasilja), smještaj, neodložne intervencije i druge usluge. Takođe, Zakon predviđa propisivanje minimalnih standarda za pružanje usluga socijalne i dječje zaštite, koji će omogućiti da se usluge na teritoriji Crne Gore pružaju i razvijaju na ujednačen način. U toku je izrada i usvajanje lokalnih planova za unapređenje socijalne inkluzije kojima se planiraju razvoj i finansiranje lokalnih usluga socijalne zaštite za sve identifikovane ranjive grupe među kojima su i žrtve zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja u porodici⁹⁵.

U pogledu finansijske pomoći zakon predviđa novčanu socijalnu pomoć i jednokratnu pomoć pod uslovima koji važe za korisnike materijalnog obezbjeđenja porodice, bez posebno propisane novčane nadoknade za žrtve nasilja prema ženama i nasilja u porodici. U skladu sa Zakonom, centar za socijalni rad odlučuje o ostvarivanju prava korisnika utvrđenih ovim zakonom i o korišćenju ostalih usluga socijalne zaštite. Dodatno, postoje i posebni pravilnici kojima se bliže propisuju uslovi i standardi socijalne zaštite. **Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja odraslih i starih lica**⁹⁶ i **Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu**⁹⁷ u korisničku grupu svrstavaju i žrtve zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja u porodici i propisuju posebne minimalne strukturalne standarde za usluge smještaja u prihvatilište u pogledu odgovarajućeg stambenog prostora, materijalnih uslova, dostupnost zdravstvenih usluga, sigurnog okruženja, razvoja potencijala i osnaživanja korisnika, itd. U toku je usvajanje **Pravilnika o minimalnim standardima za pružanje savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga u socijalnoj zaštiti**.

Nekoliko nacionalnih strategija predviđa razvoj različitih usluga za žrtve nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Na primjer, **Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite** predviđela je razvoj „usluga neodložnih intervencija“, dok je **Strategija zaštite od nasilja u porodici** predviđela uspostavljanje nacionalne sos linije, podršku zapošljavanju i samozapošljavanju žrtava, uspostavljanje psihosocijalnog tretmana, mjere za podršku djeci, unapređenje psiholoških i socijalnih usluga, usluga zdravstvene zaštite žena itd.

Uspostavljanje besplatne pravne pomoći u Crnoj Gori je obuhvatilo i žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima. Detaljnije informacije o besplatnoj pravnoj pomoći se nalaze u dijelu analize člana 57-pravna pomoć.

- b. Postoje li zakonske osnove ili druge mjere (procedure) koje bi osigurale da žrtve nasilja prema ženama i u porodici imaju pristup **zdravstvenim i socijalnim službama**? Da li su ove žrtve posebno priznate u zakonodavstvu, internim i drugim dokumentima? Da li su zaposleni u zdravstvu i socijalnim službama obučeni kako da postupaju prema žrtvama nasilja prema ženama i u porodici, posebno (a) šta su potrebe i prava žrtava i (b) kako da koriste mehanizam upućivanja u cilju da se obezbjedi adekvatna podrška? Treba li oni da upute žrtve policiji, tužilaštvu ili drugim relevantnim službama? Da li su zaposleni iz sektora pravosuđa obučeni da upute žrtve na zdravstvene i socijalne službe? Da li su zdravstvene i socijalne službe adekvatno opremljene (odgovarajućim finansijskim i ljudskim resursima) da obezbjede dugotrajnu pomoć, kao što su savjetovanje, zdravstvenu i finansijsku podršku? Da li postoji pravilo o maksimalnom broju posjeta tim službama ili ograničenom vremenu za pružanje takve pomoći? Ako postoji, molimo, objasnite.

⁹⁴ "Službeni list CG", broj 27/2013

⁹⁵ Izvor: Izvještaj o sprovođenju Akcionog plana za realizaciju strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori 2013-2017. godine, za 2014.godinu

⁹⁶ Sl.list CG, broj 58/14

⁹⁷ Sl.list CG, broj 26 /14.

Žrtva nasilja u porodici ima pravo na psihosocijalnu i pravnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu. Ova pomoć i zaštita se obezbijuje u skladu sa zakonima kojima se uređuje socijalna i dječja zaštita, zdravstvena zaštita i besplatna pravna pomoć. **Protokolom i o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**, o kojem je već bilo riječi, propisano je postupanje svih institucija i institucionalna saradnja u vezi s porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama. U slučaju hitne intervencije, kad su ugroženi život, zdravlje i razvoj žrtve nasilja u porodici, centar za socijalni rad dužan je da pruži usluge neodložne intervencije radi osiguranja bezbjednosti u tim situacijama. Ove usluge se obezbijuju 24 časa dnevno.

Usluge neodložne intervencije centar za socijalni rad pruža uz obaveznu saradnju sa drugim nadležnim organima i službama, koji su dužni da vode brigu o svim potrebama žrtve i omoguće joj pristup svim oblicima pomoći i zaštite.

Intervencija svakako podrazumijeva i obavezu zdravstvenih ustanova da pruže potrebnu medicinsku pomoć žrtvi nasilja u porodici. Protokolom je propisano i utvrđivanje plana pomoći žrtvi i koordinacija aktivnosti u procesu pomoći žrtvi. Plan pomoći utvrđuje i aktivnosti u procesu pomoći žrtvi koordinira stručni tim koji obrazuje centar za socijalni rad od predstavnika te ustanove, organa i službi lokalne uprave, policije, nevladinih organizacija i stručnjaka koji se bave pitanjima porodice.

O obuci stručnjaka je već bilo riječi i dijelu analize koji se odnosi na član 15 - obuka stručnjaka.

Član 21 – Pomoć kod pojedinačnih odnosno kolektivnih žalbi

Članice će obezbijediti da žrtve imaju informacije i pristup važećim regionalnim i međunarodnim mehanizmima za individualne/kolektivne žalbe. Članice će promovisati pružanje senzitivne i informisane pomoći žrtvama prilikom ulaganja takvih žalbi.

- a. Da li je vaša zemlja **potpisala ili ratifikovala** relevantne **međudržavne instrumente** u pogledu ljudskih prava i prava žena (Konvencija Savjeta Evrope o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, CEDAW, Evropska socijalna povelja, Konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Evropska konvencija o obeštećenju za žrtve nasilnih zločina)? Navedite status. Da li su stavljene rezerve na specifične članove? Navedite koje su.

Crna Gora ratifikovala je sve pobrojane međudržavne instrumente. Crna Gora je stavila rezerve samo na nekoliko članova **Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda** i to u pogledu čl. 5, st. 1, t. c i čl. 6. st 1 i 3 i u odnosu na čl. 30, st. 2 **Konvencije o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici**.

- b. Da li je država dužna da pruži **informacije o međudržavnim organima** kojima žrtve mogu da se obrate pošto iscrpe sve državne pravne lekove? Ako postoji, da li ova informacija obuhvata informacije o pravilima prihvatljivosti i proceduralnim zahtjevima u vezi sa važećim žalbama? Ko je odgovoran da obezbijedi takvu informaciju po državnom zakonu? Da li je to besplatno? Koji organ prati njihov rad i ko se stara o tome da žrtve dobiju stručne savjete?

Shodno važećem zakonodavstvu, samo jedan zakon propisuje ovu vrstu obaveze, a to je **Zakon o zabrani diskriminacije**. Prema Zakonu, Zaštitnik/ca za ljudska prava, kao centralna institucija nadležna za zaštitu od diskriminacije, u okviru svoje nadležnosti podnosiocu/teljki pritužbe koji/a smatra da je diskriminisan/a od strane organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica daje potrebna obavještenja o njegovim/njenim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite. S obzirom na to da **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** propisuje da nasilje po osnovu pola može predstavljati oblik diskriminacije žena, Zaštitnik/ca bi bio/bila u obavezi da pruži gore navedenu pomoć i potrebna obavještenja strankama koje se žale na rodno zasnovano nasilje. Zaštitnik/ca pruža obavještenja strankama besplatno.

Iako je Zaštitnik/ca shodno Ustavu nezavisna institucija, nadzor nad njenim radom ostvaruje Skupština putem godišnjih izvještaja, koje Zaštitnik/ca njoj upućuje. Takođe, rad Zaštitnika/ce je nadziran i od strane Odbora za ljudska prava i slobode, na način što Odbor postupa po predstavkama građana, ukoliko podnosilac predstavke nije zadovoljan načinom na koji je postupila institucija Zaštitnika/ce.

- c. Da li državni organi (na primer, policija, tužilaštvo itd.), advokatske komore, opštinske kancelarije za pružanje pravne pomoći, NVO, ili drugi **akteri pružaju pomoć i/ili daju pravne savjete o žalbenim mehanizmima**? Navedite. Da li je to besplatno? Ko prati njihov rad i ko se stara o tome da žrtve dobiju stručne savjete?

Pripadnici/ce policije, tužilaštva i suda, centra za socijalni rad nemaju u okviru svojih dužnosti propisanu obavezu da pružaju bilo kakvu pomoć povodom mogućnosti žrtve da podnese žalbu ili drugu predstavku određenoj međunarodnoj instituciji. Poučavanje o pravima se zakonski svodi na mogućnosti i prava žrtve u okviru domaćeg pravnog poretka. U pogledu stručno pravne pomoći, odredbama Ustava zajemčeno je svakome pravo na pravnu pomoć, koju pružaju advokatura i druge službe, u skladu sa zakonom. Zajemčeno je pravo i na besplatnu pravnu pomoć u skladu sa posebnim zakonom.

Stoga, u segmentu obezbjeđenja pravne pomoći fizičkim licima o međunarodnim žalbenim mehanizmima svakako najrelevantnija jeste oblast pružanja besplatne pravne pomoći koju pružaju advokati. Iako **Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći**⁹⁸ ne predviđa eksplicitno savjetovanje u pogledu međunarodnih žalbenih mehanizama, isto nije isključeno i može se podvesti pod oblik besplatne pravne pomoći - pružanje pravnih savjeta i obavještenja - a posebno ako se ima u vidu to da pravna pomoć u sastavljanju pismena podrazumijeva i sastavljanje akta kojim se inicira postupak zaštite pred Evropskim sudom za ljudska prava.⁹⁹

Nadzor nad kvalitetom pružanja besplatne pravne pomoći vrši organ pred kojim se vodi postupak u kojem je odobrena besplatna pravna pomoć, s tim što je ovo u konkretnom slučaju neprimjenjivo na ženske NVO koje pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama nasilja. Pitanje besplatne pravne pomoći je detaljnije obrađeno u okviru čl. 57 Konvencije.

⁹⁸ Službeni list Crne Gore, br. 20/2011-21.

⁹⁹ Čl. 23 Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.

Član 22 – Specijalizovane usluge podrške

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da omoguće ili obezbijede, uz odgovarajuću geografsku rasprostranjenost, neposredne kratkoročne i dugoročne specijalizovane usluge podrške za svaku žrtvu koja je bila izložena bilo kojem djelu nasilja obuhvaćanog Konvencijom.

2. Članice će omogućiti ili obezbijediti specijalizovane usluge podrške za sve žene žrtve nasilja i njihovu djecu.

- a. Pobrojite svaku od navedenih usluga koje postoje u vašoj zemlji. Molimo vas za kratku informaciju o geografskoj distribuciji svake usluge (organizovane na nivou države, regionalno, lokalno). Ko pruža te usluge: državni organi (navesti), lokalne institucije, NVO, neko drugi (navesti)? Da li su one besplatne? Ko prati i evaluira ove usluge i na koji način? Navedite da li su dostupne svim žrtvama nasilja nad ženama i u porodici, objasnite. Ko finansira ove usluge? Ko i na koji način ih akredituje?

Država nema specijalizovane servise podrške za žene žrtve nasilja i njihovu djecu već postoje samo generalizovani servisi podrške u Centru za podršku djeci i porodici Bijelo Polje i Skloništu za žrtve trgovine ljudima koje vodi Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima.

Specijalizovane usluge podrške se sprovode na lokalnom nivou i to od strane ženskih NVO koje se bave zaštitom žrtava porodičnog nasilja. To su usluge koje obezbjeđuju SOS telefoni za žene i djecu žrtve nasilja u pet crnogorskih gradova (2 na sjeveru, 2 u centralnom dijelu i 1 na jugu zemlje), 1 ŽNVO koja pruža besplatno pravno zastupanje u centralnom dijelu, 3 skloništa (1 sklonište na sjeveru i 2 u centralnom dijelu, a problem je što u južnom regionu nema ni jedno sklonište). ŽNVO usluge pružaju svim ženama i djeci žrtvama nasilja sa nacionalnog nivoa, i te usluge su besplatne. Međutim, navedene usluge nijesu na isti način dostupne ženama i djeci žrtvama nasilja zbog neravnomjernog geografskog rasporeda ŽNVO koje pružaju specijalizovan servise podrške. Detaljnije informacije o dostupnim uslugama i finansiranjem istih su date kroz analizu ostalih članova Konvencije.

Akreditacija usluga, praćenje i eksterna evaluacija u Crnoj Gori još uvijek nijesu obezbijeđeni. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je početkom 2015. formiralo Radnu grupu za izradu Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga koja je preduslov za uspostavljanje evaluacije i akreditacije pružanja navedenih usluga.

Član 23 – Sigurne kuće

Članice će preduzeti sve neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za bezbjedan smještaj i proaktivnu pomoć žrtvama nasilja, posebno ženama i njihovoj djeci.

- d. Da li u vašoj zemlji postoje sigurne kuće za žrtve nasilja prema ženama i u porodici? Navedite koje žrtve imaju pravo na ovaj smještaj (prema vrsti nasilja). Koliko sigurnih kuća postoji? Koji su kapaciteti

- ukupan broj raspoloživih mjesta? Možete li da navedete odnos broja mjesta prema broju stanovnika
- standard je mjesto za jednu porodicu na 10.000 stanovnika.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti upućuje na socijalno staranje o žrtvi koje uključuje "materijalnu i nematerijalnu pomoć, smještaj i usluge socijalnog rada."¹⁰⁰ Istim Zakonom definisano je pravo na pružanje usluge smještaja uključujući i smještaj „u ustanovi, u prihvatilištu – skloništu i u drugim vrstama smještaja“.¹⁰¹

U Crnoj Gori postoje tri skloništa za žene i djecu žrtve nasilja koje vode ženske NVO (Podgorica, Nikšić i Pljevlja) i jedna Javna ustanova u Bijelom Polju za podršku porodici u kojoj se smještaju žene i djeca žrtve nasilja.

Prema **izveštaju WAVE po državama za 2013. godinu**, u Crnoj Gori postoje 3 skloništa za žene i imaju ukupan kapacitet od 38 mjesta. Na osnovu preporuka Savjeta Evrope Crnoj Gori su potrebna oko 63 mjesta u skloništima za žrtve nasilja, što znači da Crnoj Gori nedostaje 25 mjesta ili 40% od preporučenog broja smještajnih kapaciteta za skloništa.

Skloništa za žrtve nasilja pružaju usluge smještaja i hrane, psihološku pomoć i podršku (individualni i grupni rad sa žrtvama nasilja) kao i pravnu pomoć (savjetovanje, pisanje podnesaka i zastupanje žrtava nasilja pred sudom), transport u urgentnim situacijama, uslugu pratnja povjerljivog lica. U skloništima borave žene i djeca koji se nalaze u urgentnim situacijama nasilja.

Potrebno je raditi na otvaranju dovoljnog broja sigurnih kuća za žene i djecu žrtve nasilja.

- Da li postoje specijalizovane sigurne kuće za žrtve nasilja prema ženama i u porodici ili su sigurne kuće opšte namjene (obezbjedivanje smještaja za druge žrtve, beskućnike itd.)? Ko vodi sigurne kuće? Kako se sigurne kuće finansiraju? Da li su usluge koje se pružaju u sigurnim kućama besplatne?

U Crnoj Gori sigurne kuće su specijalizovane za podršku ženama i djecu žrtve nasilja. **Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti** definiše da se skloništa finansiraju od strane opština¹⁰², ali sva skloništa za žrtve nasilja vode ženske nevladine organizacije koje se finansiraju uglavnom iz stranih fondova i donacija, dok je pomoć države sporadična i nedovoljna. Sekretarijat za socijalno staranje Glavnog grada je ustupio na privremeno korišćenje kuću koju vodi NVO Sigurna ženska kuća, dok se režijski troškovi i troškovi usluga obezbjeđuju od stranih donacija i putem projekata. NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić je, u cilju bolje zaštite žena i djece žrtava nasilja, u partnerstvu sa Opštinom Nikšić 2010. pokrenula inicijativu za izgradnju skloništa za žene i djecu žrtve nasilja. Zemlju za izgradnju skloništa je obezbjedila Opština Nikšić, i oslobodila organizaciju obaveze plaćanja naknade za komunalno opremanje zemljišta. Međutim, sredstva za izgradnju skloništa, u ukupnom iznosu oko 300 000,00 eura obezbjeđuje SOS telefon Nikšić isključivo od međunarodnih donatora.

¹⁰⁰ Član 12. Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

¹⁰¹ Član 64. Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

¹⁰² Član 154. Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

Prema **izvještaju WAVE**¹⁰³ po državama za 2013. godinu skloništa se 70% finansiraju od stranih donacija, 15% od strane države u vidu privremenog finansiranja po osnovu javnih konkursa i 5% privatne donacije.

Usluge smještaja, pravne i psihosocijalne podrške i pomoći za žrtve nasilja koje se pružaju u sigurnim kućama su besplatne.

- c. Da li su sigurne kuće otvorene 24 časa, 7 dana u nedjelji? Da li postoji standardizovana procedura za ulazak u sigurnu kuću? Molim vas, objasnite elemente. Koji uslovi treba da se ispunje za boravak u skloništu? Koliko dugo žrtve mogu u njemu da ostanu? Mogu li da dovedu svoju djecu? Da li sigurne kuće imaju tehnički plan bezbjednosti, kao što su kamere, policijsko obezbjeđenje ili druga vrsta profesionalne zaštite itd., kako bi se obezbjedila sigurnost žrtava i angažovanog osoblja? Možete li da pružite informaciju o saradnji sa policijom – da li je ona institucionalizovana ili neformalna (rezultat posebnih protokola ili internih formalnih/neformalnih ugovora)? Da li sigurne kuće saraduju sa centrima za socijalni rad, ili nevladinim organizacijama. Objasnite oblik saradnje (formalna, neformalna, itd).

Sigurne kuće su otvorene 24 časa, 7 dana u nedjelji. Standardizovana procedura ulaska u sklonište za žrtve nasilja i pravila funkcionisanja skloništa ne postoje, već svaka nevladina organizacija koja vodi sklonište ima svoje procedure i pravila kojih se pridržava. U Crnoj Gori još uvijek patrijahalna ideologija ima veoma jak uticaj, tako da najčešće zbog osjećaja sramote veliki broj žrtava nasilja ne želi da pokrene postupak pred nadležnim institucijama, što nije neophodan uslov da se žrtva smjesti u sigurnu kuću. Ne postoji standardizovano pravilo o dužini boravka žrtava u skloništima, već svaka od tri organizacije to definiše internim pravilima. Sigurne kuće nemaju policijsko obezbjeđenje. Kako bi se obezbjedila sigurnost žrtava i angažovanog osoblja Sigurna ženska kuća u Podgorici i SOS telefon Nikšić su ugradili nadzorne kamere.

U skladu sa **Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** nadležnost policije je da upozna žrtvu sa mogućnošću odlaska u sklonište, te u slučaju potrebe da žrtvu nasilja odvede u isto. Nadležnost centra za socijalni rad je između ostalog da, ukoliko žrtva traži smještaj izvan svoje porodice, ostvari saradnju sa skloništem ili nevladinom organizacijom koja pruža smještaj žrtvama.

U 2014. godini donijet je **Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu**¹⁰⁴. Pravilnikom je propisano da se usluga smještaja u prihvatilištu-skloništu obezbjeđuje i žrtvama nasilja u porodici. Za 2015. godinu strateškim dokumentima predviđeno je uvođenje sistema licenciranja za organizacije koje pružaju usluge socijalne i dječje zaštite. Licencu za pružaoca usluge izdavaće Ministarstvo rada i socijalnog staranja, ali još uvijek nijesu uspostavljeni formalno pravni preduslovi za to.

- d. Koliko godina treba da ima žrtva kako bi mogla da boravi u sigurnoj kući? Da li je maloljetnicima dozvoljen boravak? Da li postoje posebna skloništa za maloljetne žrtve nasilja nad ženama i u porodici? Da li osoblje izrađuje individualne planove za bezbjednost žrtve, a, ako je potrebno, i za njihovu djecu? Da li osoblje prolazi obuku prije početka angažmana?

Kao što je već rečeno, svaka od nevladinih organizacija koje vode sigurne kuće ima svoja pravila i

¹⁰³ Izvještaj WAVE za 2013. godinu dostupan na <http://www.wave-network.org/sites/default/files/03%20Montenegro.pdf>

¹⁰⁴ Sl.list CG, broj 26 /14.

procedure o prijemu žrtva u iste. U Sigurnoj ženskoj kući u Podgorici ne može boraviti maloljetno lice bez roditelja ili staratelja. U SOS skloništu za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, bez roditelja ili staratelja mogu boraviti maloljetne djevojčice starije od 14 godina. U Sigurnoj ženskoj kući sa majkama ne mogu boraviti stariji maloljetnici (dječaci) ako u tom periodu u skloništu borave djevojčice starije od 14 godina, a u SOS skloništu u Nikšiću ne mogu boraviti dječaci stariji od 15 godina. Navedena ograničenja skloništa su uvela zbog nedostatka ukupnih kapaciteta za kvalitetan odgovor na sve potrebe djece u tom uzrastu i nemogućnosti upravljanja brojnim rizicima. Skloništa izrađuju individualne planove za žene žrtve nasilja. U skloništim za djecu koja su smještena sa majkama ne postoje pisana pravila i procedure za izradu individualnog plana. Osoblje zaposleno u skloništim za žrtve nasilja prolazi obuku prije angažmana.

Maloljetne žrtve nasilja smještaju se u Centar za podršku djeci i porodici u Bijelom Polju koji postoji od 2008. godine i pruža zaštitu i prihvata djece koja su žrtve zlostavljanja, zanemarivanja, mučenja i drugih oblika nasilja. Centar je osnovan od strane Opštine Bijelo Polje u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja, Ministarstvom pravde i UNICEF-om.

- e. Kako informacije o skloništu dolaze do žrtava – putem policije, centara za socijalni rad, nevladinih organizacija itd.?

Imajući u vidu da skloništa za žrtve nasilja vode nevladine organizacije, informacije o skloništim i dostupnim oblicima pomoći žrtve nasilja dobijaju putem medija, društvenih mreža, dostupnog informativnog materijala i javnih kampanja. U slučaju da se žrtva nasilja prvo obrati za pomoć policiji ili centru za socijalni rad, i ukoliko traži smještaj izvan svoje porodice, nadležne institucije žrtvu upute na sigurne kuće ili kontaktiraju iste.

- f. Koliko je žrtava bilo smješteno u sigurnim kućama u toku posljednje dvije godine?

Prema **izvještaju WAVE za 2013. godinu** u toku 2012 godine, tri skloništa su ukupno smjestila 202 žene i djecu žrtve nasilja (102 žene, i 99 djece) U toku tog perioda, 21 žena je ostala uskraćena za smještaj, zbog nedostatka smještajnog kapaciteta skloništa. Dva od ukupno tri skloništa, nude programe podrške pripadnicama romske populacije.¹⁰⁵

Prema podacima iz **Izvještaja o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici** u toku 2013. godine smješteno je ukupno 260 osoba .

U toku 2014. godine u Sigurnoj ženskoj kući su smještene 144 žrtve nasilja (71 žena i 73 djece), a u SOS skloništu za žene i djecu žrtve nasilja je boravilo 69 žrtava nasilja (32 žene i 37 djece).

U Prihvatnoj stanici Centara za podršku djeci i porodici u toku 2013. godine smješteno je 25 lica (djece žrtva zlostavljanja i zanemarivanja sa nenasilnim roditeljem).¹⁰⁶

¹⁰⁵ Izvještaj WAVE za 2014. godinu dostupno na <http://www.wave-network.org/sites/default/files/MONTENEGRO%202014.pdf>

¹⁰⁶ Izvještaj o radu Centra za podršku djeci i porodici za 2013. godinu, dostupno na http://www.bijelopolje.co.me/images/pdf/izvjestaj_o_rad_u_ju_centar_za_podrsku_djeci_i_porodici_za_2013_godinu.pdf

Član 24 – SOS telefoni

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere za uspostavljanje non-stop (24 sata dnevno) besplatne telefonske linije za pomoć koja pokriva cijelu zemlju, radi davanja savjeta pozivaocima, povjerljivo odnosno čuvajući njihovu anonimnost, u vezi sa svim vidovima nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom.

- a. Da li na državnom nivou postoji SOS telefon za žrtve nasilja prema ženama i u porodici? Navedite koje su žrtve nasilja ciljna grupa? Da li postoje SOS telefoni na regionalnom/lokalnom nivou? Da li oni samo pružaju informacije ili takođe daju savjete? Kakve su informacije i/ili savjetovanje u pitanju (psihološko, pravno itd.)? Da li je telefon besplatan? Da li je otvoren 24 časa, 7 dana u nedjelji? Da li je razgovor povjerljiv ili žrtva mora da pruži lične podatke? Da li postoje pravila o povjerljivosti? Molim vas, objasnite. Da li postoje podaci o broju žrtava koje su koristile ovu uslugu u poslednje dvije godine?
- b. Ko pruža ove usluge? Da li je osoblje obučeno za pružanje ovakvih usluga? Kako se finansira SOS telefon?

U Crnoj Gori ne postoji besplatna nacionalna SOS linija iako se država obavezala na njeno uspostavljanje do kraja 2014. kroz dva svoja strateška dokumenta: **Strategija zaštite od nasilja u porodici i Akcioni plan za poglavlje 23 Pravosuđe i temeljna prava** donesen u procesu pregovora za pristupanje Evropskoj uniji, kao i kroz ratifikaciju Istanbulske konvencije.

Usluge SOS linije pružaju nevladine lokalne organizacije SOS telefoni za žene i djecu žrtve nasilja i Sigurna ženska kuća Podgorica. SOS telefoni trenutno su aktivni u 5 opština: SOS telefon Nikšić, SOS telefon Podgorica, SOS telefon Ulcinj, SOS telefon Berane i SOS telefon Bijelo Polje. Ciljna grupa su sve žene i djeca žrtve nasilja bez obzira na etničku, vjersku ili socijalnu pripadnost. Usluga za korisničku grupu je besplatna.

Dva od pet SOS telefona i Sigurna ženska kuća su za korisničku grupu dostupni 24h/7, 365 dana u godini, a preostali su radnim danima u toku radnog vremena. Tri od pet telefona usluge pružaju putem fiksne linije, a četiri usluge obezbjeđuju putem mobilne linije. Rad SOS linija je u najvećoj mjeri zasnovan na volonterskom doprinosu, a obavljaju ga organizacije koje u prosjeku imaju od 3 do 5 osoba¹⁰⁷.

SOS telefoni imaju obučeno osoblje za razgovor i pomoć žrtvama. Usluge koje žrtve mogu da dobiju putem sos linije su obezbjeđivanje informacija žrtvama o daljem načinu postupanja kada je u pitanju porodično nasilje, povjerljivi razgovori sa žrtvom kao vid emocionalnog osnaživanja, psihološka podrška, urgentne intervencije po pozivu, povezivanje sa drugim sistemima koje mogu pomoći žrtvi, pravno savjetovanje. Svaka organizacija ima protokolan način evidentiranja primljenih poziva, ali su ostale procedure heterogene. Samo dvije organizacije imaju protokol o radu, a tri vodiče i jasno definisan način vođenja razgovora sa ženama i djecom žrtvama nasilja.

U 2014. godini SOS telefon Nikšić je zajedno sa preostala 4 SOS telefona podnio inicijativu za izradu održive nacionalne sos linije za porodično nasilje i nasilje nad ženama. U okviru ove inicijative napravljen je predlog Pravilnika za rad jedinstvene sos linije za porodično nasilje i nasilje nad ženama i predlog je predat Ministarstvu rada i socijalnog staranja i Ministarstvu za ljudska i manjinska prava.

Na nacionalnom nivou ne postoje objedinjeni statistički podaci o broju žrtava porodičnog nasilja koje su se obratile za pomoć. Pojedine institucije (policija, sudovi, organi za prekršaje, centri za socijalni

¹⁰⁷ Izvor, Analiza kapaciteta i usluga SOS telefona u Crnoj Gori, oktobar 2014. Arhiva SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić

rad), vode svoje statistike, a takođe i SOS telefoni. Navedene statistike se u velikoj mjeri objedinjavaju u Izvještaju o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici, ali je problem što nijesu uniformne, pa ih nije moguće sabirati, upoređivati i samim tim kvalitetno analizirati. U Planu akcije za postizanje rodne ravnopravnosti kao jedan od problema je istaknuto nepostojanje jedinstvene baze podataka o broju žrtava koje se javljaju za pomoć, jer se dostupni podaci ne mogu objediniti. Navedena baza još uvijek nije uspostavljena iako je po strateškim dokumentima njena realizacija trebala biti najkasnije u 2014. godini.

SOS telefoni kao NVO se finansiraju u skladu sa Zakonom o NVO finansijskom podrškom iz budžeta kao organizacije koje se bave djelatnostima od javnog interesa, kao i iz međunarodnih projekata i donacija, dobrovoljnih priloga, prihoda od privrednih djelatnosti, ali i sopstvenih projektnih aktivnosti i volonterskog rada. Što se tiče finansijske podrške od strane lokalne samouprave ona ne postoji već se SOSlinije finansiraju kao i sve druge NVO kada opštine raspišu konkurse za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama. U **Zakonu o porezu na dodatu vrijednost**¹⁰⁸, član 26. stav 10 propisuje "usluge koje obavljaju nevladine organizacije osnovane u skladu sa propisom kojim se uređuje poslovanje tih organizacija, ukoliko ne postoji vjerovatnoća da će to oslobađanje dovesti do narušavanja konkurencije" mogu biti oslobođene PDV-a, ako su od javnog interesa. Iskustvo SOS telefona Nikšić pokazuje da Vlada Crne Gore, tj. nadležno Ministarstvo finansija nemaju dobru volju za primjenu navedene odredbe. Naime, SOS telefon Nikšić je u oktobru 2014. Ministarstvu uputio molbu za oslobađanje od PDV prema firmi koja je radila električne instalacije u SOS skloništu. Uprkos, očiglednim činjenicama, da je gradnja skloništa za žene i djecu žrtve nasilja javni interes i da ni na koji način oslobađanje od PDV ne narušava konkurenciju molba je odbijena.¹⁰⁹

Član 25 – Podrška za žrtve seksualnog nasilja

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih kriznih centara za slučajeve silovanja, ili centara za žrtve seksualnog nasilja u dovoljnom broju, koji žrtvama obezbjeđuju usluge ljekarskog i forenzičkog pregleda, podršku u slučaju traume i savjetovanje.

- a. Da li postoje krizni centri za slučajeve silovanja u vašoj zemlji? Ako je odgovor potvrđan, navedite broj kriznih centara. Koje vrste savjetovanja pružaju? Da li ih vode državni organi ili NVO (molimo, objasnite)? Da li su nezavisni ili su vezani za druge institucije/NVO koje pružaju i druge vrste usluga. Molim vas, objasnite.
- b. Da li oni pružaju psihološko savjetovanje „licem u lice“? Da li rade u formi grupa za podršku? Da li pružaju psihološku podršku tokom suđenja? Mogu li oni da upućuju? Kome upućuju žrtve?
- c. Da li postoje centri u koji se upućuju žrtve seksualnog nasilja zbog pružanja neposredne medicinske njege, i/ili forenzičke prakse (prikupljanja dokaza) i/ili imaju interventnu ulogu (kao što je dovođenje žrtve u sigurnu kuću)? Molimo vas da objasnite uloge i odgovornosti te navedete broj ovakvih centara u vašoj zemlji. Da li ih vode državni organi ili NVO (molimo, objasnite)? Da li su nezavisni ili su vezani za druge institucije/NVO, koje pružaju i druge vrste usluga. Molimo vas, objasnite. Mogu li da upućuju? Molimo vas, objasnite.

¹⁰⁸ Vidjeti na <http://www.poreskauprava.gov.me/biblioteka/zakoni>

¹⁰⁹ Izvor, Arhiva SOS telefona Nikšić

- d. Ako žrtvu na forenzičko ispitivanje uputi krizni centar za silovanje ili centar za žrtve seksualnog nasilja, da li bi žrtva ili centar bili u obavezi da nasilje prijave policiji?
- e. Da li su usluge koje pružaju krizni centri za silovanje ili centri za žrtve seksualnog nasilja besplatne? Ko ih finansira?¹¹⁰

U Crnoj Gori ne postoje krizni centri ili slične ustanove za žrtve silovanja. Rezultati istraživanja o seksualnom nasilju nad djecom¹¹¹ koje je sproveo Ombudsman govore da su profesionalci nezadovoljni saradnjom sa zdravstvenim institucijama. Kada su u pitanju mjere zaštite, uočeno je da centri za socijalni rad pružaju savjetodavnu pomoć porodici i žrtvama, ali Centri u svom postupanju nemaju unaprijed predviđene programe zaštite i pomoći u cilju ozdravljenja djeteta, prevazilaženja traume i njegove potpune reintegracije i resocijalizacije. Najzastupljenije mjere zaštite u postupanju sudova, tužilaštva i policije su saslušavanje žrtve uz prisustvo socijalnog radnika.

Ne postoje opšti ni specijalizovani protokoli o postupanju sa žrtvama silovanja, niti postoje specijalizovane, besplatne službe za žrtve silovanja i drugih seksualnih zločina. Ne postoji besplatna specijalizovana psihološka pomoć za prevazilaženje traume silovanja. Pregledi žrtava seksualnog nasilja obavljaju se u opštim bolnicama i Kliničkom centru Crne Gore.

Potrebno je u što kraćem roku uspostaviti krizne centre za žrtve silovanja i žrtve seksualnog nasilja i propisati protokole o postupanju nadležnih institucija sa žrtvama silovanja.

Član 26 – Zaštita i podrška za djecu svjedoke

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se prilikom pružanja usluga zaštite i podrške žrtvama vodi računa o pravima i potrebama djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

2. Mjere u skladu sa ovim članom uključuju psihosocijalno savjetovanje primjereno uzrastu djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, a dužna pažnja poklanja se najboljem interesu djeteta.

- a. Da li su pružaoci usluga različitih vrsta zaštite i prevencije dužni po zakonu ili drugim dokumentima da odgovore na potrebe i prava djece kao svjedoka? Da li se djeca koja su bila svjedoci nasilja (vidjela ga i/ili čula), ili bila izložena nasilju u dužem vremenskom periodu, tretiraju kao žrtve takvog nasilja, odnosno da li su im odobrene posebne usluge i podrška, kao što je psihološko savjetovanje? Da li imaju posebna prava unutar i izvan suda (socijalne službe, zdravstvena zaštita, zaštita svjedok a/žrtve, nezavisno zastupanje pred sudom itd.)? Molimo da navedete definiciju, ako je ima, o specijalnom tretmanu ili posebnim mjerama preduzetim u vezi sa djecom kao svjedocima.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici suštinski obezbjeđuje okvir po kojem se djeca smatraju žrtvama nasilja, iako nasilje nije direktno upereno prema njima, što je u skladu sa standardom Konvencije. Prije svega, učinjeno nasilje u prisustvu djeteta se tretira kao kvalifikatorni oblik prekršajnog djela. Takođe, kvalifikatorni oblik postoji i kada je dijete neposredna žrtva nasilja. U skladu sa tim, propisana je naročita hitnost postupka ako je dijete žrtva nasilja.

¹¹⁰ Primjeri dobre prakse preporučuju jedan takav centar na 200.000 stanovnika.

¹¹¹ Istraživanje seksualnog iskorišćavanja djece u Crnoj Gori institucija Zaštitnika je sprovodila, prije svega, u cilju utvrđivanja stepena razumijevanja pojma seksualnog iskorišćavanja djece od strane nadležnih službi i organa kao i razumijevanja trendova u ovoj oblasti.,2011. godina, Podgorica ; dostupno na http://www.ombudsman.co.me/djeca/docs/izvjestaj_o_seksualnom_iskoricavanju_djece_u_CG.pdf

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici definiše principe i način rada subjekata koji su dio sistema zaštite od nasilja kada su djeca uključena u slučaj porodičnog nasilja, bilo kao neposredna žrtva ili svjedok porodičnog nasilja. U tom smislu, policija, centar za socijalni rad i pravosudni organi su dužni da postupaju sa djecom, uzimajući u obzir njihova prava i potrebe. Naime, u slučaju kada je dijete neposredna ili posredna žrtva nasilja, Protokol predviđa da je policija obavezna pozvati predstavnike centra za socijalni rad i obavijestiti ih o prijavljenom nasilju, a radi preduzimanja mjera socijalne i porodičnopravne zaštite djeteta iz nadležnosti sistema socijalne zaštite. Osim toga, od djeteta iskaz može uzeti samo za to obučeni policajac/policajka u civilnoj odjeći uz prisustvo povjerljivog lica koga dijete samo izabere, s tim što povjerljivo lice nikada ne može biti učinilac nasilja u porodici, čak i kada ga dijete samo bira. Prilikom uzimanja iskaza od djeteta u posebno prilagođenoj prostoriji mora biti prisutan psiholog/psihološkinja. Dalje, dijete kao žrtva nasilja u porodici ima pravo na besplatnu pravnu pomoć – o čemu treba upoznati dijete i njegovog zakonskog zastupnika.

Zakonikom o krivičnom postupku se uređuje način postupanja sa djecom kao svjedocima u okviru krivičnog postupka. Isti propisuje da dijete koje se sasluša kao svjedok ima pravo da svjedoči u odvojenoj prostoriji pred sudijom i zapisničarem, a tužilac, okrivljeni i branilac da gledaju prenos iz druge prostorije, uz mogućnost da postavljaju pitanja svjedoku, o čemu ih je sud dužan poučiti. Prilikom saslušanja maloljetnog lica, naročito ako je ono oštećeno krivičnim djelom, postupiće se obazrivo da saslušanje ne bi štetno uticalo na psihičko stanje maloljetnog lica. Ako je to potrebno, saslušanje maloljetnog lica obaviće se uz pomoć psihologa ili drugog stručnog lica. Zakonik o krivičnom postupku izričito zabranjuje svjedočenje maloljetnog lica koje, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobno da shvati značaj prava da ne mora da svjedoči. Pored Zakonika o krivičnom postupku, **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku** se detaljnije bavi postupkom prema maloljetnim licima. Pitanje saslušanja i postupanja prema maloljetnom licu je predmet detaljnije analize čl. 56.

Iako krivični okvir sadrži odredbe koje obezbjeđuju specifičan tretman i postupanje prema maloljetnim licima koja su svjedoci, prisustvo maloljetnog lica prilikom nasilja nije sankcionisano kroz kvalifikovani oblik nasilja u porodici. U tom smislu, **preporuka bi bila da se nasilje učinjeno u prisustvu maloljetnog lica inkriminiše kao kvalifikovani oblik krivičnog djela nasilje u porodici**.

Član 27 – Prijavljivanje

Članice će preduzeti neophodne mjere kako bi se ohrabrio svaki svjedok počinjenog krivičnog djela nasilja obuhvaćenog Konvencijom, ili ona lica koja imaju opravdane razloge da sumnjaju da je takvo djelo počinjeno odnosno da se mogu očekivati dalja djela nasilja, da to prijavi nadležnim organizacijama ili organima.

- a. Da li postoje posebne mjere, pravila ili propisi za podsticanje onih koji su: (a) svjedoci samog čina nasilja nad ženama/nasilja u porodici i/ili (b) imaju opravdane razloge da sumnjaju da je nasilje nad ženama/nasilje u porodici počinjeno **da prijave to nasilje**? Kome mogu da prijave? Postoje li slučajevi gde su pojedinci dužni da prijave nasilje nad ženama / u porodici? Navedite. Da li je moguće anonimno prijavljivanje? Moraju li osobe da budu svjedoci slučaja nasilja ili mogu da ga prijave na osnovu dobijene indirektno informacije/dokaza? Može li se desiti da osoba koja prijavi nasilje nad ženama / u porodici trpi negativne posljedice prijavljivanja ili da se protiv nje podnosi žalba ili pokreće postupak?

Zakonik o krivičnom postupku¹¹² propisuje obavezu građana da prijave krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, kao i krivično djelo čijim izvršenjem je oštećeno maloljetno lice. Prijava se podnosi nadležnom državnom tužiocu, pismenim ili usmenim putem. Ako se prijava podnosi usmeno, podnosilac prijave će se upozoriti na posljedice lažnog prijavljivanja. O usmenoj prijavi se sastavlja zapisnik, a ako je prijava saopštena telefonom ili drugim sredstvom elektronske komunikacije, sačinie se službena zabilješka.

Ako je prijava podnesena sudu, policiji ili nenadležnom državnom tužiocu, oni su dužni da prime prijavu i da je odmah dostave nadležnom državnom tužiocu. Ako sud u toku krivičnog postupka ocijeni da postoji osnovana sumnja da je određeno lice propustilo da izvrši dužnost prijavljivanja i da iz tog propuštanja proizilazi osnovana sumnja da je time učinjeno krivično djelo zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica, obavijestie o tome nadležnog državnog tužioca.

I prema **Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici** prijavu o učinjenom nasilju dužni su da policiji podnesu zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, vaspitači i druga lica koja saznaju za učinjeno nasilje u vršenju svojih poslova.

U dijelu **Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**¹¹³ kojim je propisano postupanje policije, propisana je dužnost policijskog službenika da zaprimi prijavu o nasilju u porodici koja može biti usmena (neposredno, putem telefona), pismena, a koja može biti anonimna i dužan je da o tome sačini zabilješku.

Član 28 – Prijavljivanje stručnjaka

Članice će preduzeti neophodne mjere kako bi obezbijedile da pravila o povjerljivosti koja međunarodno pravo nalaže određenim stručnjacima ne predstavljaju prepreku da, pod odgovarajućim uslovima, prijave nadležnim organizacijama, odnosno organima, ukoliko imaju osnovanu sumnju da je počinjeno ozbiljno djelo nasilja obuhvaćeno ovom Konvencijom i da se mogu očekivati dalja djela nasilja.

- a. Postoje li slučajevi kada su profesionalci u obavezi da prijave nasilje prema ženama / u porodici (medicinski stručnjaci, terapeuti/ispovednici, policija, centar za socijalni rad itd.). Navedite slučajeve, relevantne propise, potrebne uslove koje treba ispuniti, kome se prijavljuje. Da li se mogu pozvati na profesionalni kodeks o povjerljivosti, kako ne bi prijavili nasilje prema ženama / u porodici? Ukoliko ne postoji obaveza profesionalaca da prijave nasilje prema ženama / u porodici, mogu li da ga prijave, odričući se pravila povjerljivosti? Ako je odgovor potvrđan, navedite neophodne uslove, ako ih ima, da bi se slučajevi prijavili (ozbiljnost samog čina, vjerovatnoća da se čin ponovi, pristanak žrtve itd.).

Zakonikom o krivičnom postupku je propisana obaveza službenih i odgovornih lica u državnim organima, organima lokalne samouprave, javnim preduzećima i ustanovama da prijave krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obaviještena ili za koja saznaju u vršenju svoje dužnosti. Ovu dužnost imaju i sva fizička i pravna lica koja na osnovu zakona imaju određena javna ovlašćenja ili se profesionalno bave zaštitom i obezbjeđenjem ljudi i imovine, zdravstvenom zaštitom ljudi, odnosno poslovima čuvanja, vaspitanja ili obrazovanja maloljetnih lica, ako su za krivično djelo saznala u vezi sa svojom djelatnošću.

¹¹² Službeni list Crne Gore, broj 57/09 od 18. avgusta 2009. godine

¹¹³ Službeni list Crne Gore 46/10

Pored prijavljivanja krivičnog djela, dužni su i da navedu dokaze koji su im poznati i da preduzmu mjere da bi se sačuvali tragovi krivičnog djela, predmeti na kojima je ili pomoću kojih je učinjeno krivično djelo, predmeti nastali izvršenjem krivičnog djela i drugi dokazi.

I **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** propisuje obavezu državnih organa, drugih organa, zdravstvenih, obrazovnih i drugih ustanova da prijave policiji nasilje za koje saznaju u vršenju svojih poslova¹¹⁴. Prijavu o nasilju policiji podnosi odgovorno lice u organu ili ustanovi, kao i zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i svako drugo lice koje primjeti posljedice nasilja u neposrednom kontaktu sa žrtvom nasilja.

Organ za prekršaje i policija dužni su da obavijeste centar za socijalni rad o prijavljenom nasilju, radi preduzimanja mjera zaštite i pomoći žrtvi, iz okvira svoje nadležnosti.

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici propisuje obavezu stručnog osoblja centara za socijalni rad da bez odlaganja prijavi policiji sumnju da je počinjeno nasilje, kada od bilo koga i na bilo koji način u svom radu sazna o nasilju u porodici. Centar je dužan da bez odlaganja kontaktira žrtvu nasilja, u slučajevima kada o nasilju sazna od drugih institucija i da izradi službenu zabilješku koja treba da sadrži podatke o žrtvama nasilja, postojanju eventualnih ranijih prijava, načinu na koji je počinjeno nasilje i svim dostupnim informacijama i obavještenjima o slučajevima i o učiniocu nasilja. Takođe je u obavezi da o svakoj preduzetoj radnji u slučaju nasilja u porodici izradi službenu zabilješku, izvještaj ili zapisnik i da izradi individualni plan zaštite za žrtvu, kao i da koordinira saradnju sa drugim institucijama zaduženim za zaštitu.

Protokolom su propisane i obaveze obrazovnih ustanova (predškolskih, osnovnih i srednjih škola) da sumnju na nasilje prijave policiji i centru za socijalni rad, kao i da o svim preduzetim radnjama sačine službenu zabilješku i omoguće uvid drugim institucijama koje su uključene u sistem zaštite od nasilja obučene Protokolom. Škole su dužne i da, na mjesto koje je dostupno djeci, postave kutije preko kojih će djeca da informišu stručnu službu škole o svojim problemima. Stručna služba ustanove je dužna da dnevno pregleda sadržaj kutije, i u slučaju otkrivenog nasilja, postupa kao što je navedeno. I zaposleni u zdravstvenim ustanovama u slučaju sumnje na bilo koji oblik nasilja imaju obavezu da prvo ukažu neophodnu medicinsku pomoć žrtvi, zatim da dokumentuju povrede (izdaju žrtvi ljeekarski nalaz sa opisom povreda) bez naplate, a onda prijave slučaj policiji ili centru za socijalni rad. Kada je žrtva dijete, postoji posebno propisan postupak kojeg medicinski radnici moraju da se pridržavaju.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje prekršajnu odgovornost i novčanu kaznu od dvostrukog do desetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori za odgovorna lica u državnom organu, drugom organu, zdravstvenoj, obrazovnoj i drugoj ustanovi, zdravstvene i socijalne radnike, nastavnike, vaspitače i druga lica koja propuste da prijave policiji učinjeno nasilje za koje saznaju u vršenju svojih poslova ili ne koja propuste da obavijeste organ za prekršaje, centar za socijalni rad ili drugu ustanovu socijalne i dječje zaštite, policiju ili državnog tužioca o saznanju da počinilac nasilja ne poštuje zaštitne mjere.

¹¹⁴ Član 9 Dužnost prijavljivanja Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list Crne Gore 46/10).

Izveštaji ženskih nevladinih organizacija¹¹⁵, kao i neusaglašeni statistički podaci o nasilju u porodici državnih institucija koje su uključene u proces zaštite od nasilja¹¹⁶, pokazuju da profesionalci ne poštuju u dovoljnoj mjeri dužnost prijavljivanja.

b. Koja zanimanja mogu da se pozivaju na pravilo povjerljivosti, a samim tim i da se odreknu njega?

Kao što je navedeno, stručnjaci svih profila zaposleni u državnom organu, drugom organu, zdravstvenoj, obrazovnoj i drugoj ustanovi imaju obavezu da prijave nasilje. Međutim, u oblasti zdravstva postoji i zakonom propisana mogućnost oslobađanja od čuvanja profesionalne tajne. Naime, **Zakon o zdravstvenoj zaštiti**¹¹⁷ (član 24) propisuje da zdravstveni radnici „Izuzetno, mogu biti oslobođeni čuvanja profesionalne tajne, ako za to imaju saglasnost lica o čijem se zdravstvenom stanju radi ili je to neophodno učiniti u javnom interesu ili u interesu drugog lica. U javnom interesu ili interesu drugog lica je: otkrivanje ili suđenje za najteža krivična djela, ako bi ono bilo znatno usporeno ili onemogućeno bez otkrivanja podataka o zdravstvenom stanju građanina, zaštita javnog zdravlja i bezbjednosti, sprječavanje izlaganja drugog lica neposrednoj i ozbiljnoj opasnosti za njegov život ili zdravlje.

¹¹⁵ „Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu” - izvještaj koji je nastao kao rezultat monitoringa ljudskih prava žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu koji je sproveo Centar za ženska prava u partnerstvu sa Sigurnom ženskom kućom i SOS telefonom za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, novembar 2014

¹¹⁶ Informacija o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, mart 2014.

¹¹⁷ „Službeni list RCG”, br. 39/2004, „Sl. list CG”, br. 14/2010 i 40/2011.

POGLAVLJE V – MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO¹¹⁸

Član 29 – Građanske parnice i pravni lijekovi

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da obezbijede žrtvama odgovarajuće građanske pravne lijekove protiv učinioca.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da obezbijede žrtvama, u skladu s opštim principima međunarodnog prava, adekvatne građanske pravne lijekove protiv državnih organa koji nisu ispunili svoju dužnost i preduzeli neophodne preventivne i zaštitne mjere u okviru svojih nadležnosti.

- a. Koju vrstu građanskih tužbi može da inicira žrtva protiv učinioca? Imaju li ove tužbe cilj da zaštite žrtve od daljeg nasilja, ili da nadoknade štetu, ili imaju neku drugu svrhu? Molimo vas da precizirate mjere koje treba preduzeti za pokretanje i okončanje postupka. Molimo vas da odgovorite ko prikuplja i dostavlja dokaze, ko plaća sudske takse, stručna mišljenja, da li obe strane moraju biti prisutne na svakom suđenju, ko može da pomogne u toku postupka itd. Da li se parnica može pokrenuti od trećeg lica i/ili po službenoj dužnosti? Ako postoji parnica po službenoj dužnosti, da li je saglasnost žrtve vrsta uslova za pokretanje postupka? Navedite takođe i sud nadležan da odlučuje o tim pitanjima (specijalizovani porodični sud, građanski sud itd.). U slučaju smrti, imaju li potomci žrtava pravo da podnesu tužbu za građansku parnicu?

Zakon o obligacionim odnosima ustanovljava mogućnost da se od suda ili drugog nadležnog organa zatraži da naredi prestanak radnje kojom se povređuje integritet ljudske ličnosti, lični i porodični život i druga prava njegove ličnosti. Sud može da naredi prestanak radnje pod prijetnjom plaćanja izvjesne novčane svote, određene ukupno ili po jedinici vremena, u korist povrijeđenog.¹¹⁹ Korišćenje ove mogućnosti, međutim, u praksi izostaje.

Zakon o obligacionim odnosima daje pravo i na naknadu nematerijalne štete za pretrpljene fizičke bolove, duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti ili prava ličnosti kao i za strah, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava.¹²⁰ U slučaju tjelesne povrede ili narušenja zdravlja, predviđeno je pravo i na naknadu materijalne štete, odnosno troškova oko liječenja i druge potrebnih troškove s tim u vezi, kao i zaradu izgublenu zbog nesposobnosti za rad za vrijeme liječenja. Ako povrijeđeno lice zbog potpune ili djelimične nesposobnosti za rad gubi zaradu, ili su mu potrebe trajno povećane, ili su mogućnosti njegovog daljeg razvijanja i napredovanja uništene ili smanjene, odgovorno lice dužno je plaćati povrijeđenom određenu novčanu rentu, kao naknadu za tu štetu.¹²¹

¹¹⁸ U originalnom tekstu Konvencije na engleskom jeziku naslov poglavlja V glasi „Substantive law“.

¹¹⁹ Čl. 151 Zakona o obligacionim odnosima.

¹²⁰ Čl. 207 Zakona o obligacionim odnosima.

¹²¹ Čl. 202 Zakona o obligacionim odnosima.

Kao poseban slučaj, Zakon propisuje pravo na pravičnu novčanu naknadu zbog pretrpljenih duševnih bolova lica koje je prevarom, prinudom ili zloupotrebom nekog odnosa podređenosti ili zavisnosti navedeno na kažnjivu obljubu ili kažnjivu bludnu radnju, kao i lice prema kome je izvršeno neko drugo krivično djelo protiv polne slobode.¹²²

U slučaju smrti nekog lica, sud može, u skladu sa čl. 208 Zakona o obligacionim odnosima, dosuditi članovima njegove uže porodice (bračni drug, djeca i roditelji) pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne bolove. Izuzetno, takva naknada može se dosuditi i braći i sestrama ako je između njih i umrlog postojala trajnija zajednica života. U slučaju naročito teškog invaliditeta nekog lica, sud može dosuditi njegovom bračnom drugu, djeci i roditeljima pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne bolove.

Sudska zaštita u skladu sa navedenim odredbama ostvaruje se pred osnovnim sudom kao stvarno nadležnim sudom u skladu sa opštim pravilima **Zakona o parničnom postupku**, koji propisuje da je teret dokazivanja na tužiocu/ilji, a troškove dokazivanja i druge sudske troškove tokom samog postupka predujmljuje stranka koja ih predlaže, iako u krajnjem ishodu troškovi postupka padaju na teret stranke koja je izgubila spor. Stranku koja prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi troškove postupka bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice, sud može osloboditi od plaćanja sudskih taksi, ili takođe od plaćanja predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja i izvođenja drugih dokaza. Žrtva krivičnog i prekršajnog djela nasilje u porodici može ostvariti i besplatnu pravnu pomoć koja po automatizmu povlači i oslobođenje od troškova sudskog postupka.

Stranka koja je tužilac/ilja u postupku mora lično prisustvovati svim ročištima, ukoliko nema zakonskog zastupnika ili punomoćnika.

- b. Ako postoji poseban postupak za diskriminaciju, da li je primjenjiv na slučajeve nasilja prema ženama? Molimo, objasnite položaj žrtve: ko pokreće postupak, prirodu postupka, odluke organa (povjerenik, sudovi i slične institucije).

Kako **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** kategoriše nasilje u porodici kao oblik nasilja po osnovu pola, odnosno rodno zasnovanog nasilja, to nasilje u porodici može predstavljati oblik diskriminacije žena.

Svako ko smatra da je povrijeđen diskriminatorским postupanjem organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica ima pravo na zaštitu pred sudom, u skladu sa odredbama **Zakona o parničnom postupku**, ako **Zakonom o zabrani diskriminacije** nije drukčije određeno. Tužbu u ime diskriminisanog lica ili grupe lica, mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava, uz njihov pristanak. Postupak je po pravilu hitan. U sporu za zaštitu od diskriminacije revizija je uvijek dozvoljena. Tužbom se može tražiti utvrđivanje da je tuženi/a diskriminatorски postupao/la prema tužiocu/teljki, zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije, uklanjanje posljedica diskriminatorskog postupanja, naknada štete, objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tuženog/e u medijima. Ukoliko tužilac/lja učini vjerovatnim da je tuženi/a izvršio/la akt diskriminacije, teret dokazivanja da usljed tog akta nije došlo do povrede jednakosti u pravima i pred zakonom prelazi na tuženog/u.

Aktivnu legitimaciju za pokretanje postupka za zaštitu od diskriminacije ima i Zaštitnik/ca za ljudska prava, ukoliko nije već pokrenut sudski postupak ili se u već pokrenutom postupku može pojaviti kao

¹²² Čl. 209 Zakona o obligacionim odnosima.

umješač/ica kad stranka učini vjerovatnim, a Zaštitnik/ca procijeni da je postupanjem tuženog/e izvršena diskriminacija po istom osnovu prema grupi lica sa istim ličnim svojstvima.

Pored sudske zaštite, diskriminirana lica imaju pravo podnošenja pritužbe Zaštitniku za ljudska prava, po kojima isti preduzima mjere i radnje za otklanjanje diskriminacije i zaštitu prava diskriminiranog lica, ako nije pokrenut sudski postupak. Podnošenje pritužbe ne povlači nikakav trošak za podnosioca/teljku. Pritužbu može uložiti i organizacija i pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava, uz saglasnost diskriminiranog lica ili grupe lica. Kad Zaštitnik/ca utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, Zaštitnik/ca daje mišljenje koje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za njeno otklanjanje.

Istovremeno, **Zakon o rodnoj ravnopravnosti** daje mogućnost podnošenja predstavke Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, u slučaju posredne ili neposredne diskriminaciju po osnovu pola.

Građani čija su prava i slobode povrijeđena imaju pravo ulaganja predstavke i Odboru za ljudska prava i slobode koje će biti proslijeđene instituciji Zaštitnika/ce na dalje postupanje u skladu sa Zakonom. Izuzetno, Odbor povodom predstavki reaguje jedino ukoliko podnosilac predstavke nije zadovoljan načinom na koji je postupila institucija Ombudsmana/ke.

Kako se odredbe **Zakona o zabrani diskriminacije** i **Zakona o rodnoj ravnopravnosti** donekle prepliću u dijelu diskriminacije po osnovu pola, a posebno u pogledu mehanizma zaštite, otuda nije jasno koji se zakon primjenjuje u kojoj situaciji. **Stoga, preporučljivo je se razgraničiti odnos između ova dva zakona.**

- c. Koji pravni lijekovi su na raspolaganju žrtvama / trećem licu, uključujući i ovlašćenja po službenoj dužnosti u postupku protiv učinioaca?

Žrtvama i drugim licima koji imaju aktivnu legitimaciju u postupku dostupni su pravni lijekovi kao sredstvo preispitivanja odluka kojima se odlučuje o njihovim zahtevima, a saglasno opštim pravilima **Zakona o parničnom postupku**. U skladu sa istim, stranke u postupku imaju pravo na redovne i vanredne pravne lijekove. Kao redovan pravni lijek propisana je žalba na sudsku presudu ili rješenje, koju mogu uložiti tužilac/lja i tuženi/a u postupku, a o kojoj odlučuje Viši sud. Ukoliko su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi, omogućeni su i vanredni pravni lijekovi, kao što su revizija i zahtjev za ponavljanje postupka, koje mogu podnijeti stranke, i zahtjev za zaštitu zakonitosti, koji može podnijeti državni tužilac. O reviziji i zahtjevu za zaštitu zakonitosti odlučuje Vrhovni sud, dok o zahtjevu za ponavljanje postupka odlučuje prvostepeni sud, odnosno drugostepeni ukoliko se razlog za ponavljanje postupka odnosi isključivo na postupak pred tim sudom.

- d. Koji pravni lijekovi su na raspolaganju žrtvi / trećem licu u slučaju kada državni organi nisu uspjeli da preduzmu neophodne preventivne i/ili zaštitne mjere u okviru svojih ovlašćenja? Kakvi uslovi moraju biti ispunjeni za pokretanje ovog postupka (gruba nepažnja, zloupotreba moći itd.)?

Pored mogućnosti koje su razrađene u okviru člana 5 Konvencije, žrtva u slučaju propusta nadležnih državnih organa može uložiti ustavnu žalbu Ustavnom sudu. Prema **Zakonu o Ustavnom sudu**¹²³, ustavnu žalbu može podnijeti fizičko i pravno lice, organizacija, naselje, grupa lica i drugi oblici organizovanja koji nemaju svojstvo pravnog lica ukoliko smatraju da im je povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni **Ustavom**, pojedinačnim aktom, radnjom ili nepostupanjem državnog organa,

¹²³ Službeni list CG, br. 11/2015.

organa državne uprave, organa lokalne samouprave ili pravnog lica koje vrši javna ovlaštenja, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava. Iscrpljivanje svih djelotvornih pravnih sredstava podrazumijeva da je podnosilac ustavne žalbe u postupku iskoristio sva pravna sredstva na koja je imao pravo u skladu sa zakonom. Ustavna žalba se može podnijeti i prije iscrpljivanja djelotvornih pravnih sredstava, ako podnosilac ustavne žalbe dokaže da pravno sredstvo na koje ima pravo u konkretnom predmetu nije ili ne bi bilo djelotvorno.

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda može, povodom pritužbe koja je u radu, podnijeti ustavnu žalbu ako se podnosilac pritužbe sa tim saglasi.

Rok za izjavljivanje ustavne žalbe iznosi 60 dana od dana dostavljanja pojedinačnog akta, dana prestanka trenutne radnje kojom je povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni **Ustavom**, ako protiv te radnje nema djelotvornog pravnog sredstva, odnosno od posljednjeg dana u kojem se moglo izbjeći nepostupanje kojim je povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni Ustavom, ako protiv tog nepostupanja nema djelotvornog pravnog sredstva.

Kad Ustavni sud utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčena Ustavom, usvojiće ustavnu žalbu i ukinuće taj akt, u cjelini ili djelimično, i predmet vratiti na ponovni postupak organu koji je donio ukinuti akt. Prilikom donošenja novog akta nadležni organ je dužan da poštuje pravne razloge Ustavnog suda izražene u odluci i da u ponovnom postupku odluči u razumnom roku.

Ako je u vrijeme donošenja odluke Ustavnog suda prestalo pravno dejstvo osporenog pojedinačnog akta, Ustavni sud će odlukom utvrditi postojanje povrede kad nađe da je povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeno Ustavom i odrediti način pravičnog zadovoljenja podnosioca ustavne žalbe zbog pretrpljene povrede ljudskog prava ili slobode zajemčenih Ustavom.

U slučaju kad je povreda učinjena radnjom ili nepostupanjem državnog organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave, odnosno lokalne uprave, pravnog lica ili drugog subjekta koji vrši javna ovlaštenja, odlukom kojom se usvaja ustavna žalba Ustavni sud zabraniće dalje vršenje radnje odnosno naložiće donošenje akta ili preduzimanje druge odgovarajuće mjere ili radnje kojom se ispravljaju već nastale odnosno otklanjaju buduće štetne posljedice utvrđene povrede ljudskog prava ili slobode zajemčenih **Ustavom**.¹²⁴

Za naknadu štetu nastale usljed neadekvatnog postupanja državnih organa može se voditi parnični postupak podnošenjem tužbe za naknadu štete, u skladu sa čl. 166 **Zakona o obligacionim odnosima**, koji propisuje da pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija.

Član 30 – Naknada

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile žrtvama pravo na naknadu od učinilaca za svako krivično djelo iz ove Konvencije.

2. Odgovarajuća državna naknada biće dodijeljena onima koji su zadobili ozbiljne tjelesne povrede odnosno onima kojima je narušeno zdravlje, ukoliko šteta nije pokrivena iz drugih izvora kao što je učinilac, osiguranje, odnosno državno zdravstveno i socijalno davanje. To neće spriječiti članice da zahtijevaju povrat naknade od učinioaca, dokle god se vodi računa o bezbjednosti žrtve.

3. Mjere preduzete u skladu sa stavom 2 obezbijediće dodjelu naknade u razumnom vremenskom roku.

¹²⁴ Čl. 76 Zakona o Ustavnom sudu.

- a. Imaju li sve žrtve nasilja prema ženama pravo da traže naknadu protiv učinioca? Da li se to dešava u građanskom i/ili krivičnom sudu? Ako je dio krivičnog postupka, da li je odluka o naknadi dio kazne ili je to samo presuda? Da li je naknada materijalna ili nematerijalna? Navedite izvršni postupak u vezi sa odlukom o naknadi (ko inicira, ko je odgovoran i kakav je postupak).

Kao što je već izloženo u okviru analize čl. 29, žrtve nasilja imaju pravo naknade materijalne i nematerijalne štete u parničnom postupku. Žrtve mogu istaći zahtjev za naknadu štete i u okviru krivičnog i prekršajnog postupka kroz imovinskopравни zahtjev do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom, odnosno do donošenja rješenja o prekršaju. O imovinskopravnom zahtjevu će se raspraviti ako se time ne bi znatno odugovlačio krivični postupak. U prekršajnom postupku će područni organ za prekršaj uputiti oštećenog da može zahtjev ili njegov dio ostvarivati u parničnom postupku ako ne raspolaže dokazima za potpuno rješenje imovinskopavnog zahtjeva.

Žrtva kao oštećeno lice u postupku dužna je da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze.

Sud pred kojim se vodi postupak saslušaće okrivljenog o činjenicama navedenim u predlogu i ispitaće okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinskopavnog zahtjeva. Sud je dužan da prikupi dokaze i utvrdi šta je potrebno za odlučivanje o zahtjevu i prije nego što je podnesen takav predlog. Ako bi se utvrđivanjem imovinskopavnog zahtjeva znatno odugovlačio krivični postupak, sud će se ograničiti na prikupljanje onih podataka čije utvrđivanje kasnije ne bi bilo moguće ili bi bilo znatno otežano.

U praksi, dosuđenje imovinskopavnog zahtjeva u okviru krivičnog ili prekršajnog postupka uglavnom izostaje, a s pozivom na odredbe koje dozvoljavaju raspravljanje o istom ukoliko ne bi dovelo do odugovlačenja postupka.

Donošenje pravosnažne odluke o dosuđenju naknade štete ne znači da je dosuđena naknada i ostvarena. Vrlo često dužnik neće dobrovoljno da izvršava svoju obavezu, pa se realizacija iste sprovodi prinudno shodno odredbama **Zakona o izvršenju i obezbjeđenju**¹²⁵.

Iako je **Zakon o izvršenju i obezbjeđenju** povjerio, prije svega, javnom izvršitelju nadležnost za odlučivanje u postupku izvršenja i sprovođenje izvršenja, tek su u aprilu 2014. godine imenovani prvi javni izvršitelji u Crnoj Gori. Takvim uređenjem napušta se dosadašnji model sudskog izvršenja i doprinosi se efikasnijem, bržem i kraćem postupku izvršenja, rasterećenju sudova, što u krajnjem znači poštovanje prava na suđenje u razumnom roku koje je jedno od osnovnih prava zajemčenih **Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda**¹²⁶. Međutim, nedostatak se ogleda u većim finansijskim izdacima za povjerioce, budući da su dužni da predujme naknade za radnje i troškove javnih izvršitelja. Naime, izvršni povjerilac dužan je da unaprijed predujmi troškove za svaku radnju. U slučaju propuštanja, izvršenje se obustavlja. Ipak, najnovije izmjene **Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći** od 14.04.2015. godine predviđaju mogućnost ostvarenja besplatne pravne pomoći i u postupku pred javnim izvršiteljima, na način da besplatna pravna pomoć podrazumijeva oslobađanje od troškova sastavljanja predloga za izvršenje i predujmljivanja troškova javnom izvršitelju.

Postupak izvršenja pokreće se predlogom za izvršenje, u kojem moraju biti naznačeni izvršni povjerilac i izvršni dužnik, izvršna isprava, obaveza dužnika, sredstvo i predmet na kojim izvršenje treba sprovesti, kao i druge podatke koji su potrebni za sprovođenje izvršenja. Uz predlog za izvršenje izvršni povjerilac je dužan da dostavi i određene priloge.

¹²⁵ Službeni list CG, br. 36/2011 i 28/2014.

¹²⁶ Službeni list SCG – Međunarodni ugovori, br. 9/2003 i 5/2005.

Izvršenje se određuje na osnovu izvršne isprave, odnosno pravosnažane i izvršne odluke suda. Na zahtjev stranke, sud stavlja službenu potvrdu da su nastupili uslovi za izvršnost odluke koju je donio. Izvršni postupak se u osnovi sastoji od dvije faze. Prva faza je određivanje izvršenja, a druga sprovođenje izvršenja. U fazi određivanja izvršenja procjenjuje se da li su ispunjene pretpostavke da se donese rješenje o izvršenju. Uspješno okončana faza određivanja izvršenja rezultiraće rješenjem javnog izvršitelja o izvršenju. Ishod neuspješno okončane faze određivanja izvršenja može biti odbacivanje predloga za izvršenje (ako za izvršenje nisu ispunjene procesne pretpostavke) ili odbijanje tog predloga (ako nisu ispunjene materijalnopravne pretpostavke za izvršenje).

Faza sprovođenja izvršenja nastupa nakon što je izvršenje određeno. U toj fazi preduzimaju se izvršne radnje koje imaju za cilj namirenje izvršnog poverioca u granicama onog što je određeno rješenjem o izvršenju. Uspješno okončana faza sprovođenja izvršenja rezultiraće namirenjem izvršnog povjerioca i aktom kojim se konstatuje zaključenje izvršenja. Neuspješno okončana faza sprovođenja izvršenja rezultiraće obustavom izvršnog postupka, sa ukidanjem sprovedenih izvršnih radnji ili bez njega.

- b. Da li je vaša zemlja ratifikovala Evropsku konvenciju o naknadi za žrtve nasilnih zločina? Može li žrtva da podnese tužbu osiguravajućem društvu? Da li se može kompenzovati iz obaveznog državnog zdravstvenog osiguranja?

Crna Gora je ratifikovala **Evropsku konvenciju o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja**. U crnogorskom zakonodavstvu još uvijek nije uređeno pravo na novčanu naknadu koju bi Crna Gora, zbog pretrpljenih posljedica, isplaćivala žrtvama krivičnih djela nasilja izvršenih sa umišljajem na teritoriji države (vidjeti odgovor na sljedeće pitanje).

- c. Da li postoji poseban državni fond za naknadu žrtvama nasilnih krivičnih djela, uključujući i žrtve nasilja prema ženama? Ako postoji, kakvu štetu on pokriva (materijalnu, nematerijalnu itd.)? Kakav postupak treba da se vodi kako bi se dobila državna naknada (administrativni, sudski itd.)? Da li on pokriva tjelesne povrede, ozbiljne zdravstvene probleme itd? U slučajevima državne kompenzacije, da li država od učinioca nadoknađuje realne troškove? Da li žrtve koje nisu državljani imaju pristup državnoj naknadi? Navedite.

U Crnoj Gori ne postoji poseban fond za naknadu štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja, niti fond za naknadu štete žrtvama nasilja nad ženama. Međutim, potvrđivanjem **Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja** stvoren je pravni osnov za donošenje posebnog zakona kojim će se urediti pravo na novčanu naknadu štete žrtvama krivičnih djela nasilja učinjenih sa umišljajem. U tom cilju Vlada Crne Gore je u decembru prošle godine utvrdila **Predlog Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela**, shodno kojem žrtva krivičnog djela nasilja učinjenog sa umišljajem ima pravo na naknadu po tri osnova: naknadu izgubljene zarade, naknadu troškova liječenja i boravka u bolnici i naknadu troškova sahrane. Ako je kao posljedica izvršenog krivičnog djela nastupila smrt žrtve pravo na naknadu imaju lica koja je žrtva izdržavala. Naknada će se isplaćivati iz budžeta.

Pravo na naknadu je priznato crnogorskom državljaninu, državljaninu države ugovornice Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, državljaninu države članice Savjeta Evrope sa stalnim boravkom u Crnoj Gori i državljaninu ili licu koje zakonito boravi u državi članici Evropske unije.

Odluku o zahtjevu za naknadu će donositi posebna Komisija, u roku od tri mjeseca, a u složenim predmetima u roku od šest mjeseci od dana prijema potpunog zahtjeva za naknadu. Isplatom naknade žrtvi ili izdržavanom licu, prava žrtve odnosno izdržavanog lica prema izvršiocu krivičnog djela nasilja do iznosa isplaćene naknade prelaze na državu Crnu Goru.

- d. Postoji li neka odredba kojom se garantuje da će se odluka o naknadi donijeti u razumnom roku?

U slučaju da žrtva krivičnog djela istakne imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku, Zakonik o krivičnom postupku propisuje da sud ne mora raspravljati o ovom zahtjevu u krivičnom postupku ako bi se time znatno odugovlačio postupak.¹²⁷ U parničnom postupku sud je dužan provesti postupak bez odugovlačenja i sa što manje troškova, te onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku. Izvršni postupak je po pravilu hitan.

- e. Da li je vaša zemlja stavila rezervu na ovaj član (član 30 Konvencije)? Navedite razloge.

Crna Gora je stavila rezervu na ovaj član, u pogledu stava 2, budući da je u toku usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa navedenom odredbom Konvencije.

Član 31 – Starateljstvo, pravo na posjetu i bezbjednost

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da, prilikom dodjele starateljstva i prava na posjetu djece, slučajevi nasilja obuhvaćeni ovom Konvencijom budu uzeti u obzir.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da ostvarivanje svakog prava na posjetu ili starateljstvo ne ugrozi prava i bezbjednost žrtve ili djece.

- a. Prilikom odlučivanja o privremenom i stalnom staranju i pravu na posjete, da li sudovi uzimaju u obzir slučajeve nasilja koje su djeca mogla da vide ili dožive? Ako je odgovor potvrđan, da li je ovo pitanje prava (poseban uslov u procesu procjene propisan zakonom ili drugim pravnim aktom) ili je to stvar diskrecione sudske odluke / mišljenja višeg suda? Navedite razloge. Ako je regulisano pravnim ili drugim aktom, navedite izvor.
- b. Da li je ovo pitanje obuhvaćeno standardom „najboljeg interesa djeteta“? Navedite pravno obavezujuće dokumente i dajte objašnjenja o institucijama koje su uključene, uključujući i njihove dužnosti u vezi sa incidentima nasilja. Da li postoje podaci/istraživanja koja pokazuju kako se tumači standard „najboljeg interesa djeteta“ u kontekstu nasilja prema ženama? Navedite ko je radio istraživanje i ključne nalaze.

¹²⁷ Čl. 234 Zakonik o krivičnom postupku.

Porodičnim zakonom¹²⁸ uređuje se pitanje roditeljskog staranja. U sporu za vršenje roditeljskog prava sud je uvijek dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta, kako u duhu nacionalne regulative, tako i u duhu Konvencije UN o pravima djeteta¹²⁹. Upravo rukovodeći se najboljim interesom djeteta, sud donosi odluku o tome kojem će roditelju dijete biti povjereno na staranje, a na osnovu nalaza i mišljenja centra za socijalni rad koji daje mišljenje o podobnosti oba roditelja za vršenje roditeljskog staranja, kao i predlog o tome kojem roditelju treba povjeriti dijete na dalje staranje.¹³⁰ U tom smislu, centar za socijalni rad bi trebalo da cijeni, prilikom izrade predmetnog izvještaja, nasilničko ponašanje roditelja, a u kontekstu njegove podobnosti za vršenje roditeljskog staranja, kao i načina održavanja ličnog odnosa sa tim roditeljom. Štaviše, shodno **Protokolu o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**, centar za socijalni rad bi kontakte djece sa učiniocima nasilja morao organizovati u kontrolisanim uslovima.

Naime, roditelj s kojim dijete ne živi ima pravo i dužnost održavanja ličnih odnosa sa svojim djetetom, odnosno dijete, ako ne živi sa oba ili sa jednim roditeljem, ima pravo da redovno održava lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi. Pravo djeteta da živi sa roditeljima i pravo djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi može biti ograničeno samo sudskom odlukom ako postoje razlozi za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici.¹³¹

Razlozi za lišenje roditeljskog prava su zloupotreba roditeljskog prava ili grubo zanemarivanje roditeljske dužnosti. Zakon propisuje šta se smatra zloupotrebom prava i to: ako roditelj fizički, seksualno ili emocionalno zlostavlja dijete; izrabljuje dijete prisiljavajući ga na pretjerani rad, ili na rad koji ugrožava moral, zdravlje ili obrazovanje djeteta, odnosno na rad koji je zabranjen zakonom; podstiče dijete na vršenje krivičnih djela; razvija loše navike i sklonosti i sl. Postupak za lišenje roditeljskog prava može pokrenuti drugi roditelj, organ starateljstva ili državni tužilac. Organ starateljstva dužan je da pokrene postupak za lišenje roditeljskog prava kad na bilo koji način sazna da postoje razlozi za to predviđeni u ovom zakonu. Ako organ starateljstva sazna da postoji opasnost zloupotrebe roditeljskog prava ili opasnost grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti, dužan je da hitno preduzme mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa djeteta.

Iako se nasilje u partnerskom odnosu kojem djeca prisustvuju nesporno može okarakterisati kao emocionalno nasilje nad djecom, ovakvo shvatanje u praksi izostaje, pa se najbolji interes djeteta češće tumači kao interes djeteta da održava odnose sa drugim roditeljem, uprkos nasilničkom ponašanju prema drugom roditelju. Ovo tim prije što zakonskom odredbom nije izričito predviđeno partnersko nasilje kao osnov za lišenje roditeljskog prava. Štaviše, u praksi u slučajevima kada postoji partnersko nasilje kojem su djeca izložena kao svjedoci, centri za socijalni rad insistiraju na obaveznim kontaktima između nasilnog roditelja i djece, u nekontrolisanim uslovima, ne uviđajući u dovoljnoj mjeri posljedice i rizik koje taj kontakt nosi sa sobom.

Imajući u vidu prednje, potrebno je zakonski urediti da se slučajevi nasilja u porodici uzimaju u obzir prilikom donošenja odluke o roditeljskom staranju i održavanju i načinu održavanja ličnih odnosa djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi.

- c. Da li postoje posebne mjere koje se uzimaju u obzir i, ako je neophodno, primjenjuju kako bi se osiguralo da prava na posjete i starateljstvo ne ugrožavaju prava i bezbjednost žrtve, kao i prava i bezbjednost djeteta? Navedite uslove. Ko je odgovoran za primjenu ovih mjera (policija, centri za socijalni rad itd.)?

¹²⁸ Službeni list RCG, br.1/2007.

¹²⁹ Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Službeni listu SRJ - Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97.

¹³⁰ Čl. 361, st. 4 Porodičnog zakona.

¹³¹ Čl. 62 i 63 Porodičnog zakona.

Da li postoje dostupni statistički podaci o broju ovih mjera odobrenih u odnosu na broj porodica sa donjetim odlukama o pravu na posjetu / starateljstvu?

- d. Pored slučajeva nasilja u porodici, da li su ove posebne mjere bile primjenjene i na druge oblike nasilja (seksualno nasilje, fizičko nasilje, prisilni brakovi itd.)? Ako je odgovor potvrđan, navedite te slučajeve.

Ukoliko u krivičnom ili prekršajnom postupku nije određena jedna ili više mjera zaštite od nasilja u porodici, ne postoje druge mjere koje bi obezbijedile sigurnost žrtve prilikom sprovođenja određenog modela održavanja ličnih odnosa roditelja sa djetetom. Ipak, kontakt između roditelja se može izbjeći preciziranjem načina preuzimanja djeteta kojim bi se izbjegao kontakt između roditelja, koji može da ugrozi sigurnost žrtve.

Član 32 – Građanske posljedice prinudnih brakova

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se brakovi sklopljeni pod prinudom mogu smatrati nevažećim, poništiti ili razvesti bez nepotrebnog finansijskog ili administrativnog opterećivanja žrtve.

- a. Da li pravni okvir pruža osnov za poništavanje braka zaključenog uz upotrebu sile? Navedite i opišite proceduru. Moraju li žrtve da plaćaju neke naknade, ili da obezbijede neke druge dokaze, osim svjedočenja? Da li žrtve imaju različit status u postupku za okončanje prinudnog braka? Ako je odgovor potvrđan, navedite razlike.

Brak se sklapa saglasnošću volja žene i muškarca, pa je brak rušljiv ako je bračni drug pristao na njegovo sklapanje u strahu izazvanom silom ili ozbiljnom prijetnjom.¹³² Međutim, pravo na poništenje braka zastarijeva za godinu dana od dana kada je prinuda prestala, a bračni drugovi su živjeli zajedno za to vrijeme.¹³³ Pravo na pokretanje postupka ima supružnik koji je sklopio brak pod prinudom. Postupak se vodi po pravilima parničnog postupka koji su izloženi u dijelu analize koja se odnosi na članove 29 i 30 Konvencije (dokazivanje i teret troškova postupka) i žrtvama prinudnog braka nije priznat nikakav povlašćen status u postupku za poništenje braka.

Evidentno je odstupanje domaćeg pravnog okvira, budući da se od država članica očekuje da obezbijede postupak poništenja prinudnog braka bez finansijskog opterećenja žrtve. **Potrebno je, stoga, razmotriti mogućnost oslobođenja žrtvi prinudnih brakova troškova sudskog postupka.**

Član 33 – Psihičko nasilje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom ili prijetnjama bude inkriminisano.

¹³² Čl. 49 Porodičnog zakona.

¹³³ Čl. 53 Porodičnog zakona.

- a. Da li je psihičko nasilje kao što je definisano u članu 33 Konvencije prepoznato kao krivično djelo? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne, izvor i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo vas da date komentar da li postoji razlika između situacije kada je to jedan jedini incident, ili je potrebno da to bude obrazac ponašanja.

Krivično zakonodavstvo Crne Gore reguliše osnovni oblik krivičnog djela nasilja u porodici, prema kojem da bi došlo do nasilja u porodici treba da postoji primjena grubog nasilja, koje dovodi do narušavanja tjelesnog ili duševnog integriteta drugog člana porodice ili porodične zajednice. Za osnovni oblik ovog djela predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Dakle, čini se da je jedino grubo fizičko nasilje radnja izvršenja krivičnog djela nasilje u porodici, te da svako drugo bezobzirno i uvrijedljivo ponašanje koje dovodi do narušavanja duševnog integriteta nije sankcionisano.

Krivični zakonik sankcioniše i druga krivična djela koja se neposredno mogu dovesti u vezu sa vršenjem psihičkog nasilja u kontekstu nasilja u porodici, kao što je prinuda i ugrožavanje sigurnosti. U oba slučaja Krivični zakonik definiše prijetnju, kao radnju izvršenja djela koje za posljedicu ima u prvom slučaju (neželjeno) činjenje, nečinjenje ili trpljenje, a u drugom ugrožavanje sigurnosti. Dok je kod ugrožavanja sigurnosti neophodna prijetnja napadom na život ili tijelo, za djelo prinude dovoljno je da je psihičko nasilje, ma kakve prirode bilo, dovelo do željenog cilja, tj. ostvarenja posljedice djela. Za osnovni oblik krivičnog djela prinuda propisana je kazna od tri mjeseca do tri godine zatvora. Za osnovni oblik krivičnog djela ugrožavanje sigurnosti propisana je novčana kazna ili zatvor do jedne godine.

To što su neki aspekti psihičkog nasilja prepoznati gore navedenim krivičnim djelima ne podrazumijeva usklađenost sa standardom iz čl. 33 Konvencije, pa je preporuka da se uvede krivično djelo psihičko nasilje za slučajeve ozbiljnog narušavanja psihičkog integriteta.

- b. Ako jeste krivično djelo, koliko je bilo presuda u toku posljednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o učiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

Podaci o broju presuda za krivično djelo nasilje u porodici, najčešće izrečenim kaznama za učinioce i ostali raspoloživi podaci u vezi sa istim prikazani su u dijelu analize koji se odnosi na član 11 - prikupljanje podataka i istraživanje.

Prema podacima iz **Statističkog godišnjaka**¹³⁴ u 2014. godini za krivično djelo ugrožavanje sigurnosti (opšte sigurnosti ljudi i imovine) bilo je prijavljeno 81 lice, od čega 6 osoba ženskog pola. Ukupno je podignuto 75 optužnica, a osuđeno je 26 punoljetnih lica, od toga su 2 osobe ženskog pola.

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)?

¹³⁴ Statistički godišnjak iz 2014 godine, Zavod za statistiku, MONSTAT, dostupno na <http://www.monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202014/GODISNJAK%202014.pdf>

Gonjenje za sva tri navedena krivična dela preuzima se po službenoj dužnosti.

- d. Da li je vaša zemlja stavila rezervu na ovaj član, i umjesto toga obezbijedila građansku parnicu? Ako jeste, da li mjere ustanovljene za građanske parnice ispunjavaju kriterijume djelotvornosti, srazmjernosti i ravnopravnog tretmana?

Crna Gora nije stavila rezervu na ovaj član.

Član 34 – Proganjanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno ponašanje ponavljanjem prijetnji upućenih drugom licu, koje uzrokuju da se ono plaši za svoju bezbjednost, bude inkriminisano.

- a. Da li je proganjanje, kao što je definisano u članu 34 Konvencije, priznato kao krivično djelo u vašoj zemlji? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne i izvore, i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo da date komentar ako postoje neke razlike.

Iako crnogorsko zakonodavstvo kroz krivično djelo ugrožavanje sigurnosti i krivična djela prinuda prepoznaje elemente djela proganjanja, na način kako je Konvencijom definisano, obrazac ponašanja, odnosno priroda kontinuiranih prijetnji, uhođenja i zastrašivanja nije obuhvaćena definicijom predmetnih krivičnih djela.

Shodno navedenom, preporuka je da se inkriminiše proganjanje kao samostalno krivično djelo, kako u porodičnom okruženju, tako i van porodičnog konteksta.

- b. Ako jeste krivično djelo, koliko je bilo presuda u toku poslednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o počiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)?

Pitanja pod tačkama b. i c. nisu primjenljiva.

- d. Da li je vaša zemlja stavila rezervu na ovaj član i umjesto toga obezbijedila građansku parnicu? Ako jeste, da li mjere ustanovljene za građanske parnice ispunjavaju kriterijume djelotvornosti, srazmjernosti i ravnopravnog tretmana?

Crna Gora nije izjavila rezervu na ovaj član.

Član 35 – Fizičko nasilje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno počinjena djela fizičkog nasilja nad drugim licem budu inkriminisana.

- a. Da li je fizičko nasilje kao što je definisano u članu 35 Konvencije priznato kao krivično djelo? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne, izvore, i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo da date komentar ako postoje neke razlike.

Krivični zakonik Crne Gore inkriminiše fizičko nasilje kako u porodici tako i van porodice. Grubo nasilje prema članovima porodice ili porodične zajednice koje za posljedicu ima narušenje tjelesnog ili duševnog integriteta člana porodice ili porodične zajednice je sankcionisano kao osnovni oblik krivičnog djela nasilje u porodici. Zapriječena kazna za ovaj oblik je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. Kao kvalifikovani oblik krivičnog djela Zakon uređuje izvršenje djela uz korišćenje oružje, opasnog oruđa ili drugog sredstva podobnog da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši. Propisana kazna za ovaj oblik krivičnog djela je zatvor od tri mjeseca do tri godine. Ako je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloljetnom licu učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do pet godina. U slučaju smrti člana porodice ili porodične zajednice, predviđena je sankcija zatvora od tri do dvanaest godina.

U pogledu fizičkog nasilja prema ženama koje se ne smatraju članovima porodice, primjenjiva su krivična djela kao što su teška tjelesna povreda i laka tjelesna povreda. Krivično djelo teška tjelesna povreda čini lice koje drugog teško tjelesno povrijedi ili mu teško naruši zdravlje, a za ovaj osnovni oblik krivičnog djela zapriječena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Ako je doveden u opasnost život povrijeđenog/e, ili je pak uništen ili trajno i u znatnoj mjeri oštećen ili oslabljen neki važan dio njegovog/njenog tijela odnosno važan organ, ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povrijeđenog/-e ili trajno i teško narušenje njegovog/njenog zdravlja odnosno unakaženost – zapriječena je kazna zatvora od jedne do osam godina. U slučaju da je nastupila smrt povrijeđenog lica, predviđena je kazna zatvora od dvije do dvanaest godina. Krivično djelo laka tjelesna povreda čini lice koje drugog lako tjelesno povrijedi ili mu zdravlje lako naruši. Zapriječena je novčana kazna ili zatvor do jedne godine. Ako je takva povreda nanesena oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom do tri godine.

- b. Ako jeste krivično djelo, koliko je bilo presuda u toku posljednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o učiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

Podaci o broju presuda za krivično djelo nasilje u porodici, najčešće izrečenim kaznama za učinioce i ostali raspoloživi podaci u vezi sa istim prikazani su u dijelu analize koji se odnosi na član 11 - prikupljanje podataka i istraživanje.

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)?

Gonjenje za krivično djelo laka tjelesna povreda se preduzima po privatnoj tužbi. Za druge oblike, kao i druga navedena djela, gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti.

- d. Da li je vaša zemlja stavila rezervu na ovaj član, i umesto toga obezbjedila građansku parnicu (npr.

sudska zabrana)? Ako jeste, da li mjere ustanovljene za građanske parnice ispunjavaju kriterijume djelotvornosti, srazmjernosti i ravnopravnog tretmana?

Crna Gora nije stavila rezervu na ovaj član.

Član 36 – Seksualno nasilje, uključujući silovanje

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da sljedeći vidovi namjernog ponašanja budu inkriminirani

a. vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez pristanka, korišćenjem bilo kog dijela tijela odnosno predmeta;

b. druge seksualne radnje sa licem bez pristanka;

v. navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez pristanka.

2. Pristanak mora da bude dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti.

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se odredbe iz stava 1 takođe primjenjuju na djela počinjena nad bivšim ili sadašnjim supružnicima odnosno partnerima u skladu sa međunarodnim pravom.

- a. Da li je seksualno nasilje kao što je definisano u članu 36 Konvencije priznato kao krivično djelo? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne, izvore, i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo vas da date komentar ako postoje neke razlike.

Krivično djelo silovanje¹³⁵ čini onaj ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili drugog lica, za šta je zapriječena kazna zatvora od dvije do deset godina (stav 1). Ako je djelo iz stava 1 učinjeno prijetnjom da će se za to ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili pretnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina (stav 2). Ako je usljed djela iz stavova 1 i 2 nastupila teška tjelesna povreda, ili ako je djelo izvršeno od strane više lica, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili prema maloljetniku, ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina. Ako je usljed djela iz stavova 1 i 2 nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina.

Krivično djelo obljuba nad nemoćnim licem¹³⁶ čini onaj ko nad drugim izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin iskoristivši zaostali duševni razvoj, drugu duševnu poremećenost, nemoć ili kakvo drugo stanje tog lica usljed kojeg ono nije sposobno za otpor, za šta je zapriječena kazna zatvora od dvije do deset godina (stav 1). Ako je usljed djela iz stava 1 nastupila teška tjelesna povreda nemoćnog lica ili ako je djelo izvršeno od strane više lica, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili je učinjeno prema maloljetniku, ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina (stav 2). Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

¹³⁵ Čl. 204 Krivičnog zakonika.

¹³⁶ Čl. 205 Krivičnog zakonika.

Krivično djelo obljuba sa djetetom čini onaj ko izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin sa djetetom, za šta je zapriječena kazna zatvora od tri do dvanaest godina (stav 1). Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda djeteta prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo izvršeno od strane više lica ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina. (stav 2) Ako je usljed djela iz stavova 1 i 2 ovog člana nastupila smrt djeteta, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina. Učinilac se neće kazniti za djelo iz stava 1 ako između njega i djeteta ne postoji značajnija razlika u njihovoj duševnoj i tjelesnoj zrelosti.

Krivično djelo obljuba zloupotrebom položaja¹³⁷ čini:

- ✓ onaj ko zloupotrebom svog položaja navede na obljubu ili sa njom izjednačen čin lice koje se prema njemu nalazi u odnosu kakve podređenosti ili zavisnosti, za šta je zapriječena kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine (stav 1).
- ✓ Nastavnik, vaspitač, staralac, usvojilac, roditelj, očuh, maćeha ili drugo lice koje zloupotrebom svog položaja ili ovlašćenja izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin sa maloljetnikom koji mu je povjeren radi učenja, vaspitavanja, staranja ili njege, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina. (stav 2) Ako je djelo iz stava 2 učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina (stav 3).

Ako je djelo iz stavova 1 do 3 imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti za djelo iz stava 1 zatvorom od šest mjeseci do pet godina, za djelo iz stava 2 zatvorom od dvije do dvanaest godina, a za djelo iz stava 3 zatvorom od tri do petnaest godina. Ako je usljed djela iz stave 3 nastupila smrt djeteta, učinilac će se kazniti zatvorom u trajanju od najmanje deset godina.

Krivično djelo nedozvoljene polne radnje¹³⁸ čini onaj ko:

- ✓ prema drugom licu upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo, odnosno prijetnjom da će se za to ili drugo lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom drugim teškim zlom ili
- ✓ prema nemoćnom licu
- ✓ prema maloljetnom licu koje nije navršilo 14 godina,
- ✓ prema licu koje se prema izvršiocu nalazi u odnosu kakave podređenosti ili zavisnosti,
- ✓ prema maloljetnom licu koje je izvršiocu djela povjereno radi čuvanja, vaspitanja, učenja ili njege - izvrši neku drugu polnu radnju.

Zapriječena kazna je novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Ako je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina, dok ako je nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

Iz zakonske definicije krivičnog djela silovanje i nedozvoljene polne radnje proizilazi da je elemenat bića krivičnog djela sila ili kvalifikovana prijetnja, što posljedično podrazumijeva pružanje fizičkog otpora od strane pasivnog subjekta. Ovakvo uslovljavanje postojanja krivičnog djela fizičkim otporom nije u skladu sa čl. 36 Konvencije.¹³⁹

¹³⁷ Čl. 207 Krivičnog zakonika.

¹³⁸ Čl. 208 Krivičnog zakonika.

¹³⁹ Evropski sud za ljudska prava u svojoj presudi M.C. protiv Bugarske naveo je sljedeće: Država je dužna da obezbijedi preduzimanje odgovarajućih i djelotvornih mjera za prevazilaženje svih oblika nasilja zasnovanih na polu i rodu, bilo da je to javni ili privatni čin, kao i da mjerama protiv zlostavljanja, seksualnog napada i drugog nasilja pruži adekvatnu i djelotvornu zaštitu svih žena poštujući njihov integritet i dostojanstvo, uz poštovanje seksualne autonomije svakog lica, s tim što se, prema standardima u ovoj oblasti, obaveze države prema članovima 3 i 8 Konvencije moraju posmatrati kao zahtjevi za kažnjavanjem i djelotvornim gonjenjem svakog čina izvršenog bez saglasnosti žrtve, uključujući i slučajeve kada žrtva nije pružala fizički otpor.

Stoga, mišljenja smo da je odredbe Krivičnog zakonika potrebno revidirati tako da sankcionišu obljubu i sa njom izjednačen čin, kao i izvršenje neke druge polne radnje bez pristanka žrtve, i u odsustvu fizičkog otpora od strane žrtve.

Takođe, Krivični zakonik ne uređuje više krivično djelo silovanje počinjeno u braku. **Potrebno je uvesti izmjene zakona kako bi se okolnost silovanja u porodičnom okruženju, uključujući i silovanje u braku tretiralo kroz kvalifikovani oblik silovanja koji će se goniti po službenoj dužnosti.**

- b. Ako jeste krivično djelo, koliko je bilo presuda u toku posljednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o učiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

U 2013. godini registrovano je 25 krivičnih djela protiv polne slobode: 4 silovanja, 4 silovanja u pokušaju, 9 nedozvoljene polne radnje, 4 obljuba nad djetetom i po jedno prikazivanje pornografskog materijala djeci i proizvodnja i posjedovanje dječije pornografije, podvođenje i omogućavanja vršenja polnog odnosa, silovanje u pomaganju i posredovanje u vršenju prostitucije.¹⁴⁰

U toku 2014. godine registrovano je 31 krivično djelo protiv polne slobode: 11 nedozvoljene polne radnje, 9 posredovanje u vršenju prostitucije, 5 silovanja, 3 obljube nad djetetom i po 1 krivično djelo obljuba zloupotrebom položaja, posredovanje u vršenju prostitucije u produženom trajanju i prikazivanje pornografskog materijala djeci i proizvodnja i posjedovanje dječije pornografije. Nepoznati izvršioци počinili su 8 krivičnih djela koja su i rasvijetljena.

Ne postoje raspoloživi podaci o najčešćim kaznama, ni učiniocima i žrtvama ovih krivičnih djela.

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)? Da li činjenica da je žrtva supružnik ili partner (uključujući i bivšeg) povlači razliku u vezi sa tužbom ili u bilo kojoj drugoj fazi postupka?

Gonjenje za sva gore pobrojana krivična djela se preduzima po službenoj dužnosti, bez obzira na odnos između počinioca i žrtve.

Član 37 – Prinudni brak

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno prisiljavanje odrasle osobe ili djeteta da stupi u brak bude inkriminisano.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno namamljivanje odraslog lica ili djeteta na teritoriju članice ili države koja nije njena odnosno njegova država prebivališta, sa ciljem prinude tog odraslog ili djeteta da stupi u brak, bude inkriminisano.

- a. Da li je prisilni brak kao što je definisano u članu 37 Konvencije proglašen za krivično djelo? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne i izvore, i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo da dostavite komentar ako postoje neke razlike, posebno da li se prinudni brak mora (zvanično) zaključiti. Takođe, kakva vrsta prinude treba da se primjeni – samo fizička ili i psihološka? Da li postoji razlika u zahtjevu kada je žrtva maloljetna?

¹⁴⁰ Podaci preuzeti iz Izvještaja o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR 2013 – 2017) za 2013., Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, mart 2014.

Crnogorsko zakonodavstvo je djelimično usklađeno sa standardom iz člana 37 Konvencije. Naime, prinuda lica da stupi u brak prijetnjom i silom je sankcionisana kao zaključenje ništavog braka¹⁴¹, za koje je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Neusklađenost sa zadatim standardom se, međutim, ogleda u tome što se gonjenje može preduzeti samo ako je tako zaključen brak poništen. Ovakvo rješenje predstavlja dodatni teret po žrtvu, **pa je potrebno razmotriti njegovu opravdanost**.

Kažnjava se kroz krivično djelo omogućavanje zaključenja nedozvoljenog braka i službeno lice ovlašćeno za zaključenje braka koje u vršenju svoje službene dužnosti svjesno dozvoli da se zaključi brak koji je po zakonu zabranjen ili ništav, i to zatvorom od tri mjeseca do tri godine.¹⁴²

Krivična odgovorost bi u kontekstu datih okolnosti mogla biti zasnovana i po osnovu krivičnog djela trgovina ljudima¹⁴³. Trgovina ljudima postoji kada ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima. Za osnovni oblik propisana kazna je kazna zatvora od jedne do deset godina. Smatra se da djelo učinjeno prema maloljetnom licu i kada učinilac nije upotrijebio silu, prijetnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja.

- b. Ako jeste krivično djelo, koliko je bilo presuda u toku poslednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o počiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

Zvanični podaci o broju prisilnih brakova ne postoje. Nema raspoloživih podataka ni o počiniocima i žrtvama. Sistem prevencije i sprječavanja ranih i prisilnih brakova nije razvijen.

Studija o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori¹⁴⁴ pokazala je da Romi i Egipćani stupaju u brak veoma mladi. 20% majki iz romskih i egipćanskih domaćinstava brak je sklopilo do svoje navršene petnaeste godine, naspram svega 1% majki iz istog uzrasta većinskih domaćinstava.

Prema podacima NVO Centar za romske inicijative u periodu od 2012. do 2015. prijavljeno je 21 slučaj ugovorenih brakova. Trenutno su pred institucijama 3 slučaja pred Osnovnim sudom u Podgorici.

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)?

Gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti.

¹⁴¹ Čl. 214, st. 2 Krivičnog zakonika.

¹⁴² Čl. 215 Krivičnog zakonika.

¹⁴³ Čl. 444 Krivičnog zakonika.

¹⁴⁴ Studija o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori, romska i egipćanska djeca jun, 2013., UNICEF, IPSOS dostupno na http://www.unicef.org/montenegro/Studija_UNICEF-za-web-cg.pdf

Član 38 – Genitalno sakaćenje žena

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se sljedeći vidovi namjernog ponašanja inkriminišu:

a. obrezivanje, infibulacija ili bilo kakvo drugo sakaćenje cijelih ili bilo kog dijela malih i velikih usmina ili klitorisa kod žene;

b. prinuda i navođenje žena da se podvrgnu nekoj od radnji navedenih pod tačkom a.

v. podsticanje, prinuda ili navođenje djevojčice na neku od radnji navedenih pod tačkom a.

- a. Da li je genitalno sakaćenje žena kao što je definisano u članu 38 Konvencije priznato kao krivično djelo? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne, izvore, i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo da date komentar ako postoje neke razlike.

Genitalno sakaćenje, kako je predviđeno Konvencijom, nije inkriminisano u Crnoj Gori. Stoga, pravni akti nijesu usklađeni sa članom 38 Konvencije jer ne prepoznaju i ne imenuju genitalno sakaćenje. Ipak, učinioci mogu biti krivično gonjeni za krivično djelo teške tjelesne povrede koja je nastupila kao posljedica genitalnog sakaćenja.

- b. Ako jeste krivično djelo, koliko je bilo presuda u toku posljednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o učiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

Nije poznato da li je bilo slučajeva genitalnog sakaćenja žena koji su gonjeni kao krivično djelo teška tjelesna povreda.

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)?

Gonjenje za teške tjelesne povrede se preduzima po službenoj dužnosti.

Član 39 – Prinudni abortus i prinudna sterilizacija

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se inkriminišu sljedeće namjerne radnje:

a. abortus žene bez njenog informisanog pristanka;

b. operacija u svrhu odnosno uz ishod onemogućavanja prirodne reprodukcije kod žene bez njenog informisanog pristanka i razumijevanja procedure.

- a. Da li su prinudni abortus i prinudna sterilizacija kao što je definisano u članu 39 Konvencije priznati kao krivična djela? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne, izvore, i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo da date komentar ako postoje neke razlike.

Djelo prinudnog abortusa inkriminisano je kao krivično djelo nedozvoljen prekid trudnoće¹⁴⁵. Radnja izvršenja krivičnog djela se sastoji u vršenju pobačaja bremenitoj ženi sa njenim pristankom, započinjanju sa vršenjem pobačaja ili pomaganju da izvrši pobačaj, protivno propisima o vršenju prekida trudnoće (stav 1). Zapriječena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine. Ko bremenitoj ženi bez njenog pristanka, a ako je mlađa od osamnaest godina bez njenog pristanka i bez pisane saglasnosti njenog roditelja, usvojioca ili staraoca, izvrši ili započne da vrši pobačaj, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina (stav 2).

Ako je usljed djela nastupila smrt, teško narušavanje zdravlja ili druga teška tjelesna povreda žene nad kojom je vršen prekid trudnoće, učinilac će se kazniti u slučaju stava 1 od šest mjeseci do šest godina, odnosno u slučaju stava 2 zatvorom od dvije do dvanaest godina.

Prisilna sterilizacija, iako nije predviđena kao posebno krivično delo, može se podvesti pod krivično djelo teška tjelesna povreda.

- b. Ako jeste krivično djelo, koliko je bilo presuda u toku posljednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o učiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

Ne postoje zvanični podaci o broju prinudnih abortusa i broju prinudnih sterilizacija. Smatra se da su države koje imaju odnos više od 108 muških na 100 ženskih novorodjenčadi, one u kojima se široko primjenjuje prenatalni odabir pola i selektivni abortusi. Crna Gora je prema relevantnim istraživanjima među četiri države u svijetu sa najvećim poremećajem u odnosu novorođene muške i ženske djece. Crnoj Gori nedostaje tri hiljade žena u reproduktivnom periodu, a razlog je primjena selektivnog abortusa koji je trend zadnjih 15 godina. 1,4 hiljade abortusa godišnje se izvrši u Crnoj Gori, a taj broj je daleko veći ako se doda broj neregistrovanih prekida trudnoće.¹⁴⁶ Savjet Evrope je tražio informaciju od Crne Gore o prenatalnom odabiru pola jer su istraživanja Populacionog fonda UN (UNFPA: Sex imbalances at Birth), pokazala da se u nekim evropskim zemljama vrši prenatalna selekcija pola fetusa u korist muške populacije. Prema tom istraživanju Crna Gora je uz Albaniju, Azerbejdžan, Jermeniju zemlja sa najvećim disbalansom među djecom muškog i ženskog pola.¹⁴⁷ Broj novorođenih dječaka proporcionalno raste, 2003. godine rođeno je 103 dječaka na 100 djevojčica, 2011.godine rođeno je 108 dječaka na 100 djevojčica, a 2013.godine čak 110 dječaka na 100 djevojčica.¹⁴⁸

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)?

Gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti.

¹⁴⁵ Čl. 150 Krivičnog zakonika.

¹⁴⁶ "Miljanović: selektivni abortusi su veliki problem", Vijesti, 16.9.2014, dostupno na <http://www.vijesti.me/vijesti/miljanovic-selektivni-abortusi-su-veliki-problem-796109>

¹⁴⁷ "Vlasti potvrdile selektivne abortuse zbog pola djece", Olivera Nikolić, Radio slobodna Evropa, 13.12.2013, dostupno na <http://www.slobodnaevropa.org/content/vlasti-potvrdile-zloupotrebe-u-prenatalnom-odabiru-pola-djece/25199877.html>

¹⁴⁸ "Nek je živo, zdravo - i muško", Katarina Đorđević, Politika Online, 23.1.2014, dostupno na <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Nek-je-zivo-zdravo-i-musko.lt.html>

Član 40 – Seksualno uznemiravanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvrijedljiva atmosfera, bude predmet krivične ili druge pravne sankcije.

- a. Da li je seksualno uznemiravanje kao što je definisano članom 40 Konvencije sankcionisano krivičnim, građanskim i/ili zakonom o radu ili u okviru zakonodavstva koje se odnosi na diskriminaciju? Ako je odgovor potvrđan, navedite definiciju, propisane kazne i izvore, i uporedite sa definicijom Konvencije. Molimo da date komentar ako postoje neke razlike.

Krivični zakonik Crne Gore ne inkriminše seksualno uznemiravanje kao krivično djelo. Sa druge strane, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** propisuje da seksualno uznemiravanje predstavlja jednu od radnji nasilja u porodici, ukoliko je isto učinjeno između članova/ica porodice, za koju se odgovornost učinioaca utvrđuje u okviru prekršajnog postupka.

Zakon o zabrani diskriminacije tretira uznemiravanje i seksualno uznemiravanje kao posebne oblike diskriminacije. Shodno čl. 7 Zakona, uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po osnovu pola ili drugim osnovima se definiše kao neželjeno ponašanje koje ima za cilj ili čija posljedica je povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog ili ponižavajućeg okruženja. Diskriminacijom se smatra i svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, i kojim se posebno izaziva strah, stvara neprijateljsko ili ponižavajuće okruženje, i izaziva osjećaj poniženosti ili uvrijeđenosti. Zakon ne sankcioniše ovaj oblik diskriminacije ali daje mogućnost sudske zaštite, u okviru koje se može tražiti i naknada štete.

Zakon o radu¹⁴⁹ zabranjuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu ili u vezi sa radom, te isto tretira kao povredu radne discipline. Uznemiravanje se definiše kao neželjeno ponašanje uzrokovano, između ostalog, i po osnovu pola kao i uznemiravanje putem audio i video nadzora, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Seksualno uznemiravanje jeste svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, neugodno, agresivno ili uvrijedljivo okruženje. **Zakon o zabrani zlostavljanja na radu**¹⁵⁰ se primjenjuje i na slučajeve uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, pa analogno nalaže obavezu poslodavcu/ki da zaposlenom obezbijedi rad na radnom mjestu i radnoj okolini pod uslovima kojima se obezbjeđuje poštovanje njegovog dostojanstva, integriteta i zdravlja, kao i da preduzme potrebne mjere da zaposlenog zaštiti od uznemiravanja. Ukoliko izostanu preventivne mjere ili ukoliko poslodavac ne upozna zaposlenog prije stupanja na rad i zaposlene koji su u radnom odnosu sa zabranom uznemiravanja, obavezama i odgovornostima u vezi sa vršenjem uznemiravanja, načinom prepoznavanja i mogućnostima zaštite od uznemiravanja, ne odredi posrednika koji će primati pritužbe i posredovati među stranama u sporu koji se odnosi na uznemiravanje, kod poslodavca kod kojeg je u radnom odnosu 30 ili više zaposlenih, postupi suprotno odredbama ovog zakona o zaštiti učesnika u postupku za zaštitu od uznemiravanja, Zakon o zabrani zlostavljanja na radu predviđa prekršajno novčano kažnjavanje od EUR 500,- do 10.000,-¹⁵¹ Poslodavac odgovara i za štetu koju odgovorno lice, zaposleni ili grupa zaposlenih vršeći uznemiravanje prouzrokuje drugom zaposlenom.

¹⁴⁹ Službeni list Crne Gore, br. 49/2008, 88/2009, 26/2009, 26/2010, 59/2011, 66/2012, 31/2014 i 53/2014.

¹⁵⁰ Službeni list Crne Gore, br. 30/2012.

¹⁵¹ Čl. 30 Zakona o zabrani zlostavljanja na radu.

Kako Konvencija zahtijeva kriminalizaciju djela seksualno uznemiravanje, to je evidentno odstupanje domaćeg pravnog okvira u ovom pogledu. **S tim u vezi, trebalo bi izmijeniti Krivični zakonik, uvođenjem ovog krivičnog djela.**

- b. Ako postoji statistika, koliko je bilo presuda/predmeta u toku posljednje dvije godine? Navedite podatke na godišnjem nivou. Koje su najčešće kazne? Da li postoje raspoloživi podaci o učiniocima i žrtvama: pol, starost, odnos sa žrtvom? Ako je odgovor potvrđan, navedite relevantne informacije.

Zvanična statistika o broju presuda/predmeta za prekršajno djelo seksualno uznemiravanje ne postoji. Za potrebe ove studije Sigurna ženska kuća je uputila svim organima za prekršaje (17) zahtjev za slobodan pristup informacijama. Prema dostavljenim podacima za period od 01.01.2013.godine do 31.12.2014. godine nadležni organi za prekršaje nisu donijeli ni jedno rješenje koje se odnosi na prekršajno djelo uznemiravanje i seksualno uznemiravanje iz čl. 8. Zakona o radu u vezi sa čl. 30 Zakona o zabrani zlostavljanja na radu.¹⁵²

Područni organ za prekršaje Nikšić i područni organ za prekršaje Podgorica su u navedenom periodu donijeli po dva pravosnažna rješenja koja se odnose na prekršajno djelo seksualno uznemiravanje člana porodice iz čl. 36, stav 1, tačka 6 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Rješenja područnog organa za prekršaj Nikšić nisu dostavljena, tako da nije bilo moguće navesti podatke o visini kazne, učiniocima i žrtvama. Rješenje područnog organa za prekršaje Podgorica bilo je osuđujuće, počinilac, svekar ostećene, osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 30 dana i izrečena mu je zaštitna mjera zabrana približavanja na teritoriji opštine Podgorica u trajanju od 6 mjeseci. Drugi postupak u vezi sa čl. 36, stav 1, tačka 6 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koji je vođen pred područnim organom za prekršaj Podgorica je obustavljen, jer je nastupila apsolutna zastarjelost za vođenje prekršajnog postupka, a shodno odredbi čl. 135, stav 1, tačka 9 Zakona o prekršajima. Naime, prekršajni postupak je pokrenut po zahtjevu Uprave policije, jer je okrivljeni seksualno uznemiravao suprugu tako što je primoravao na seksualni odnos.

- c. Ako jeste krivično djelo, ko inicira gonjenje (javni tužilac ili privatni tužilac / žrtva)?

Kao što je navedeno pod tačkom a, seksualno uznemiravanje nije krivično sankcionisano.

Član 41 – Pomaganje odnosno podstrekavanje i pokušaj

1.Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi ustanovile kao krivično djelo, ukoliko je počinjeno namjerno, pomaganje odnosno podstrekavanje izvršenja krivičnih djela iz člana 33, 34, 35, 36, 37, 38.a, i 39 Konvencije.

2.Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi ustanovile kao krivično djelo, ukoliko je počinjeno namjerno, pokušaj izvršenja krivičnih djela iz člana 35, 36, 37, 38.a i 39 ove Konvencije.

- a. Uporedite definicije o nasilju prema ženama – posebno da li one uključuju kazne za pomaganje ili podstrekavanje i pokušaj, kao što je definisano u članu 41.

¹⁵² Područni organi za prekršaje u opštinama: Bijelo Polje, Herceg Novi i Rožaje nisu odgovorili na poslati zahtjev za slobodan pristup informacijama u predviđenom zakonskom roku.

Krivični zakonik Crne Gore propisuju kao posebno krivično djelo podstrekavanje¹⁵³ i pomaganje¹⁵⁴ na i pri izvršenju krivičnog djela, i to na sljedeći način: svako ko sa umišljajem podstrekava odnosno sa umišljajem pomaže u izvršenju krivičnog djela, kazniće se kaznom propisanom za to djelo, a u slučaju pomaganja takvom ili blažom kaznom. Ko drugog sa umišljajem podstrekava na izvršenje krivičnog djela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a djelo ne bude ni pokušano, kazniće se kao za pokušaj krivičnog djela. Primjenom opštih pravila o podstrekavanju i pomaganju obuhvaćena su sva djela predviđena članom 41, st. 1, Konvencije.

Što se tiče pokušaja, Krivični zakonik predviđa da nije svaki pokušaj, kako je to Konvencijom propisano, kažnjiv, već samo ukoliko je za djelo zapriječena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a za pokušaj drugog krivičnog djela samo kad zakon izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj. Na osnovu ovoga se zaključuje da je pravni okvir CG djelimično usklađen sa članom 41 Konvencije.

Član 42 – Neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, uključujući i djela počinjena u ime takozvane „časti“

1.Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se u krivičnim postupcima, pokrenutim na osnovu svakog djela nasilja obuhvaćenog Konvencijom, kultura, običaji, religija, tradicija ili takozvana „čast“ ne smatraju opravdanjem za takva djela. Tu spadaju posebno tvrdnje da je žrtva prekršila kulturne, vjerske, društvene ili tradicionalne norme ili običaje prikladnog ponašanja.

2.Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se ni jednom licu koje nagovara dijete da učini bilo koje djelo navedeno u stavu 1 ne umanjí krivična odgovornost tog lica za počinjena djela.

- a. Da li je bilo osnova u krivičnom ili drugim zakonima koji se mogu koristiti za opravdanje nasilja prema ženama kao što je definisano u Konvenciji – na osnovu kulture, religije ili drugih ličnih razloga?

U skladu sa čl. 41 **Krivičnog zakonika**, sud će učiniocu krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike, njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Istovremeno, Zakon predviđa da ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i vjeroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će cijiniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela.

Dakle, proizlazi da kultura i religija nisu posebno navedene kao okolnosti, s tim što je lista otežavajućih i olakšavajućih okolnosti otvorena. Ipak, mišljenja smo da kultura, običaji, religija, tradicija ili bilo koji drugi lični razlog se ne mogu smatrati zakonski relevantnim opravdanjem za takva djela, koja bi na bilo koji način uticala na krivičnu ili drugu vrstu odgovornosti počinioca nasilja.

¹⁵³ Čl. 24 Krivičnog zakonika.

¹⁵⁴ Čl. 25 Krivičnog zakonika.

- b. Ukoliko je nasilje prema ženama počinilo dijete, da li je podstrekač krivično odgovoran za takve zločine? Molimo da date komentar.

Krivična odgovornost lica koje podstrekava dijete da učini bilo koje od gore navedenih djela nasilja nad ženama i nasilja u porodici nije umanjena. Kao što je gore objašnjeno, **Krivični zakonik** definiše krivično djelo podstrekavanje u opštem smislu, koje svakako može obuhvatiti i gore navedeno podstrekavanje maloljetne osobe na izvršenje nasilja. Pravila o odgovornosti podstrekača iznijeta su u analizi člana 41 Konvencije pod tačkom a.

Član 43 – Važenje krivičnih djela

Krivična djela iz ove Konvencije važe nezavisno od prirode odnosa između žrtve i učinioca.

- a. Da li tip odnosa žrtva–učinilac isključuje neka ili sva navedena krivična djela? Navedite uslove.

Odnos između žrtve i učinioca nema uticaja na postojanje krivičnog djela. Logično, postojanje određenih djela je čak uslovljeno vrstom odnosa između počinioca i žrtve, pa tako je krivična djela nasilja u porodici moguće počinuti isključivo prema članovima/icama porodice, odnosno porodične zajednice.

Član 44 – Nadležnost

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile nadležnost nad svakim krivičnim djelom iz ove Konvencije, kada je djelo počinjeno:

- a. na njihovoj teritoriji; ili
- b. na brodu koji plovi pod njihovom zastavom; ili
- v. u avionu registrovanom prema njihovom zakonu; ili
- g. od njihovog državljanina; ili
- d. od lica koje boravi na njihovoj teritoriji.

2. Članice će nastojati da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi uspostavile nadležnost nad svakim krivičnim djelom iz ove Konvencije, kada je ono učinjeno nad njihovim državljanima odnosno nad licem koje boravi na njihovoj teritoriji.

3. Kod sudskih postupaka za krivična djela iz člana 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije, članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da njihova nadležnost ne bude uslovljena time da su djela inkriminisana na teritoriji na kojoj su počinjena.

4. Kod sudskih postupaka za krivična djela iz člana 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije, članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da njihova nadležnost u pogledu tačke g. i d. stava 1 ne budu uslovljene time da sudski postupak može biti pokrenut samo na osnovu prijave žrtve krivičnog djela odnosno polaganja informacija države u kojoj je krivično djelo počinjeno.

5. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi ustanovile nadležnost nad krivičnim djelima iz ove Konvencije, u slučajevima u kojima se optuženik/ca nalazi na njihovoj teritoriji, i neće ga/je isporučiti drugoj članici, samo na osnovu njegovog/njenog državljanstva.

6. Kada više od jedne članice tvrdi da ima nadležnost nad krivičnim djelom iz ove Konvencije, članice učesnice će se, prema potrebi, konsultovati međusobno, u smislu određivanja najprikladnije nadležnosti za postupak.

7. Ne dovodeći u pitanje opšta pravila međunarodnog prava, ova Konvencija ne isključuje ni jednu krivičnu nadležnost neke članice koju ona ima u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom.

- a. Da li je vaša zemlja uspostavila teritorijalnu nadležnost nad krivičnim djelima obuhvaćenim Konvencijom? Može li da se uspostavi nadležnost bez obzira na nacionalnost učinioca?

Krivični zakonik Crne Gore proklamuje teritorijalni princip važenje krivičnog zakonodavstva Crne Gore. Ono se primjenjuje prema svim licima koja na njenoj teritoriji (uključujući djelo učinjeno na domaćem brodu, domaćem civilnom ili vojnom vazduhoplovu, ma gdje se nalazili u vrijeme izvršenja krivičnog djela) počine krivično djelo bez obzira na državljanstvo počinioca krivičnog djela.¹⁵⁵ Od principa teritorijalnosti postoje određeni izuzeci i to: kada se gonjenje stranca koje je krivično djelo izvršilo na teritoriji Crne Gore može, pod uslovom uzajmnosti, ustupiti stranoj državi i kada je u stranoj državi pokrenut ili dovršen krivični postupak, gonjenje u Crnoj Gori će se preduzeti samo po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore.¹⁵⁶

- b. Da li zakoni dozvoljavaju krivično gonjenje učinioca za krivična djela iz Konvencije učinjena na drugoj teritoriji? Da li je bilo ikakvih rezervi u vezi sa boravišnim statusom učinioca?
- c. Da li zakoni dozvoljavaju krivično gonjenje za krivična djela iz Konvencije na osnovu državljanstva ili boravišnog statusa žrtve?
- d. Da li postoji pravilo koje eliminiše uslovljavanje gonjenja dvostrukim kriminalitetom (čin mora da se priznaje kao prekršaj i na teritoriji na kojoj je učinjen i u zemlji iz koje je učinilac) u slučajevima članova 36, 37, 38 i 39? Molimo vas da proverite rezerve u vezi sa ovim.
- e. Da li postoje dodatni zahtjevi za ove članove (36–39) u vezi sa uslovima za prijavljivanje zločina od strane žrtve ili prenošenjem informacija putem državnih organa iz zemlje na čijoj teritoriji su izvršena krivična djela?

Krivični zakonik poznaje i personalni princip, kojim se proširuje primjena domaćeg zakonodavstva na crnogorske državljane i u slučajevima kada djelo učine u inostranstvu, pod uslovom da se zateknu na teritoriji Crne Gore ili budu izručeni Crnoj Gori¹⁵⁷. Krivično zakonodavstvo dozvoljava primjenu i prema licu koje nije državljanin Crne Gore koje van teritorije Crne Gore učini prema njoj ili njenom državljaninu krivično djelo, u čije izvršenje je na bilo koji način uključen državljanin Crne Gore, ako se zatekne na teritoriji Crne Gore ili joj bude izručen.¹⁵⁸ Krivično zakonodavstvo Crne Gore važi i za lice koje nije državljanin Crne Gore koje prema stranoj državi ili prema strancu učini u inostranstvu krivično djelo za koje se po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno može izreći kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, ako se zatekne na teritoriji Crne Gore, a ne bude izručen stranoj državi.¹⁵⁹ U ovom slučaju, sud ne može izreći težu kaznu od one koja je propisana zakonom zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno. Međutim, ako je u pitanju djelo koje je u vrijeme kad je izvršeno smatrano krivičnim djelom prema opštim pravnim načelima priznatim u međunarodnom pravu, gonjenje se

¹⁵⁵ Čl. 134 Krivičnog zakonika.

¹⁵⁶ Čl. 138, st. 1 i 2 Krivičnog zakonika.

¹⁵⁷ Čl. 136 Krivičnog zakonika.

¹⁵⁸ Čl. 137, st. 1 Krivičnog zakonika.

¹⁵⁹ Čl. 137, st. 2 Krivičnog zakonika.

može preduzeti u Crnoj Gori po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca, bez obzira na zakon zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno.¹⁶⁰

Ni u jednom slučaju se krivično gonjenje neće preduzeti, između ostalog, ako je za krivično djelo po stranom zakonu za krivično gonjenje potreban zahtjev oštećenog a takav zahtjev nije podnijet.¹⁶¹ Štaviše, krivično gonjenje će se preduzeti samo kada se za krivično djelo kažnjava i po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno, u suprotnom se gonjenje može preduzeti samo po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca.¹⁶²

Kako se ovakva ograničenja evidentno kose sa čl. 44, st. 3 i 4 Konvencije, to je potrebno derogirati ova ograničenja u pogledu krivičnih djela čiju kriminalizaciju Konvencija zahtijeva.

Član 45 – Sankcije i mjere

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da krivična djela iz ove Konvencije budu kažnjiva sankcijama koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost. Ove sankcije obuhvataju, prema potrebi, kazne lišavanja slobode, što može dovesti do izručenja.

2. Članice mogu da donesu druge mjere u odnosu na učinioce, kao što su:

- praćenje ili nadzor osuđenih lica;

- ukidanje prava na roditeljstvo, ukoliko se najbolji interes djeteta, što može da uključuje bezbjednost žrtve, ne može garantovati ni na koji drugi način.

- a. Molimo vas da pružite informacije o propisanim i stvarnim sankcijama za svaki od krivičnih djela u okviru Konvencije. Molimo vas da date komentar na propisanu i stvarnu kaznenu politiku u vezi sa kriterijumima djelotvornosti, srazmjernosti i ravnopravnog tretmana. Da li propisane sankcije ispunjavaju kriterijume za izručenje učinioca (Konvencija o ekstradiciji broj 24 prati pravilo o kazni od godinu ili više dana zatvora i zahtjev za dvostruki kriminalitet)?

Zapriječene kazne za krivična djela predviđena Konvencijom (izložene gore) se mogu smatrati neadekvatnim za najveći broj djela, ako se imaju u vidu međunarodne i regionalne preporuke koje navode da krivična djela koja uključuju nasilje u porodici treba oštrije sankcionisati nego slična krivična djela učinjena van porodičnog konteksta.¹⁶³ Kazne su, uglavnom, manje ili jednake kaznama koje se izriču krivičnim djelima učinjenim van porodičnog konteksta. Primjera radi, ako je primjena grubog nasilja imala za posljedicu tešku tjelesnu povredu ili teško narušenje zdravlja člana porodice ili porodične zajednice kazniće se kaznom zatvora do pet godina, koji maksimum je propisan i kod krivičnog djela teška tjelesna povreda¹⁶⁴. **Stoga, potrebno je revidirati i pooštriti kaznenu politiku za krivična djela učinjena u porodičnom okruženju.**

Ipak, sva djela pripadaju kategoriji djela za koja se može izreći kazna zatvora od jedne ili više godina. Time je i uslov za izručenje učinilaca predviđen Konvencijom o ekstradiciji ispunjen.

¹⁶⁰ Čl. 138, st. 5 Krivičnog zakonika.

¹⁶¹ Čl. 138, st. 3, alineja 4 Krivičnog zakonika.

¹⁶² Čl. 138, st. 4 Krivičnog zakonika.

¹⁶³ Pogledati UN Women Virtualni centar znanja za zaustavljanje nasilja and ženama i djevojčicama dostupan na <http://www.endvawnow.org/en/articles/445-criminal-sanctions-and-sentencing-provisions.html>.

¹⁶⁴ Minimalna kazna je šest mjeseci u slučaju nasilja u porodici.

Jedini izvor statistike kaznene politike predstavlja **Izveštaj Zaštitnika za ljudska prava i slobode za 2014. godinu**. Naime, zapažena je tendencija izricanja uslovnih osuda, a veliki je i broj odbijajućih i oslobađajućih presuda u 2013. godini. Smatramo da ovakva kaznena politika dovodi u pitanje svrhu prijavljivanja nasilja i opštu prevenciju tj. sprječavanje počinilaca u ponavljanju djela. Blaga kaznena politika ukazuje na to da na institucionalnom nivou nije prepoznat značaj i domet problema nasilja u porodici.

U Izveštaju se navodi da je u više slučajeva koji su bili predmet monitoringa, napravljen propust i uslovna osuda nije opozvana kad osuđeno lice ponovi prestup.

b. Da li postoje mjere za nadzor i praćenje osuđenih lica? Navedite osnov, ko je za to nadležan itd.

Crnogorski zakonodavni okvir ne predviđa mogućnost nadzora i praćenja osuđenih lica nakon izdržane zatvorske kazne. Izuzetno, u slučaju uslovnog otpusta utvrđuje se obaveza javljanja jedinici za uslovnu slobodu. Pored obaveze javljanja, Komisija može, cijeneći lične potrebe osuđenog lica i njegovu spremnost za ispunjavanje obaveza, sa ciljem da se utvrđivanjem tih obaveza kod osuđenog lica razvije osjećaj odgovornosti prema zajednici, a naročito prema oštećenom, utvrditi jednu od sljedećih obaveza:

- 1) uzdržavanje od kontakata sa određenim licem;
- 2) uzdržavanje od kontakata sa određenom kategorijom lica;
- 3) uzdržavanje od upotrebe droge i alkoholnih pića;
- 4) uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala, prostorija i javnih skupova;
- 5) nastavak liječenja;
- 6) posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima;
- 7) osposobljavanje za određeno zanimanje;
- 8) traženje i prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima i sklonostima osuđenog lica;
- 9) izdržavanje porodice, čuvanje i vaspitavanje djece i vršenje drugih porodičnih obaveza.¹⁶⁵

U izvršenju obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica određenih rješenjem o uslovnom otpustu, jedinica za uslovnu slobodu vrši sljedeće poslove: poziva uslovno otpušteno osuđeno lice radi obavljanja razgovora, vrši kontrolu izvršenja obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica i sačinjava izvještaje o izvršenju tih obaveza, preduzima druge propisane radnje koje imaju za cilj ispunjavanje utvrđenih obaveza, obavještava nadležno državno tužilaštvo i sud koji je donio odluku u prvom stepenu o neispunjavanju obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica izrečenih rješenjem Komisije za uslovni otpust, u slučaju opoziva uslovnog otpusta, dostavlja Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija izvještaj o preduzetim aktivnostima u izvršenju obaveza i ponašanju uslovno otpuštenog osuđenog lica tokom boravka na slobodi za vrijeme trajanja uslovnog otpusta, vodi evidenciju o sprovođenju uslovnog otpusta.¹⁶⁶ Ako uslovno otpušteno osuđeno lice ne ispunjava obaveze utvrđene rješenjem Komisije za uslovni otpust, jedinica za uslovnu slobodu može sudu koji je donio odluku u prvom stepenu podnijeti predlog za opozivanje uslovnog otpusta.¹⁶⁷

Krivični zakonik predviđa mogućnost izricanja mjere zaštitnog nadzora kada je u pitanju lice prema kojem je sud izrekao uslovnu osudu.¹⁶⁸ Na ovaj način lice stavljeno pod zaštitni nadzor obavezuje se na izvršenje različitih obaveza, kao što su javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora,

¹⁶⁵ Čl. 66a Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.

¹⁶⁶ Čl. 35 Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu (Službeni list Crne Gore, br. 32/2014).

¹⁶⁷ Čl. 39 Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu.

¹⁶⁸ Čl. 59 Krivičnog zakonika.

ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja djece i drugih porodičnih obaveza, uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih djela, posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetova lišta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima, otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim djelom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog djela. Poslovi sprovođenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom obuhvataju u skladu sa čl. 11 **Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu**, između ostalog, kontrolu izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, sačinjavanje izvještaja o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i dostavljanje tih izvještaja sudu koji je izrekao presudu u prvom stepenu. U slučaju da osuđeno lice ne ispunjava obaveze koje su mu određene odlukom o uslovnoj osudi, jedinica za uslovnu slobodu će obavještenje o tome dostaviti nadležnom državnom tužilaštvu i sudu koji je donio odluku u prvom stepenu, o čemu će obavijestiti osuđeno lice. U tom slučaju, sud ga može opomenuti ili može ranije obaveze zamijeniti drugim ili produžiti trajanje zaštitnog nadzora u okviru vremena provjeravanja ili opozvati uslovnu osudu.¹⁶⁹

Učiniocu krivičnog djela protiv polne slobode, krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i krivičnog djela rodoskrvnjenje ili nekog drugog krivičnog djela kojim se ugrožava život ili tijelo nekog lica, sud će izreći mjeru bezbjednosti zabranu približavanja žrtvi ili drugom licu ili grupi lica ili određenom mjestu kad postoji opasnost da bi učinilac prema tim licima ili na tom mjestu mogao ponovo da izvrši isto ili istovrsno krivično djelo. Trajanje ove mjere ne može biti kraće od godinu dana niti duže od pet godina, računajući od dana pravosnažnosti odluke. Učiniocu krivičnog djela nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici sud će izreći mjeru bezbjednosti udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje ako postoji opasnost da bi učinilac mogao ponovo izvršiti to krivično djelo. Sud određuje mjeru u trajanju koje ne može biti kraće od tri mjeseca niti duže od tri godine, računajući od dana pravosnažnosti odluke. Vrijeme provedeno u zatvoru ne uračunava se u vrijeme trajanja ni jedne mjere. Praćenje ovih mjera je takođe povjereno jedinici za uslovnu slobodu.

c. Da li postoje odredbe koje daju za pravo odgovornom organu da utiče na odnos učinioca i žrtve, uključujući i lišenje roditeljskih prava, u procesu procjene situacije nasilja prema ženama, a naročito nasilja u porodici? Da li je bezbjednost žrtve neophodan dio procesa procjene i, ako jeste, da li je zasnovan na određenom pravnom dokumentu ili je diskreciono pravo odgovorne institucije/osobe? Navedite uslove.

Ne postoji jasan zakonski osnov koji bi osigurao da se cijeni rizik za bezbjednost i sigurnost žrtve koji mogu nositi druge odluke, kao što je odluka o starateljstvu, već je to diskreciono ovlašćenje suda. U analizi člana 31. Konvencije detaljno je izloženo pitanje nasilja u porodici u kontekstu ostvarivanja roditeljskog prava.

Član 46 – Otežavajuće okolnosti

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se sljedeće okolnosti, ukoliko već nisu sastavni dio krivičnog djela, mogu, u skladu sa odgovarajućim odredbama nacionalnog zakonodavstva, smatrati za otežavajuće okolnosti prilikom određivanja kazne za krivična djela iz Konvencije:

- a. krivično djelo počinjeno nad bivšim ili sadašnjim supružnikom ili partnerom, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, od člana porodice, lica koje stanuje zajedno sa žrtvom ili lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet;
- b. ponovljeno krivično djelo, odnosno srodna djela;
- v. krivično djelo počinjeno nad licem koje je postalo ugroženo usljed određenih okolnosti;

¹⁶⁹ Čl. 64 Krivičnog zakonika.

- g. krivično djelo počinjeno nad djetetom odnosno u prisustvu djeteta;
- d. krivično djelo koje je počinilo dvoje ili više ljudi u saradnji;
- đ. krivično djelo kome je prethodilo ili koje je pratilo ekstremno nasilje;
- e. krivično djelo počinjeno uz upotrebu oružja ili uz prijetnju oružjem;
- ž. krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim ili psihičkim posljedicama za žrtvu;
- z. učinilac prethodno osuđivan za krivična djela slične prirode.

- a. Molimo vas da pružite informacije o tome da li je neka od navedenih okolnosti dio konstitutivnog elementa krivičnog djela. Navedite, ukoliko je to moguće, redovne otežavajuće/olakšavajuće okolnosti predviđene zakonom ili drugim pravnim aktom (pravila i propisi, protokoli itd.). Da li su ove okolnosti dio prethodne procjene ozbiljnosti djela koju su obavili policija, pravosuđe itd.?

Okolnosti sadržane u članu 46 Istanbulske konvencije, pretežno, inkorporira i domaće krivično zakonodavstvo. Dio navedenih okolnosti u najvećem broju inkriminiranih krivičnih djela predstavljaju elemente težih oblika krivičnih djela, dok se, sa druge strane, ostale okolnosti mogu tretirati kao otežavajuće okolnosti koje sud mora uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne. Tako primjera radi, činjenica ranije osuđivanosti, naročito za istorodno krivično djelo, cijeni se u svakom konkretnom slučaju i predstavlja otežavajuću okolnost, iako nije zakonom izričito navedena.

- b. Da li je bilo istraživanja koja bi identifikovala najčešće otežavajuće okolnosti u sudskoj praksi? Ako je odgovor potvrđan, navedite ključne zaključke i preporuke.

Nije dostupno istraživanje u pogledu otežavajućih okolnosti.

Član 47 – Presuda treće članice

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi prilikom određivanja kazne uzele u obzir konačne presude trećih članica za krivična djela iz ove Konvencije.

- a. Da li pravni okvir predviđa mogućnost da se uzme u obzir konačna kazna izrečena od strane druge zemlje, kao što je definisano u članu 47?

Iako izričito nije predviđena obaveza suda da pribavi podatke o ranijoj osuđivanosti lica protiv kojeg se vodi postupak od nadležnih ograna u inostranstvu, krivičnopravni zakonski okvir omogućava da sud, prilikom određivanja i odmjeravanja kazne za krivična djela, cijeni osuđivanost učinioca i kod inostranih sudova država članica Konvencije. U praksi se, međutim, ranija osuđivanost (kao otežavajuća okolnost) domaćih državljana svodi na provjeru odluka domaćih sudova, dok se za strana lica rijetko pribavlja izvod iz kaznene evidencije države čiji je državljanin, već se sud oslanja na iskaz okrivljenog.

Član 48 – Zabranjena procesa obaveznog alternativnog razrješenja sporova odnosno određivanja kazne

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi zabranile obavezno alternativno razrješenje sporova, uključujući medijaciju i pomirenje, u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile, ukoliko se odredi novčana kazna, da se povede računa o sposobnosti učinioca da ispuni svoje finansijske obaveze prema žrtvi.

- a. Da li pravni okvir, i građanski i/ili krivični, pruža osnov za alternativno razrješenje sporova koji je primjenjiv na sve slučajeve nasilja prema ženama? Ako je odgovor potvrđan, navedite uslove. Da li je proces alternativnog razrješenja sporova obavezan korak u slučajevima nasilja prema ženama u bilo kojoj od relevantnih procedura? Ako je odgovor potvrđan, navedite razloge.
- b. Molimo vas da pružite informacije o statusu žrtava tokom alternativnog razrješenja sporova: ko vodi postupak, kakvu vrstu zaštite i podrške žrtve mogu da dobiju itd. Ako žrtva odbije alternativno razrješenje spora, da li postoje posljedice koje se odnose na njen status, a posebno na pristup pravima prilikom sudskog postupka?

Zakonik o krivičnom postupku, izuzev instituta odlaganja krivičnog gonjenja i sporazuma o priznanju krivice, ne poznaje drugi vid alternativnog rješavanja sporova u slučajevima predviđenim Konvencijom. Osnovni državni tužioci imaju zakonsku mogućnost implementiranja instituta odlaganja krivičnog gonjenja za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina kad nađe da ne bi bilo cjelishodno da se vodi krivični postupak, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život učinioca i njegova lična svojstva.

Institut odloženog gonjenja zapravo predstavlja vid „nepokretanja“ krivičnog postupka, uz ispunjenje određenih obaveza od strane osumnjičenog, koje obaveze je osumnjičeni prihvatio i koje mu je državni tužilac odredio. Takva obaveza može biti :

1. da ukloni štetnu posljedicu nastalu izvršenjem krivičnog djela ili da naknadi pričinjenu štetu;
2. da ispuni dospjele obaveze izdržavanja, odnosno druge obaveze utvrđene pravosnažnom sudskom odlukom;
3. da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove;
4. da obavi određeni društveno korisni ili humanitarni rad.

Prije donošenja rješenja, državni tužilac može, uz pomoć posebno obučениh lica - posrednika, sprovesti postupak posredovanja između oštećenog i osumnjičenog na koji se shodno primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuju pravila postupka posredovanja za obaveze iz tač. 1 i 2, odnosno pribaviće saglasnost oštećenog za mjere iz stava 1 tač. 3 i 4 ovog člana. Na ovaj način se poštuju prava oštećenih lica. Rok za izvršenje preuzetih obaveza ne može biti duži od 6 mjeseci. Ukoliko se obaveze izvrše, državni tužilac će odbaciti krivičnu prijavu. Oštećeni(-a)/žrtva nema pravo da preuzme krivično gonjenje.

Iako su donekle prava žrtve krivičnog djela uvažena kroz primjenu instituta odloženog gonjenja, odlaganjem gonjenja učinilac ostaje nekažnjen, odnosno neregistrovan u kazenoj evidenciji, pa se postavlja pitanje, ukoliko se djelo ponovi, na koji način državni organi realistično procjenjuju društvenu opasnost i određuju adekvatnu sankciju.

Crnogorsko zakonodavstvo daje mogućnost zaključenja sporazuma o priznanju krivice u slučaju krivičnih djela za koja je propisana kazna zatvora do 10 godina.¹⁷⁰ Oštećeno lice će biti obaviješteno o ročištu na kome će se razmotriti sporazum o priznanju krivice. Takođe, oštećenom licu je priznato pravo žalbe na odluku o usvajanju sporazuma o priznanju krivice.¹⁷¹ Osim toga, jedan od uslova za usvajanje sporazuma o priznanju krivice je prethodno utvrđenje da sporazumom nijesu povrijeđena prava oštećenog.¹⁷² Na ovaj način je donekle osigurano poštovanje prava oštećenog i kod ovog vida alternativnog određivanja kazne.

¹⁷⁰ Čl. 300 Zakonika o krivičnom postupku.

¹⁷¹ Čl. 302, st. 10 Zakonika o krivičnom postupku.

¹⁷² Čl. 302, st. 8, alineja 4 Zakonika o krivičnom postupku.

Kao obavezujući u parničnom postupku, **Porodičnim zakonom** propisan je postupak posedovanja koji prethodi postupku razvoda braka po tužbi jednog od bračnih drugova, bez obzira na uzrok razvoda braka.¹⁷³ Posrednik će sprovesti postupak mirenja u kome će bračni drugovi pokušati da poremećene odnose razriješe bez konflikta i bez razvoda braka. Ako se jedan ili oba bračna druga, iako su uredno pozvani, ne odazovu pozivu posrednika za mirenje, a izostanak ne opravdaju, smatraće se da mirenje nije uspjelo i nastaviće se postupak posredovanja radi postizanja sporazuma bračnih drugova o vršenju roditeljskog prava poslije razvoda braka i sporazuma o podjeli zajedničke imovine. Ako se jedan ili oba bračna druga, iako su uredno pozvani, ne odazovu pozivu posrednika za postizanje sporazuma o vršenju roditeljskog prava i podjeli zajedničke imovine, a izostanak ne opravdaju, smatraće se da posredovanje nije uspjelo i nastaviće se postupak po tužbi za razvod braka.

Na osnovu gore navedenog, može se zaključiti da pravni okvir Crne Gore nije usklađen sa članom 48 Konvencije, odnosno, ne zabranjuje posredovanje u slučajevima nasilja obuhvaćenim Konvencijom. Iako su prava oštećenih u izvjesnoj mjeri uvažena kod instituta odlaganje krivičnog gonjenja i sporazuma o priznanju krivice, **preporuka je da se, ipak, kod krivičnih djela nasilja u porodici i drugih težih krivičnih djela ograniči primjena ovih instituta**. Takođe, **potrebno je razmotriti mogućnost derogiranja odredbi Porodičnog zakona o obaveznom postupku posredovanja po tužbi jednog bračnog druga, ukoliko postoje okolnosti koje ukazuju na postojanje bilo kojeg oblika nasilja u porodici**.

- c. Prije nego što sud odluči o novčanoj kazni, da li će se uzeti u obzir uticaj na materijalni položaj žrtve (kao što je, na primjer, alimentacija)? Da li je to pravno obavezujući standard ili je stvar sudske prakse? Molimo vas da navedete informacije o naknadi: ko ima prednost u nadoknadi (država, žrtva, neko drugi).

U skladu sa čl. 42, st. 2 **Krivičnog zakonika**, sud će pri odmjeravanju novčane kazne uzeti u obzir imovno stanje učinioca, posebno sa aspekta mogućnosti da je okrivljeni isplati. Zakon ne reguliše uzimanje u obzir negativne posljedice koje bi izricanje novčane kazne moglo imati po žrtvu, već je to stvar diskrecionog ovlašćenja suda.

Kao izuzetak, Krivični zakonik predviđa novčanu kaznu u dnevnim iznosima, u slučajevima kada je moguće utvrditi prihode i rashode učinioca krivičnog djela. Ovdje bi sud trebao cijeniti obaveze izdržavanja okrivljenog. Međutim, iskustvo pokazuje da izostaje primjena ovog vida novčane kazne.

Stoga, moglo bi se reći da standard propisan analiziranim članom Konvencije nije dosljedno inkorporiran u domaćem zakonodavstvu. **Smatramo da je potrebno izričito regulisati dužnost suda da cijeni materijalni položaj žrtve i eventualne negativne posljedice po nju prilikom izricanje kazne**.

Zakonik o krivičnom postupku ne predviđa redosled ostvarivanja potraživanja. Oštećeno lice kojem je odluka o imovinskopravnom zahtjevu postala pravnosnažna i stekla svojstvo izvršnosti ima status izvršnog povjerioca i svoje pravo ostvaruje u izvršnom postupku, zajedno sa drugim povjericima.

¹⁷³ Čl. 326 Porodičnog zakona.

POGLAVLJE VI – ISTRAGA, SUDSKI POSTUPAK, PROCEDURALNO PRAVO I ZAŠTITNE MJERE

Član 49 – Opšte obaveze

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se istrage i sudski postupci za sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom sprovode bez neopravdanog odlaganja i pritom uzimaju u obzir prava žrtve tokom svih faza krivičnog procesa.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere, u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava i imajući u vidu razumijevanje nasilja iz rodne perspektive, kako bi se obezbijedili djelotvorna istraga i sudski postupak za sva krivična djela obuhvaćena ovom Konvencijom.

- a. Preduzimaju li se mjere kako bi se osiguralo da se postupak obavi bez odlaganja, kao što je definisano u članu 49, stav 1? Da li postoje posebni rokovi (hitne mjere) koji su propisani za ove slučajeve? Ako je odgovor potvrđan, navedite vremenski okvir. Da li se ovi rokovi poštuju u praksi?

Primjenjuje se opšti princip suđenja bez odlaganja, definisan čl. 15 **Zakonika o krivičnom postupku**. Sud je dužan da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku. Izuzetno je predviđena dužnost svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku i organa koji im pružaju pravnu pomoć da postupaju sa posebnom hitnošću ako se okrivljeni nalazi u pritvoru. Ipak, u cilju efikasnijeg vođenja krivičnog postupka, **Zakonik o krivičnom postupku** poznaje i institut skraćenog postupka, koji se može voditi za djela u kojima je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina.

S druge strane, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** izričito predviđa hitno postupanje organa.

Dakle, izvodi se zaključak da domaći pravni okvir nije u potpunosti usklađen sa Konvencijom u ovom dijelu. Mišljenja smo da je potrebno regulisati hitno postupanje organa u slučajevima nasilja u porodici u krivičnom postupku, kao što je to predviđeno za prekršajni postupak shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici.

- b. Da li postoje posebna pravila ili mjere koje podrazumijevaju rodno osjetljiv pristup i pristup u kojem je fokus na žrtvi, dok traje istraga ili sudski postupak? Ako postoje, navedite ih.

Kao što je već gore pomenuto, **Zakonik o krivičnom postupku** ne definiše kategoriju žrtve, već je poznaje kroz pojam oštećenog lica. Oštećeno lice koje je žrtva krivičnog djela protiv polne slobode ima pravo da ga sasluša i postupak vodi sudija istog pola, ako to omogućava kadrovski sastav suda. U određenim slučajevima, oštećeno lice može dobiti status zaštićenog svjedoka i biti specifično tretirano u postupku prilikom ispitivanja i davanja iskaza, o čemu je već bilo riječi.

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, sa druge strane, polazi od bezbjednosti i sigurnosti žrtve, kao i poštovanje potreba, prava i dostojanstva žrtve.

- c. Da li postoje posebna pravila i preporuke u vezi sa nasiljem prema ženama u cilju postizanja maksimalne djelotvornosti? Da li se slučajevi nasilja prema ženama tretiraju različito od drugih krivičnih djela?

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici definiše način postupanja policijskih službenika, centra za socijalni rad, pravosudnih i zdravstvenih organa u situacijama nasilja u porodici, ukazujući na podatke koje treba prikupiti, poučavanju o pravima, pratnja žrtve i slično.

Pored navedenog Protokola, drugi zakoni ne sadrže pravila kreirana specijalno za žrtve rodno zasnovanog nasilja na način na koji to predviđa Konvencija. U tom smislu, i ovdje važi preporuka data u okviru čl. 56.

Član 50 – Neposredni odgovor, prevencija i zaštita

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da nadležni organi unutrašnjih poslova odgovore na sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom odmah i na odgovarajući način i ponude odgovarajuću i neposrednu zaštitu žrtvama.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se odgovorni organi unutrašnjih poslova uključe odmah i na odgovarajući način u prevenciju i zaštitu od svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom, uključujući i upotrebu preventivnih operativnih mjera i prikupljanje dokaza.

- a. Navedite prava i dužnosti organa za sprovođenje zakona u vezi sa slučajevima nasilja prema ženama (na primjer, da li imaju pravo da uđu u prostor u kojem je osoba pod rizikom, mogu li da daju savjete o pomoći žrtvi itd.)? Da li policija ima specijalno obučene službenike za rad sa žrtvom? Kakav je odnos u broju muških i ženskih službenika u policiji, uključujući i visoke zvaničnike? Koja su pravila o prikupljanju dokaza, saslušanju (molimo vas, provjerite stav 258 Eksplanatornog izveštaja)?

Zakonik o krivičnom postupku sadrži generalne odredbe primjenjive bez obzira na konkretno krivično djelo, u skladu sa kojim policija ima niz ovlašćenja i dužnosti. Naime, ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, policija je dužna da obavijesti državnog tužioca i samoinicijativno ili po zahtjevu državnog tužioca preduzme potrebne mjere da se pronađe učinilac krivičnog djela, da se učinilac ili saučesnik ne sakrije ili ne pobjegne, da se otkriju i obezbijede tragovi krivičnog djela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da prikupi sva obavještenja koja bi mogla biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka. U cilju ispunjenja pobrojanih dužnosti, policija može preduzeti niz radnji. Takođe, policijski službenici mogu uhapsiti lice zatečeno pri izvršenju krivičnog djela ili ukoliko postoje razlozi za pritvor (kao, na primjer, opasnost od ponavljanja krivičnog dela, uticaj na svjedoke). Osim toga, ovlašćeni policijski službenik može i bez naredbe suda ući u tuđi stan ili druge prostorije i po potrebi izvršiti pretresanje, ako držalac stana to traži ili ako je to neophodno radi sprječavanja vršenja krivičnog djela ili neposrednog hvatanja učinioca krivičnog djela ili radi spašavanja ljudi i imovine. Takođe, policijski službenici mogu i bez naredbe i bez prisustva svjedoka pretresti lice prilikom izvršenja naredbe o prinudnom dovođenju ili prilikom lišenja slobode, ako postoji sumnja da lice posjeduje oružje ili oruđe za napad ili ako postoji sumnja da će lice odbaciti, sakriti ili uništiti predmete koje treba od njega oduzeti kao dokaz u krivičnom postupku.

Kao dopuna generalnim odredbama iz **Zakonika o krivičnom postupku, Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** sadrži principe rada i postupanja konkretno u slučajevima nasilja u porodici. Primjera radi, policija je dužna da u slučaju saznanja (dojave) o nasilju u porodici hitno, bez odlaganja, na mjesto događaja uputi najmanje dva policijska službenika, po mogućnosti par muško-žensko radi provjere dojave, ali ovaj minimalni standard najčešće nije moguće ispoštovati zbog malog broja žena u policiji. Protokolom je predviđeno da policija prilikom ulaska u stan i druge prostorije zauzme položaj koji onemogućava kontakt između žrtve nasilja i učinioca nasilja, osigura mjesto događaja, drži učinioca nasilja pod stalnim nadzorom. Prilikom razgovora sa žrtvom nasilja, učinilac nasilja ne smije biti prisutan u istoj prostoriji. Sa žrtvom nasilja je potrebno obaviti nesmetan razgovor u zasebnoj prostoriji, započinjući razgovor pitanjem „Što se desilo?“, te pribaviti potrebne podatke o eventualnoj potrebi zdravstvene pomoći, upoznati žrtvu nasilja s njenim pravima (izbor povjerljivog lica, besplatna pravna pomoć, sklonište...), upoznati žrtvu s mogućnošću odlaska u sklonište, te u slučaju potrebe žrtvu nasilja odvesti u isto, i o navedenoj činjenici samo izvijestiti nadležne institucije, ne odajući taj podatak učiniocu nasilja niti drugim članovima porodice. U slučaju potrebe, a prema želji žrtve nasilja, istoj pružiti pomoć i otpratiti je na sigurno mjesto za boravak koje žrtva nasilja odabere. Najzad, policija je dužna izvršiti terensku provjeru porodice u pravilnim razmacima unutar šest mjeseci, a po potrebi i češće u dužem trajanju i izraditi analizu rizika učinioca nasilja. Veoma je važno da policija ispoštuje sve navedene korake jer od njihove procjene zavisi kvalitet zaštite žrtava na terenu. Jednako je značajno da službenici/ce policije sačine što detaljnije izvještaje o zatečenom stanju jer se suđenje zasniva na materijalnim dokazima i izjavama aktera događaja. Izvještaji u postupku mogu biti presudni, obzirom da žrtve u postupku često koriste zakonsko pravo da ne svjedoče. Međutim, nema pouzdanih podataka u kojoj mjeri se obaveze iz Protokola zaista sprovode. Pravosudni organi su dužni osigurati žrtvu nasilja prilikom dolaska u sud, te osigurati posebnu prostoriju za žrtvu nasilja do davanja iskaza (fizički je odvojiti od učinioca nasilja). Razdvajanje žrtve i počinioca nasilja se zbog ograničenih kapaciteta sudova u praksi ne realizuje.

Pored nabrojanih ovlašćenja iz **Zakonika o krivičnom postupku i Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**, policija može postupati i na osnovu **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici**. Zakon obavezuje policijskog službenika da prati žrtvu u stan ili drugi prostor za stanovanje prilikom uzimanja ličnih stvari koje su joj neophodne u svakodnevnom životu ili radi obezbjeđenja privremenog smještaja i zbrinjavanja žrtve osim ako se žrtva tome izričito protivi. Osim toga, predviđene su zaštitne mjere, koje uglavnom sprovodi policija, a koje su analizirane u okviru sljedećeg pitanja.

- b. Kakve mjere organi za sprovođenje zakona mogu da primijene u cilju zaštite žrtava i sprječavanja nasilja?

Krivični zakonik daje mogućnost izricanja učiniocu krivičnog djela nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici mjere bezbjednosti zabrana približavanja i/ili udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanje, ako postoji opasnost da bi učinilac mogao ponovo izvršiti to krivično djelo. Sud će o pravosnažno izrečenoj mjeri obavijestiti posebnu organizacionu jedinicu ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa koja inače vrši nadzor nad sprovođenjem uslovnog otpusta.

U okviru prekršajne zaštite, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** predviđa zaštitne mjere: udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje, zabrana približavanja, zabrana uznemiravanja i uhođenja, obavezno liječenje od zavisnosti i obavezni psihosocijalni tretman.

Zaštitne mjere udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje, zabrana približavanja žrtvi i zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve izvršava organizaciona jedinica Uprave policije na čijem području žrtva ima prebivalište odnosno boravište. Rukovodilac organizacione jedinice određuje policijskog službenika koji će rukovoditi izvršenjem zaštitne mjere.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Čl. 3 Pravilnika o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja.

Policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, na osnovu obavještenja nadležnih organa i institucija, podataka iz evidencija koje, u skladu sa zakonom, vodi Uprava policije i podataka dobijenih od žrtve i lica iz njenog radnog i životnog okruženja, sačinjava procjenu ugroženosti žrtve koja sadrži podatke o učiniocu nasilja u porodici, njegovom prijavljivanju i ponašanju nakon izricanja zaštitne mjere, ukoliko mu je zaštitna mjera ranije izricana, podatke o žrtvi i njenom ponašanju nakon izricanja zaštitne mjere i procjenu ponašanja učinioca nasilja u porodici i žrtve u toku trajanja zaštitne mjere. Na osnovu procjene, policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, uz saglasnost neposrednog rukovodioca ili lica koje on ovlasti, donosi Plan izvršenja zaštitne mjere. Plan izvršenja zaštitne mjere sadrži, između ostalog, podatke o mjerama i radnjama koje će se sprovoditi tokom trajanja zaštitne mjere, policijskim službenicima određenim za izvršenje mjera i radnji sa rokovima izvršenja, granice mjesta ili područja za izvršenje zaštitne mjere, način upoznavanja ostalih policijskih službenika sa zaštitnom mjerom i planom njenog izvršenja.

Policija je dužna žrtvu nasilja upoznati sa zaštitnom mjerom udaljenja ili približavanja od strane učinioca nasilja, činjenicama što se sve podrazumijeva pod uznemiravanjem, kao i brojem telefona policijskog službenika zaduženog za sprovođenje izrečene zaštitne mjere. Nema pouzdanih informacija da li policija ima uspostavljenu praksu izrade sigurnosnog plana. Žrtve nasilja koje se za pomoć obrate ženskim nevladinim organizacijama navode da nemaju znanja o tome da li se pomenuti planovi izrađuju. Nadalje, nemaju dovoljno informacija ni o tome kako, kada i koga kontaktirati kada nasilnik prekrši zaštitne mjere¹⁷⁵.

U toku trajanja zaštitne mjere policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, najmanje jednom nedjeljno, neposrednom rukovodiocu ili licu koje on ovlasti podnosi izvještaj o sprovođenju zaštitne mjere. Na osnovu izvještaja, neposredni rukovodilac ili lice koje on ovlasti utvrđuje da li učinilac nasilja u porodici postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.¹⁷⁶

U praksi policija propušta da vrši nadzor nad poštovanjem zaštitnih mjera i da samoinicijativno informiše tužilaštvo u slučaju njihovog nepoštovanja.

U skladu sa čl. 3 **Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana**, zaštitna mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana sprovodi se u zdravstvenoj ustanovi koja je obuhvaćena mrežom zdravstvenih ustanova, koja se nalazi u mjestu prebivališta, odnosno boravišta ili koja je najbliža mjestu prebivališta, odnosno boravišta učinioca nasilja u porodici. Učinilac nasilja u porodici dužan je da se javi zdravstvenoj ustanovi u roku određenom u rješenju o određivanju zaštitne mjere. Ukoliko se učinilac nasilja u porodici nije javio u zdravstvenu ustanovu u roku određenom u rješenju o izrečenoj zaštitnoj mjeri, ustanova o tome obavještava organ koji je izrekao zaštitnu mjeru i centar za socijalni rad.¹⁷⁷

Za svakog počinioca nasilja u porodici zdravstvena ustanova izrađuje individualni plan određivanja i sprovođenja zaštitne mjere koji sadrži, između ostalog, način na koji se zaštitna mjera sprovodi (individualno ili grupno), obaveze u sprovođenju zaštitne mjere, datum početka psihosocijalnog tretmana, način praćenja ponašanja počinioca nasilja tokom trajanja tretmana, orijentaciona dužina trajanja psihosocijalnog tretmana, kao i postupanje u kriznim situacijama. U izradi individualnog plana učestvuje i predstavnik centra za socijalni rad.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Izvor, Arhiva SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić i arhiva Sigurne ženske kuće

¹⁷⁶ Čl. 7 Pravilnika o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja.

¹⁷⁷ Čl. 4 Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana.

¹⁷⁸ Čl. 5 Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana.

Nadležni organ zdravstvene ustanove je dužan da obrazuje stručni tim za sprovođenje zaštitne mjere koji je edukovan za sprovođenje te mjere. Zaštitnu mjeru sprovodi stručni tim koji čine doktor specijalista iz oblasti psihijatrije, psiholog, socijalni radnik i medicinska sestra.¹⁷⁹

Ako počinitelj nasilja u porodici redovno ne prisustvuje psihosocijalnom tretmanu ili ukoliko stručni tim procijeni da, i pored redovnog prisustva, tretman neće dovesti do promjene u ponašanju nasilnika, o tome odmah obavještava organ koji je izrekao zaštitnu mjeru, kao i centar za socijalni rad.¹⁸⁰

Ukoliko stručni tim procijeni da je tokom sprovođenja zaštitne mjere potrebno prisustvo žrtve nasilja u porodici ona može biti uključena u psihosocijalni tretman samo uz njen pristanak.¹⁸¹ O sprovedenom psihosocijalnom tretmanu stručni tim, u pisanom obliku, obavještava organ koji je izrekao zaštitnu mjeru i centar za socijalni rad.¹⁸²

O nedostacima implementacije ove zaštitne mjere vidjeti analizu čl. 16.

Prema **Izveštaju Zaštitnika za ljudska prava i slobode za 2014. godinu**, mjera obaveznog liječenja nasilnika od bolesti zavisnosti se veoma neažurno sprovodi, zbog preopterećenosti kapaciteta Psihijatrijske bolnice u Kotoru, a tretmani odvikavanja od nasilja se još uvijek ne sprovode.

Dakle, iako postoji pravni okvir koji je usaglašen sa standardima iz Konvencije, u praksi izostaje njihova dosljedna primjena, pa je, stoga, potrebno preduzeti mjere u pravcu unaprijeđenja njihove implementacije.

Član 51 – Procjena rizika i upravljanje rizikom

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da nadležni organi obave procjenu rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja u cilju upravljanja rizikom, i ukoliko je neophodno, koordinisanog obezbjeđenja i podrške.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se prilikom procjene iz stava 1 uzme u obzir, u svim fazama istrage i primjene zaštitnih mjera, činjenica da učinioci djela nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom posjeduju vatreno oružje ili imaju pristup vatrenom oružju.

- a. Da li se u situaciji nasilja prema ženama obavezno procjenjuje rizik? Posebno je važno da li ova procjena obuhvata rizik smrtnosti, ozbiljnost nasilja/situacije i rizik od ponovnog nasilja? Da li su nadležni u obavezi da naprave plan upravljanja rizikom od slučaja do slučaja, u skladu sa standardizovanim postupkom i uz uključivanje svih nadležnih organa? Ako je odgovor potvrđan, navedite detaljne informacije.

U slučaju nasilja u porodici, **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** nalaže policiji da izradi analizu rizika učinioca nasilja. Takođe, Centar za socijalni rad je u obavezi da uradi procjenu rizika i individualni plan zaštite za žrtvu. Ni u jednom slučaju nisu definisani indikatori rizika nasilja.

¹⁷⁹ Čl. 6 Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana.

¹⁸⁰ Čl. 7 Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana.

¹⁸¹ Čl. 8 Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana.

¹⁸² Čl. 9 Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana.

Takođe, **Pravilnikom o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja** se nalaže policijskom službeniku koji rukovodi izvršenjem zaštitnih mjera da, na osnovu obavještenja nadležnih organa i institucija, podataka iz evidencija koje, u skladu sa zakonom, vodi Uprava policije i podataka dobijenih od žrtve i lica iz njenog radnog i životnog okruženja, sačini procjenu ugroženosti žrtve, koji dalje služi kao osnov za izradu plana izvršenja mjera.

Monitoring nevladinih organizacija je pokazao da nijedna institucija ne vrši procjenu rizika, te da ne postoje odgovarajući upitnici/protokoli koji bi olakšali institucijama vršenje jedne takve procjene. To u značajnoj mjeri sprječava efikasnu zaštitu žrtava i prevenciju nasilja.¹⁸³

- b. Da li procjena rizika uvijek sadrži informacije **o posjedovanju (legalnom ili nelegalnom) ili pristupu** vatrenom oružju? Ko može da oduzme oružje i na osnovu čega? U situaciji nasilja prema ženama, da li je moguće oduzeti vatreno oružje (privremeno ili trajno), čak i ako je u legalnom posjedu ili ako postoji legalni pristup tom oružju?

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici utvrđuje obavezu policije da utvrdi okolnost eventualnog posjedovanja oružja, te preduzme sve zakonske radnje radi oduzimanja istog, bez obzira na okolnost da li je oružje posjedovano legalno ili bez dozvole.

Član 52 – Hitne mjere zaštite¹⁸⁴

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da nadležni organi imaju mandat da izdaju nalog, u situacijama neposredne opasnosti, učiniocu nasilja u porodici da napusti mjesto stanovanja žrtve ili ugrožene osobe na dovoljan vremenski period i da zabrane učiniocu da uđe u stan ili stupi u kontakt sa žrtvom ili ugroženom osobom.

- a. Da li postoje hitne mjere zaštite kakve su definisane u članu 52? Mogu li one da budu izdate u roku od 24 časa od uspostavljanja neposredne opasnosti za žrtvu? Ko odlučuje o tim mjerama? Kakva je procedura (sudska, administrativna i njima slična)? Da li učinilac ima pravo žalbe? Kakvi kriterijumi moraju biti ispunjeni da bi se odobrile hitne mjere? Koje je maksimalno vrijeme za to?

Nadležni organi i ustanove su dužni da postupaju hitno u postupcima koji se odnose na zaštitu od nasilja u porodici, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima, naročito ako je žrtva dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice koje nije sposobno da se o sebi stara¹⁸⁵.

¹⁸³ Izvještaj postupanju institucija u zaštiti ljudskih prava žena žrtava nasilja u porodici rezultat je projekta "Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu" čiji je nosilac NVO Centar za ženska prava, a koji je realizovan zahvaljujući finansijskoj podršci Biroa za borbu protiv međunarodne trgovine drogom i sprovođenje zakona (INL) State Departmenta preko Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici u Programu podrške civilnom društvu u oblasti krivičnog pravosuđa.

¹⁸⁴ U originalu na engleskom ovaj član glasi: „Parties shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the competent authorities are granted the power to order, in situations of immediate danger, a perpetrator of domestic violence to vacate the residence of the victim or person at risk for a sufficient period of time and to prohibit the perpetrator from entering the residence of or contacting the victim or person at risk. Measures taken pursuant to this article shall give priority to the safety of victims or persons at risk.“ (Posljednja rečenica je u potpunosti izostavljena iz zvaničnog prevoda Konvencije.)

Ovo se prevodi: „Strane se obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere i obezbjede da u situacijama neposredne opasnosti nadležni organi imaju ovlašćenje da izdaju nalog učiniocu nasilja u porodici da napusti mjesto stanovanja žrtve ili ugroženog lica u dovoljnom vremenskom periodu i da zabrane učiniocu da pristupi boravištu, odnosno stupi u kontakt sa žrtvom ili ugroženim licem. Mjere koje se preduzimaju u skladu sa ovim članom daće prioritet sigurnosti žrtve ili osobama izloženim riziku.“ (prevod Vanje Macanović)

¹⁸⁵ Član 6 Hitnost postupanja „Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list RCG 46/10).

Nakon saznanja za nasilje, policija je dužna da bez odlaganja preduzme mjere u cilju zaštite žrtve, u skladu sa **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici** i zakonima kojima se uređuje rad i ovlaštenja policije¹⁸⁶, prekršajni postupak¹⁸⁷ i krivični postupak¹⁸⁸. Zakonska ovlaštenja policije uključuju zaštitu života i zdravlja žrtve nasilja, privođenje učinioca nasilja, podnošenje zahtjeva za određivanje zaštitne mjere, pokretanje prekršajnog postupka, podnošenje krivične prijave, ako se radi o krivičnom djelu nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici¹⁸⁹, obavještavanje centra za socijalni rad, obavještavanje odgovarajuće zdravstvene ustanove radi pružanja medicinske pomoći i sl.

Policijski službenik može, radi otklanjanja opasnosti po fizički integritet žrtve, narediti učiniocu nasilja udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, koja ne može trajati duže od tri dana¹⁹⁰. Pisano naređenje o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje policijski službenik mora uručiti učiniocu nasilja i žrtvi odmah, a najkasnije u roku od dva časa, u prisustvu punoljetnog lica koje može biti drugi policijski službenik, a koje nije član porodice. Pisano naređenje mora da sadrži: dan i čas udaljenja ili zabrane vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, granice područja u kojima se učinilac nasilja ne smije kretati, boraviti ili približiti žrtvi i adresu boravka učinioca nasilja za vrijeme trajanja udaljenja ili zabrane vraćanja¹⁹¹.

Prilikom napuštanja stana ili drugog prostora za stanovanje učinilac nasilja ima pravo da uzme svoje lične stvari neophodne za svakodnevni život i obavezu da preda policijskom službeniku ključeve od stana ili drugog prostora za stanovanje. Policijski službenik pisano naređenje prilaže uz službeni izvještaj o događaju i o tome odmah, a najkasnije u roku od 12 časova, obavještava organ za prekršaje i centar za socijalni rad.

U slučaju da učinilac nasilja ne postupi po naredbi policijskog službenika o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje predviđena je novčana kazna od najmanje 800 eura ili kazna zatvora od najmanje četrdeset dana.

Centar za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave zaštitom dužni su da, bez odlaganja, pruže zaštitu i pomoć žrtvi u skladu sa svojim nadležnostima, da vode brigu o svim potrebama žrtve i omoguće joj pristup svim oblicima pomoći i zaštite¹⁹² U slučaju hitne intervencije, kad su ugroženi život, zdravlje i razvoj žrtve nasilja u porodici, centar za socijalni rad dužan je da pruži usluge neodložne intervencije radi osiguranja bezbjednosti u tim situacijama. Ove usluge se obezbjeđuju 24 časa dnevno.

Stručni/a radnik/radnica centra za socijalni rad treba da u slučaju nasilja u porodici izradi službenu zabilješku, izvještaj ili zapisnik o slučaju sa podacima o žrtvi/žrtvama nasilja, postojanju eventualnih ranijih prijava protiv učinioca nasilja, načinu izvršenja nasilja, kao i o svakoj preduzetoj radnji¹⁹³. Ove usluge podrazumijevaju i smještaj u sklonište ili u drugu vrstu smještaja. Usluge hitne intervencije centar za socijalni rad pruža uz obaveznu saradnju sa drugim nadležnim organima i službama, koji su

dužni da vode brigu o svim potrebama žrtve i omoguće joj pristup svim oblicima pomoći i zaštite. O potrebi pružanja usluge žrtvi nasilja u porodici centar za socijalni rad obavještava policija ili bilo koji drugi organ ili ustanova koja prva stupi u kontakt sa žrtvom nasilja.

¹⁸⁶ Zakon o unutrašnjim poslovima ("Službeni list CG", br. 44/12 i 36/13).

¹⁸⁷ Zakon o prekršajima ("Službeni list CG", br. 1/11 i 39/11).

¹⁸⁸ Krivični zakonik ("Službeni list RCG", br. 70/03 i 46/06 i "Službeni list CG", br. 40/08, 25/10, 32/11 i 40/13).

¹⁸⁹ Član 220 Krivičnog zakonika Crne Gore ("Službeni list RCG", br. 70/03 i 46/06 i "Službeni list CG", br. 40/08, 25/10, 32/11 i 40/13).

¹⁹⁰ Član 28 *Naredba*, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list RCG 46/10).

¹⁹¹ Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, (Službeni list Crne Gore, br. 42/2012).

¹⁹² Član 10 *Hitna intervencija*, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list RCG 46/10)

¹⁹³ Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, 25.11.2011.

Pored policijske naredbe, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** predviđa i zaštitne mjere koje izriče nadležni organ za prekršaje, prije i u toku prekršajnog postupka, a najkasnije 48 sati od podnošenja zahtjeva¹⁹⁴. Detaljan opis ovih mjera, kao i mjera bezbjednosti koje propisuje Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku dat je u okviru člana 53. ovog izvještaja.

- b. Koliko je hitnih mjera izdato u posljednje dvije godine; navedite, ako je moguće, podatke na godišnjem nivou. Kome je naređeno da napusti kuću (žrtvi ili učiniocu)?

U 2013. godini je izdato ukupno 40 policijskih naredbi za udaljenje iz stana¹⁹⁵, a u 2014. je taj broj skoro dvostruko manji – 22. Statistički podaci ukazuju na očiglednu neujednačenost policijske prakse prilikom izdavanja naredbe za udaljenje iz stana, pa su 2013. godine čak 32 naredbe izdate u jednom gradu (Nikšić), od strane samo jednog ovlašćenog policijskog službenika, a samo 8 u svim ostalim crnogorskim gradovima. Monitoring nevladinih organizacija¹⁹⁶ koje se bave zaštitom žena žrtava nasilja je pokazao da u Podgorici inspektori izbjegavaju izricanje naredbi kao vid hitne zaštite žrtava oslanjajući se u potpunosti na zaštitne mjere koje su u nadležnosti organa za prekršaje.

Član 53 – mjere zabrane prilaska odnosno zaštite

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da odgovarajuće mjere zabrane prilaska odnosno zaštite budu na raspolaganju žrtvama svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da mjere zabrane prilaska odnosno zaštite koje se navode u stavu 1:

- budu dostupne za neposrednu zaštitu i bez nepotrebnih finansijskih ili administrativnih opterećenja za žrtvu;
- se donose na određeni period odnosno dok se ne izmijene odnosno ukinu;
- tamo gde je neophodno, izdaju se na ex parte osnovi sa neposrednim dejstvom;
- budu dostupne bez obzira na druge sudske postupke ili uz njih;
- mogu da se uvedu u kasnije sudske postupke.

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da kršenja zabrane prilaska odnosno mjere zaštite izrečene u skladu sa stavom 1 budu predmet sankcija koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela.

- a. Da li postoje mjere na raspolaganju žrtvama nasilja prema ženama u vezi sa mjerama zabrane ili zaštite? Mogu li sve žrtve nasilja prema ženama da dobiju zabranu prilaska ili zaštitu? Navedite osnov. Ko može da odlučuje o zabrani i u kakvom postupku (građanskom, krivičnom itd.)? Ko može da pokrene postupak – samo žrtva ili takođe treće lice? Navedite to, uključujući zahtjeve koje treba ispuniti za

¹⁹⁴ Član 29 Izricanje zaštitne mjere prije i u toku postupka, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list RCG 46/10)

¹⁹⁵ Član 28 Naredba Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni list RCG 46/10)

¹⁹⁶ "Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu" - izvještaj koji je nastao kao rezultat monitoringa ljudskih prava žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu koji je sproveo Centar za ženska prava u partnerstvu sa Sigurnom ženskom kućom i SOS telefonom za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, novembar 2014.

pokretanje zabrane. Ako zabrana može da se odobri u različitim postupcima, da li postoji međusobna korelacija (između pristupa informacijama i razmjene dokaza, na primer)? Navedite zakonske izvore i definicije, uključujući i vrstu zaštite / mjere koje mogu da budu preduzete (zabrana kontakta, zabrana ulaska u kuću itd.).

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika u julu 2013. godine, uvedene su nove mjere bezbjednosti: zabrana približavanja (član 77a) i udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje (član 77b). Naime, ove mjere bezbjednosti su upravljene na to da otklone opasnost od ponovnog vršenja određenih krivičnih djela zabranom učiniocu da se približava žrtvi krivičnog djela, odnosno određenom mjestu, ili pak njegovim udaljenjem iz stana. Uvođenjem ovih mjera bezbjednosti, Krivični zakonik je djelimično usklađen sa Konvencijom.

Međutim suprotno prekršajnoj regulativi, krivično zakonodavstvo nije uredilo hitne mjere zaštite u slučaju krivičnog djela nasilja u porodici. **Neophodno je i u okviru krivičnopravne zaštite obezbijediti pravo na hitne mjere zaštite prije pravosnažnosti odluke za žrtve nasilja koje zahtijevaju zaštitu bez odlaganja.**

Kao što je već gore izloženo, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** predviđa zaštitne mjere, koje uključuju i mogućnost da nasilnik napusti porodičnu kuću/stan, bez obzira na to ko je vlasnik istog. Mjera udaljenja iz stana može se izreći učiniocu nasilja koji sa žrtvom živi u stanu ili drugom prostoru za stanovanje, bez obzira na to ko je vlasnik stana ili drugog prostora za stanovanje, ako postoji opasnost da će učinilac ponoviti nasilje. Ako postoji opasnost da će učinilac ponoviti nasilje, ili ako bi prisustvo učinioca u blizini žrtve kod žrtve stvorilo visok stepen duševne patnje, koja žrtvi onemogućava normalne psihičke aktivnosti, izreći će se mjera zabrane približavanja. Zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve može se izreći učiniocu nasilja ako postoji opasnost da će se nasilje ponoviti.

Zakonom je definisano da zahtjev za određivanje zaštitne mjere mogu podnijeti žrtva ili njen zastupnik, centar za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, policija ili državni tužilac. Zaštitnu mjeru organ za prekršaje može odrediti i po službenoj dužnosti. Zaštitne mjere se mogu izreći uz kaznu ili kao samostalna sankcija.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici se omogućava izdavanje hitnog naloga ili mjere/a za zaštitu, bilo od strane policije ili prekršajnog organa po prijavi žrtve porodičnog nasilja, kako je to izloženo u okviru analize člana 52.

Zakonom je data mogućnost da i organ za prekršaje prije pokretanja i u toku postupka izrekne zaštitnu mjeru, najkasnije u roku od 48 časova od časa prijema zahtjeva, ukoliko ocijeni da je neophodno da se žrtva bez odlaganja zaštiti. U tom slučaju, organ za prekršaje može zatražiti od centra za socijalni rad ili druge ustanove socijalne i dječje zaštite da mu pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene zaštitne mjere. Ako je zahtjev podnesen prije pokretanja postupka, a podnosilac tog zahtjeva u roku od pet dana ne podnese zahtjev za pokretanje postupka, organ za prekršaje će ukinuti izrečenu zaštitnu mjeru. Organ za prekršaje je dužan da podnosioca zahtjeva upozori na posljedice propuštanja podnošenja zahtjeva.

Protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere može se izjaviti žalba u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja. O žalbi odlučuje drugostepeni organ u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Žalba ne odlaže izvršenje rješenja o određivanju zaštitne mjere.¹⁹⁷

Iskustvo ženskih nevladinih organizacija pokazuje da područni organi za prekršaj neujednačeno postupaju kada su u pitanju "hitne" zaštitne mjere. Naime, dok pojedini područni organi za prekršaj udovoljavaju zahtjevima za izricanje "hitnih" zaštitnih mjera, drugi *a priori* odbacuju mogućnost izricanja "hitnih" zaštitnih mjera.

Karakteristična je i mogućnost izvršenja odluke o prekršaju i prije njene pravosnažnosti, u skladu sa čl. 229, st. 1, tač. 2 **Zakona o prekršajima**, ukoliko je okrivljenom izrečena kazna zatvora za prekršaj iz oblasti nasilja u porodici, a postoji osnovana sumnja da će prekršaj ponoviti ili ako to interesu bezbjednosti posebno zahtijevaju.

Iako Zakon omogućava žrtvi da i sama podnese zahtjev za izricanje zaštitne/ ih mjere/a, mali broj žrtava zna za ovu zakonsku pogodnost. U praksi se stiče utisak da se organi za prekršaje pretjerano oslanjaju na zakonske odredbe koje omogućavaju učešće drugih institucija u pribavljanju dokaza, te se zapostavlja izjava žrtve koja bi trebalo da bude dovoljna da bi se izrekla zaštitna mjera. Sa druge strane, iskustvo klijentkinja ženskih nevladinih organizacija pokazuje da razmjena informacija i dokaza među institucijama sistema nije razvijena u dovoljnoj mjeri.

Rješenje o izrečenoj zaštitnoj mjeri organ za prekršaje je dužan da dostavi centru za socijalni rad na čijoj teritoriji žrtva i učinilac nasilja imaju prebivalište ili boravište. Nadalje, Zakon propisuje da se predviđa da se odluka o izricanju zaštitne mjere saopštava nadležnom centru za socijalni rad.

- b.** Koji su rokovi za izdavanje mjera? Da li postoji neki rok ili pravilo hitnosti koje je definisano u pravnom okviru, kako bi se obezbjedila hitna zaštita? Postoje li finansijski troškovi koje treba da snosi žrtva ili treće lice za pokretanje ili vođenje postupka za dobijanje naloga za zaštitu (sudske takse, dokazi, vještačenja itd.)? Kakva vrsta dokaza mora da se podnese kako bi se ispunili zakonski uslovi? Koliko dugo može da traje postupak (jedno ročište ili više)? Kada je izdat nalog, koliko dugo može da traje zabrana?

Ako ocijeni da je neophodno da se žrtva bez odlaganja zaštiti, organ za prekršaje može prije pokretanja i u toku postupka izreći zaštitnu mjeru, najkasnije u roku od 48 časova od časa prijema zahtjeva. Ako je zahtjev podnesen prije pokretanja postupka, a podnosilac tog zahtjeva u roku od pet dana ne podnese zahtjev za pokretanje postupka, organ za prekršaje će ukinuti izrečenu zaštitnu mjeru.

Zaštitna mjera izrečena prije i u toku postupka može trajati dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mjera određena, a najduže do okončanja postupka. Prije okončanja postupka organ za prekršaje može zaštitnu mjeru izrečenu prije i u toku postupka zamijeniti drugom zaštitnom mjerom. Minimalno trajanje redovnih zaštitnih mjera je 30 dana, a maksimalno 6 mjeseci za mjeru udaljenja iz stana odnosno, odnosno do godinu dana za zabranu približavanja i zabranu uhođenja i uznemiravanja.

Vrsta dokaza za izricanje zaštitnih mjera nije uređena, već postupajući organ po svom slobodnom uvjerenju cijeni svaki dokaz koji ukazuje na to da postoji opasnost od ponavljanja nasilja.

Analognom primjenom **Zakonika o krivičnom postupku**, troškovi postupka padaju na teret okrivljenog ako bude oglašen krivim, a u suprotnom na teret budžetskih sredstava.

¹⁹⁷ Čl. 30 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

- c. Može li zabrana pristupa da se izda bez prisustva učionica? Ako je odgovor potvrđan, navedite uslove koje treba ispuniti. Da li lice protiv kojeg je izdat nalog za zaštitu ima pravo na žalbu? Ako ima, ko predstavlja drugostepeni organ? Molimo vas da opišete postupak žalbe (nadležni organ, vremenski okvir itd.).

Zakoni u okviru prekršajne zaštite ne uređuju izričito izdavanje zaštitnih mjera u odsustvu učionica. Ipak, tumačenjem odredaba čl. 182 **Zakona o prekršajima** koje regulišu donošenje odluke u odsustvu okrivljenog, izvodi se zaključak da je moguće izricanje zaštitnih mjera u odsustvu okrivljenog. Naime, ako na pretres, koji je zakazan na osnovu zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, ne dođe okrivljeni koji je uredno pozvan i ne opravda izostanak, sud će, uz prisustvo podnosioca zahtjeva, a na osnovu predloženih ili dostavljenih dokaza, donijeti odluku u odsustvu okrivljenog. Ako se ipak nije u dovoljnoj mjeri moglo utvrditi činjenično stanje za donošenje odluke, ili je podnositelj precizirao zahtjev na pretresu, zakazaće se novi pretres, a prisustvo okrivljenog će se obezbijediti izdavanjem naredbe za dovođenje. Okrivljenom se ne može izreći kazna zatvora u njegovom odsustvu.

U okviru krivičnog postupka, optuženom se može suditi u odsustvu samo ako je u bjekstvu ili na drugi način nije dostižan državnim organima, a postoje naročito važni razlozi da mu se sudi iako je odsutan. Rješenje o suđenju u odsustvu optuženog donosi vijeće na predlog državnog tužioca. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.¹⁹⁸

Shodno **Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici** protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere može se izjaviti žalba u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja. O žalbi odlučuje drugostepeni organ u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Žalba ne odlaže izvršenje rješenja o određivanju zaštitne mjere.

Takođe, odluka suda kojom se izriče mjera bezbjednosti u okviru krivičnopravne zaštite se može pobijati žalbom, koja, međutim, odlaže njeno izvršenje.

- d. Da li mjere zaštite moraju biti dio nekog drugog postupka (razvod, krivični postupak, pritvor itd.), ili se zahtjev može podnijeti i odobriti nezavisno?

Postupak u kojem se odlučuje o mjerama zaštite od nasilja u porodici se vodi isključivo kao samostalan prekršajni postupak za zaštitu od nasilja u porodici u kojem se može tražiti izricanje jedne ili više mjera zaštite. Mjere zaštite se mogu izreći uz kaznu ili kao samostalne sankcije.

Što se tiče mjera u oblasti krivičnopravne zaštite, one su dio krivičnog postupka i mogu se izreći uz kaznu zatvora ili novčanu kaznu.

- e. Da li je kršenje zabrane prilaska predmet krivičnih ili drugih sankcija?

Nepostupanje po naredbi policijskog službenika o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje prekršajno je sankcionisano i kažnjivo novčanom kaznom od najmanje 800 eura ili kaznom zatvora od najmanje četrdeset dana.¹⁹⁹ Sa druge strane, nepoštovanje mjera zaštite od nasilja u porodici je sankcionisano **Krivičnim zakonikom** kao oblik krivičnog djela nasilje u porodici, sa novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci.²⁰⁰

¹⁹⁸ Čl. 324 Zakonika o krivičnom postupku.

¹⁹⁹ Čl. 38 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

²⁰⁰ Čl. 220, st. 5 Krivičnog zakonika.

Nepoštovanje zabrane određene mjerom bezbjednosti izrečenom pravosnažnom sudskom odlukom ili nepridržavanje izrečene mjere bezbjednosti je, takođe, kažnjivo novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.²⁰¹

Ovakvo rješenje je u skladu sa Konvencijom.

- f. Ukoliko su dostupni statistički podaci, navedite broj mjera zabrane prilaska odnosno zaštite izrečenih u posljednje dvije godine, ako je moguće, specifikujte na godišnjem nivou. Navedite informacije o broju mjera protiv osumnjičenih učinilaca ženskog odnosno muškog pola. Da li zakonodavstvo pruža osnovu za procjenu „provocirajućeg ponašanja“ (na primjer, žrtvin doprinos zločinu) prilikom odlučivanja organa o mjeri zabrane prilaska odnosno zaštite? Ili je to svakako dio prakse – razmatranje nadležnog tjela?

Statistički podaci o broju mjera zabrane prilaska odnosno zaštite izrečenih u poslenje dvije godine i ostali raspoloživi podaci u vezi sa istim prikazani su u dijelu analize koji se odnosi na član 11 - prikupljanje podataka i istraživanje, kao i u dijelu analize koji se odnosi na član 52.

Za potrebe ove studije Sigurna ženska kuća je poslala zahtjev za slobodan pristup informacijama svim osnovnim sudovima (15) za dostavljanje svih pravosnažnih presuda donesenih u periodu od 01.01.2013.godine do 31.12.2014.godine, a koje se tiču krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, odnosno kršenja zaštitnih mjera. Pošto odgovor na zahtjev nije poslao Osnovni sud u Podgorici pred kojim se vodi najveći boj predmeta, ne može se izvesti generalni zaključak o visini kazne i samom postupku. Pred 14 osnovnih sudova koji su dostavili tražene informacije vođeno je ukupno 3 postupka za krivično djelo iz člana 220, stav 5 Krivičnog zakonika.²⁰² Donesene presude su osuđujuće i to dvije uslovne osude na godinu dana, odnosno godinu dana i šest mjeseci, pod prijetnjom kaznom zatvora, i jedna izrečena mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi u trajanju ne dužem od 3 godine. Dvije osobe su bile muškog pola i to bivši bračni partneri oštećenih, i jedna ženskog pola, majka i sestra oštećenih lica.

Sigurna ženska kuća je poslala zahtjev za slobodan pristup informacijama svim organima za prekršaje u Crnoj Gori (17 organa za prekršaje)²⁰³ i prema dobijenim podacima za period od 01.01.2013. do 31.12.2014. godine nije doneseno ni jedno rješenje koje se odnosi na odgovornost za nepostupanje učinioca nasilja po naredbi policije za udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje. Kao što je već rečeno, čl. 38 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici je propisano da će se novčanom kaznom od najmanje 800 eura ili kaznom zatvora od najmanje četrdeset dana kazniti za prekršaj učinilac nasilja ako ne postupi po naredbi policijskog službenika o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje.

Potrebno je obezbijediti redovan nadzor nad izvršenjem uslovnih osuda i zaštitnih mjera i u slučajevima nepoštovanja hitno pokrenuti postupak za opoziv uslovne osude odnosno krivični postupak za nepoštovanje zaštitnih mjera.

²⁰¹ Čl. 395a Krivičnog zakonika.

²⁰² Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud ili drugi državni organ odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci

²⁰³ Na zahtjev o slobodnom pristupu informacijama je odgovorilo 14 organa za prekršaje, a odgovor nismo dobili od područnog organa za prekršaje opština: Herceg Novi, Rožaje i Bijelo Polje.

Član 54 – Istrage i dokazi

Članice će preduzeti neophodne ili druge mjere kako bi obezbijedile da, tokom svakog građanskog odnosno krivičnog sudskog postupka, dokazi koji se odnose na seksualnu prošlost i ponašanje žrtve budu prihvaćeni samo ukoliko je to relevantno i neophodno.

- a. Postoje li zakonske ili druge mjere kako bi se osiguralo da se dokazi seksualne istorije i seksualnog ponašanja žrtve mogu koristiti samo kada je to neophodno i relevantno? Mogu li ove mjere da se primjene u krivičnom ili/i građanskom postupku? Koje su sankcije za kršenje ovog pravila? Da li su ove mjere zaštite dio proceduralne garancije ili su diskreciono pravo sudije u postupku? Navedite razloge.

Ne postoji izričita zakonska odredba koja dozvoljava upotrebu dokaza u pogledu seksualne istorije i seksualnog ponašanja žrtve isključivo kada je to neophodno i relevantno. **Samim tim, takvo ograničenje bi trebalo izričito propisati kako bi se zaštitile žrtve od ponovne viktimizacije tokom postupka.**

Član 55 – Postupci *ex parte* i *ex officio*

1. Članice će obezbijediti da istrage ili sudski postupci za krivična djela iz člana 35, 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije ne zavise u potpunosti od izvještaja odnosno prijave koju je podnijela žrtva ukoliko je krivično djelo u potpunosti ili dijelom počinjeno na njenoj teritoriji, i da postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili prijavu.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile, u skladu sa uslovima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo, mogućnost za vladine i nevladine organizacije i savjetnike u oblasti nasilja u porodici, da pomognu i/ili daju podršku žrtvama, na njihov zahtjev, tokom istrage i sudskog postupka u vezi sa krivičnim djelima iz ove Konvencije.

- a. U skladu sa relevantnim zakonima, da li se sva djela iz člana 52, stav 1, mogu goniti po službenoj dužnosti? Je li moguće da se nastavi gonjenje po službenoj dužnosti za krivična djela navedena u članovima 35–39 u slučajevima kada žrtva odbije da učestvuje u suđenju ili povuče tužbu? Ako postoje raspoloživi podaci, molimo vas da navedete informacije o broju slučajeva u kojima je javni tužilac odustao od optužbe u toku istrage i/ili sudskog postupka? Ako je moguće, molimo vas, navedite razloge, uključujući povlačenje žrtve.

Gonjenje za krivična djela navedena u stavu 1. ovog člana se, izuzev osnovnog oblika krivičnog djela laka tjelesna povreda, preduzima po službenoj dužnosti, nezavisno od volje osobe koja je oštećena krivičnim djelom. Načelo legaliteta nalaže tužiocu da preduzme krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo. Kad državni tužilac nađe da nema osnova da preduzme gonjenje za krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti ili da nema osnova da preduzme gonjenje protiv nekog od prijavljenih saučesnika, na njegovo mjesto može stupiti oštećeno lice kao tužilac.

- b. Što se tiče člana 35 (fizičko nasilje), da li je vaša zemlja stavila rezervu na promjene postupaka po službenoj dužnosti za prekršaje? Ako je odgovor potvrđan, navedite postupak.

Crna Gora nije stavila rezervu na ovaj član.

- c. Da li je predstavnicima organizacija i službi koje podržavaju žrtve dozvoljeno da pomognu i podrže žrtvu (sa izuzetkom pružanja pravne pomoći) tokom istrage i sudskog postupka? Da li je to stvar pravnih garancija ili diskrecionog prava sudije / nadležnog organa? Navedite osnove/uslove za to.

Kada je u pitanju krivični postupak, **Zakonik o krivičnom postupku** nije regulisao pitanje prisustva predstavnika organizacija i službi koje bi predstavljale specifičnu podršku žrtvama. Sa druge strane, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** uređuje mogućnost prisustva povjerljivog lica u toku prekršajnog postupka. Naime, žrtva može izabrati lice koje će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi zaštite. Povjerljivo lice može biti član porodice, lice iz organa, ustanove, nevladine organizacije i drugog pravnog lica ili drugo lice u koje žrtva ima povjerenje. Povjerljivo lice ne može biti učinilac nasilja. Nadležni organi su obavezni da omoguće prisustvo povjerljivog lica u svim postupcima i radnjama u koje je uključena žrtva, a koji su u vezi sa odnosima u porodici.

Potrebno je propisati mogućnost prisustva povjerljivog lica i u okviru krivičnog postupka.

Član 56 – mjere zaštite

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere zaštite prava i interesa žrtava, uključujući njihove posebne potrebe kao svjedoka, u svim fazama istrage i sudskog postupka, posebno:

- a. obezbjeđujući im zaštitu, kao i zaštitu za njihove porodice i svjedoke od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije;
- b. obezbjeđujući obaviještenost žrtava, barem u slučajevima kada žrtve i njihove porodice mogu biti u opasnosti, o bjekstvu učinioca odnosno privremenom ili trajnom puštanju na slobodu;
- v. obavještavajući žrtve, pod uslovima u skladu sa međunarodnim pravom, o njihovim pravima i raspoloživim uslugama, o ishodu njihove žalbe, prijave, o opštem napretku istrage odnosno postupka i o njihovoj ulozi u prethodnom, kao i o ishodu njihovog slučaja;
- g. omogućavajući žrtvama, da u skladu sa proceduralnim pravilima međunarodnog prava, budu saslušane, pruže dokaze i predstave svoje stanovište, potrebe i brige, neposredno odnosno preko posrednika, i da one budu uzete u razmatranje;
- d. obezbjeđujući žrtvama odgovarajuće usluge podrške tako da njihova prava i interesi budu propisno predstavljani i uzeti u obzir;
- đ. obezbjeđujući usvajanje mjera za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve;
- e. obezbjeđujući da se gdje god je moguće izbjegne susret žrtava i učinilaca u prostorijama suda i organa unutrašnjih poslova;
- ž. obezbjeđujući žrtvama nezavisne i stručne prevodiocice kada su žrtve stranke u postupku odnosno kada iznose dokaze;
- z. omogućavajući žrtvama da svjedoče, u skladu sa pravilima njihovog nacionalnog zakonodavstva, u sudnici bez vlastitog prisustva ili barem bez prisustva optuženog, naročito korišćenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija, tamo gdje su dostupne.

2. Dijete žrtva i dijete svjedok nasilja nad ženama i nasilja u porodici treba da dobije, prema potrebi, posebne mjere zaštite koje su u najboljem interesu djeteta.

- a. Da li postoje programi zaštite svjedoka i/ili druge posebne mjere zaštite uvedene kako bi se osigurala bezbjednost žrtve? Mogu li drugi svjedoci ili članovi porodice da se prijave za mjere zaštite? Mogu li ove mjere da se primjene na sve oblike nasilja prema ženama ili na samo neke? Navedite razloge. Takođe, molimo vas, navedite uslove koji moraju biti ispunjeni da bi se mjere odobrile, ko ima prava da traži zaštitu (da li može i po službenoj dužnosti), kakve su mjere na raspolaganju (zaštita identiteta, posebne proceduralne garancije za svjedok a i slične klauzule), ko ima prava na posebna mjere, koliko dugo mogu da traju itd. Molimo vas da navedete, ako je moguće, broj slučajeva odobrenih programa zaštite svjedok

a u posljednje dvije godine. Isto tako, ako je moguće, molimo vas da navedete informacije o žrtvama nasilja prema ženama kojima je odobrena ova vrsta zaštite i koliko ih je.

Zakonik o krivičnom postupku daje mogućnost zaštite svjedoka, odnosno oštećenog lica od zastrašivanja. Naime, ako postoji osnovana bojazan da bi svjedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe, svog bračnog druga, bliskog srodnika ili njemu blisko lice izložio ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, svjedok može uskratiti iznošenje ličnih podataka, davanje odgovora na pojedina pitanja ili davanje iskaza u cjelini, dok se ne obezbijedi njegova zaštita. Zaštita se sastoji u posebnom načinu učestvovanja i saslušanja svjedoka, odnosno oštećenog lica, sa čim je sud dužan da ih upozori. Poseban način učestvovanja i saslušanja svjedoka u krivičnom postupku je: saslušanje svjedoka pod pseudonimom, saslušanje uz pomoć tehničkih uređaja (zaštitni zid, uređaji za promjenu glasa, uređaji za prenos slike i zvuka) i slično²⁰⁴. Mjere zaštite isključivo su usmjerene prema svjedocima i oštećenim licima, a ne i članovima/icama njihove porodice.

Rješenje o posebnom načinu učestvovanja i saslušanja zaštićenog svjedoka u istrazi donosi sudija za istragu, na predlog svjedoka, okrivljenog, branioca ili državnog tužioca, a na glavnom pretresu vijeće. Predlog mora da bude obrazložen. Prije donošenja rješenja sudija za istragu će ocijeniti da li je iskaz svjedoka od takvog značaja da mu se odredi status zaštićenog svjedoka. Radi utvrđivanja tih činjenica sudija za istragu može da odredi ročište na koje će pozvati državnog tužioca i svjedoka.

Dodatno, posebnim zakonom²⁰⁵ uređeno je pružanje zaštite i pomoći svjedoku van suda kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza, u cilju dokazivanja krivičnog djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, a druge mjere zaštite nijesu dovoljne. Zaštita i pomoć, može se, na zahtjev svjedoka, pružiti i njemu bliskom licu. Mjere kojima se obezbjeđuje zaštita svjedoka, odnosno njemu bliskog lica su fizička zaštita ličnosti i imovine, privremeno ili trajno preseljenje iz mjesta njegovog prebivališta ili boravišta u drugo mjesto, prikrivanje identiteta i podataka o vlasništvu i promjena identiteta. Odluku o primjeni, prekidu, prestanku ili produženju primjene programa zaštite donosi Komisija za primjenu programa zaštite svjedoka na zahtjev Vrhovnog državnog tužioca. Vrhovnom državnim tužiocu inicijativu za podnošenje zahtjeva za primjenu programa zaštite mogu podnijeti: svjedok, nadležni državni tužilac, sudija koji postupuje u predmetu, direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i rukovodilac Uprave kriminalističke policije.

U svim sudovima koji postupaju u krivičnim predmetima ustanovljena je Služba za pružanje podrške oštećenima/svjedocima u predmetima trgovine ljudima, trgovine djecom radi usvojenja i nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici.

Na prostoru Crne Gore nema dostupnih podataka o odobrenim programima zaštite svjedoka.

- b.** Da li postoje zakonske i druge mjere kojima bi se žrtve informisale o oslobađanju učinioca kao što je definisano u članu 56, tačka b. Ako takve mjere postoje, molimo vas da navedete koji je organ za to nadležan i na koji način je žrtva informisana. Takođe, navedite i pravni osnov za ove mjere.

²⁰⁴ Čl. 121 Zakonika o krivičnom postupku.

²⁰⁵ Zakon o zaštiti svjedoka (Službeni list RCG, br. 65/2004 i 31/2014).

Krivično zakonodavstvo Crne Gore ne sadrži obavezu informisanja, tj. pravo žrtve da zna kada je učinilac pušten na slobodu (ukoliko je izdržavao kaznu zatvora), niti da učestvuje ili bude obaviještena o ishodu u postupku o uslovnom otpustu.

- c. Prema relevantnim zakonima, da li je žrtva strana u krivičnom postupku? Može li žrtva da podnese dokaze i da utiče na postupak? Da li postoji relevantni organ čija je odgovornost, u skladu sa zakonskim okvirom i standardizovanim procedurama, da „obavjesti žrtve, pod uslovima predviđenim internim zakonom, o njihovim pravima i uslugama na raspolaganju, da prate svoje žalbe, tužbe, opšti napredak istrage ili postupka, kao i njihovu ulogu u njima, kao i ishod njihovog slučaja“. Ako je odgovor potvrđan, navedite koji je to organ, koju vrstu informacija žrtva mora da dobije i odgovarajući postupak.

Oštećenom licu, iako nije formalno priznata uloga stranke, pripada pravo da u toku istrage ukaže na sve činjenice i da predlaže dokaze koji su od važnosti za krivičnu stvar i njegov imovinskopravni zahtjev. Na glavnom pretresu oštećeno lice i privatni tužilac imaju pravo da predlažu dokaze, postavljaju pitanja optuženom, svjedocima i vještacima, da iznose primjedbe i objašnjenja u pogledu njihovih iskaza i da daju druge izjave i predloge. Oštećeno lice, oštećeni kao tužilac i privatni tužilac imaju pravo da razmatraju spise i razgledaju predmete koji služe kao dokaz. Državni tužilac i predsjednik vijeća upoznaće oštećenog i privatnog tužioca sa ovim pravima. Oštećeno lice ima pravo da bude obaviješteno o odbacivanju krivične prijave i odustanku državnog tužioca od krivičnog gonjenja, poučeno o mogućnosti da zastupa optužbu i preuzme krivično gonjenje. **Predlog Zakona o izmjenama i dopunama zakonika o krivičnom postupku** predviđa čak mogućnost da oštećeni ili podnositelj krivične prijave kad nema oštećenog ili je oštećeni nepoznat neposredno višem državnom tužilaštvu podnesu pritužbu kojom zahtijevaju preispitivanje rješenja o odbacivanju krivične prijave.

Oštećeno lice prilikom saslušanja ima pravo i da bude upozoreno da ne mora svjedočiti, u zakonom propisanim slučajevima. Oštećenom/oj se dostavlja presuda ukoliko ima pravo žalbe na istu, dok će mu/joj se pravosnažna presuda dostaviti na njegov/njen zahtjev.

- d. Imajući u vidu obaveze definisane u tačkama d–i, molimo vas da date informacije o onim obavezama koje garantuje interni pravni okvir, navodeći čija je odgovornost da se žrtvama obezbjedi pristup informacijama, pravima i procedurama, i ko snosi moguće posljedice u slučajevima nepružanja relevantnih informacija, ili usluga propisanih internim pravom. Molimo vas da dostavite informacije o sljedećem: da li je prevođenje besplatno, može li ročište da se odvija bez prisustva učinioca (ako može, ko to zahteva i kakve dodatne uslove treba ispuniti, ako ih uopšte ima), može li ročište ili cijelo suđenje da bude zatvoreno za javnost, da li je suočavanje obavezno u nekim slučajevima i, ako jeste, navedite.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje koje osobe mogu odbiti da svjedoče. Bračni drug okrivljenog i lice sa kojim okrivljeni živi u vanbračnoj zajednici; srodnici okrivljenog po krvi u pravoj liniji, srodnici u pobočnoj liniji zaključno do trećeg stepena, kao i srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena usvojenik i usvojlac okrivljenog su oslobođeni dužnosti svjedočenja. Međutim, oslobađanje od dužnosti svjedočenja ne odnosi se na lica koja su pozvana da svjedoče u postupku za krivično djelo zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica, nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i rodoskrvnjenje, kad je oštećeno maloljetno lice. **Ovo odstupanje od oslobođenja od dužnosti svjedočenja bi bilo preporučljivo proširiti i na oštećena lica koja nisu maloljetnici**. Ovo pogotovo kada se ima u vidu da za predmetna krivična djela učinjena prema članovima porodice ili srodnicima, koji su i prema sada važećem Zakonu oslobođeni dužnosti svjedočenja, često jedini dokaz u postupku budu upravo iskazi tih oštećenih. Praksa je pokazala da se zbog oslobođenja od dužnosti svjedočenja odbacuju krivične prijave i obustavljaju krivični postupci, što dovodi do nekažnjavanja učinilaca vrlo ozbiljnih krivičnih djela prema članovima porodice.

Oštećeni koji je žrtva krivičnog djela protiv polne slobode, kao i dijete koje se sasluša kao svjedok

ima pravo da svjedoči u odvojenoj prostoriji pred sudijom i zapisničarem, a tužilac, okrivljeni i branilac da gledaju prenos iz druge prostorije, uz mogućnost da postavljaju pitanja svjedoku, o čemu ih je sud dužan poučiti, što se zapisnički konstatuje. Sud može odlučiti da se oštećeni koji je žrtva diskriminacije sasluša na isti način. Vijeće može, izuzetno, odlučiti da se optuženi privremeno udalji iz sudnice, ako saoptuženi ili svjedok odbija da daje iskaz u njegovom prisustvu ili ako okolnosti ukazuju da u njegovom prisustvu neće govoriti istinu.

Poseban način učešća u postupku je predviđen za svjedoke kojima je odobren status zaštićenog svjedoka, o čemu je već bilo riječi naprijed.

Ukoliko žrtva ne razumije jezik na kojem se vodi postupak, biće ispitana preko tumača, tj. prevodioca. Zakon predviđa da stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju, a ako se postupak ne vodi na jeziku nekog od tih lica, obezbijediće se prevođenje iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Prevođenje pada na teret budžetskih troškova.

Okrivljeni može biti suočen sa svjedokom ili drugim okrivljenim, ako se njihovi iskazi ne slažu u pogledu važnih činjenica. Takođe, svjedoci se mogu suočiti kada se njihovi iskazi ne slažu u pogledu važnih činjenica. Istovremeno se mogu suočiti samo dva svjedoka.

Sud je dužan zaštititi svjedoka i svakog drugog učesnika u postupku od vrijeđanja, prijetnji i napada. Sud, od otvaranja zasjedanja do završetka glavnog pretresa može, u svako doba, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno, između ostalog, radi zaštite interesa maloljetnog lica ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke u postupku, branioca, oštećeno lice, te eventualno zakonske zastupnike i punomoćnike.

Na druga pitanja je već dat odgovor u analizi prethodnih članova Konvencije.

- e. Moraju li djeca da svjedoče protiv učinioca ili postoje izuzeci koje podržava interno pravo? Navedite uslove. Da li postoje posebne zakonske mjere koje štite djecu kao žrtve i/ili svjedoke (specijalne proceduralne garancije, kao što su zabrana suočavanja, korišćenja tehničke opreme za svjedočenja, i posebna podrška od strane stručnjaka za prava djeteta itd.)?

Zakonik o krivičnom postupku izričito predviđa da maloljetno lice koje, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobno da shvati značaj prava da ne mora da svjedoči, ne može biti saslušan kao svjedok. Prilikom saslušanja maloljetnog lica, naročito ako je ono oštećeno krivičnim djelom, postupiće se obazrivo da saslušanje ne bi štetno uticalo na psihičko stanje maloljetnog lica. Ako je to potrebno, saslušanje maloljetnog lica obaviće se uz pomoć psihologa ili drugog stručnog lica. Ako maloljetno lice prisustvuje glavnom pretresu kao svjedok ili oštećeni, udaljiće se iz sudnice čim njegovo prisustvo nije više potrebno. Takođe, vijeće može odlučiti da se za vrijeme njegovog saslušanja isključi javnost. Pored opštih odredaba Zakonika o krivičnom postupku, posebna pravila o svjedočenju maloljetnih lica predviđa **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku**. Prema ovom Zakonu, radnje, po pravilu, preduzimaju lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela i maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku, vodeći računa o uzrastu, ličnim svojstvima, obrazovanju i prilikama u kojima živi maloljetno lice. Zakon izričito isključuje mogućnost suočavanja sa okrivljenim maloljetnog

lica koje nije navršilo 14 godina života (dijete) koje je oštećeno krivičnim djelom ili se saslušaava kao svjedok. Dodatno se zabranjuje suočavanje sa okrivljenim maloljetnog lica starijeg od 14 godina života, koje se usljed prirode krivičnog dela, posljedica ili drugih okolnosti nalazi u posebno teškom psihičkom stanju.

Maloljetno oštećeno lice ispituje se od strane državnog tužioca i sudije istog pola kao maloljetno lice, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audiovizuelno snimanje. Izuzetno, maloljetno lice može se ponovo saslušati ako za to postoje opravdani razlozi. Saslušanje se sprovodi u prisustvu zakonskog zastupnika maloljetnog lica i, po pravilu, uz pomoć stručnih lica, ako to nije protivno interesima postupka ili maloljetnog lica. Saslušanje maloljetnog lica koje nije navršilo 14 godina života (dijete), kao oštećenog ili svjedoka u postupku, obavezno se sprovodi uz pomoć stručnog lica. Kad prepoznavanje osumnjičenog ili okrivljenog vrši maloljetno lice, organ koji vodi krivični postupak će postupati posebno obazrivo, a takvo prepoznavanje će se u svim fazama postupka vršiti na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno okrivljeni vidi maloljetno lice.

Pored gore izloženih opštih odredaba primjenjivih u svakom slučaju kada su uključena maloljetna lica, **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici** sadrži uputstva za postupanje sa maloljetnim licima u slučajevima nasilja u porodici. Prije svega, od djeteta iskaz može uzeti samo za to obučeni policajac/policajka u civilnoj odjeći uz prisustvo povjerljivog lica koga dijete samo izabere, pri čemu prilikom uzimanja iskaza od djeteta mora biti prisutan psiholog/psihološkinja. Na identičan način je regulisano uzimanje iskaza od strane pravosudnih organa. Policija je dužna da obezbijedi posebnu prostoriju u kojoj niko neće ometati ili prekidati razgovor, a koja je opremljena odgovarajućim namještajem, posterima, igračkama. Potrebno je djetetu omogućiti uslove koji dozvoljavaju korišćenje različitih načina izražavanja (odgovarajuće igračke, boje, papir, plastelin ...). Prepoznata je potreba sprječavanja mogućnosti sekundarne viktimizacije djeteta u toku sprovođenja mjera zaštite, te se u tom smislu preporučuje ograničenje broja intervjua sa djetetom – na najviše dva, i korišćenje uvijek kada je to moguće, savremenih tehničkih pomagala za uzimanje iskaza (dvostrana ogledala i audio i video tehnike radi snimanja iskaza djeteta i njihovog kasnijeg korišćenja na sudu kako bi se izbjeglo izlaganje djeteta novim traumatskim iskustvima.)

Protokol nalaže da pravosudni organi uvijek kada je to moguće uzmu iskaz od djeteta, posebno djeteta ispod navršenih četrnaest godina života, van prostorija pravosudnih organa, u za njega prirodnom ambijentu. Sud i tužilaštvo su dužni da onemoguće kontakt djeteta – žrtve nasilja kao davaoca iskaza i učinioca porodičnog nasilja, te je potrebno obezbijediti posebnu prostoriju u kojoj će se dijete osjećati bezbjedno. Uzimanje iskaza od djeteta mora biti prilagođeno njegovom uzrastu i njegovim ličnim svojstvima – rječnik mora biti prilagođen djetetovom uzrastu da bi ga ono pravilno razumjelo, kao i boja glasa, tako da ga sve vrijeme ovlašćeno lice odmjerenim glasom istovremeno smiruje i ohrabruje da objasni događaj ili događaje koji su se desili a koji su po dijete izrazito traumatični. Tužilac, sudija ili stručno lice istovremeno treba da obrate pažnju na ponašanje djeteta (izraz lica, pokrete tijela, uznemirenost, da li pokazuje strah) i da tok uzimanja iskaza prilagode sagledanim reakcijama. Uzimanje iskaza od djeteta započinje se opštim pitanjima, uz obavezno pitanje da li je razumjelo pitanje, a potom mu se postavljaju pitanja u vezi s konkretnim činjenicama. Protokolom se ponavlja da nije dozvoljeno suočavanje djeteta – žrtve porodičnog nasilja i učinioca nasilja. Ako prepoznavanje učinioca porodičnog nasilja vrši dijete žrtva, tužilaštvo i sud će postupiti posebno obazrivo i na način koji u potpunosti onemogućava da učinilac nasilja vidi dijete.

Informacija o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2013. godinu navodi da je početkom novembra 2013. godine, u okviru projekta "Pravda za djecu", obezbijedena oprema za audio vizuelno saslušanje u devet kancelarija Osnovnih i Viših tužilaštava u Crnoj Gori, koje se koriste za potrebe saslušanja maloljetnih lica, bilo kao žrtava, svjedoka ili izvršioca krivičnog djela. Saslušanje vodi jedno lice (psiholog ili psihijatar), dok je tužilac u drugoj prostoriji i putem

pomenute tehnike prati saslušanje, a pomoću mikrofona postavlja pitanja psihologu koji koristi slušalice u komunikaciji sa tužiocem. Psiholog po potrebi preformuliše pitanje na način koji je razumljiv za djete, ali vodeći računa da se dobije tražena informacija. Na ovaj način onemogućeno je da dijete vidi i čuje tokom saslušanja bilo koje, osim stručno lice koje može biti psiholog, psihijatar, pedagog ili socijalni radnik u zavisnosti od traume i stanja djeteta, te potreba postupka. Ovako uzet iskaz žrtve djeteta se audiovizuelno snima i služi kao dokaz u krivičnom postupku, kako bi se spriječilo ponovno saslušanje žrtve i suočenje osumnjičenog i žrtve.

Ipak, **Izveštaj Zaštitnika za ljudska prava i slobode za 2014. godinu** upućuje na to da se u praksi ne poštuju u potpunosti preporučeni standardi koji upućuju na neophodnost obezbjeđivanja najviših standarda u okviru maloljetničkog pravosuđa, a posebno kada su u pitanju djeca svjedoci ili oštećeni. Istraživanje je pokazalo, naime, da mnoga Osnovna državna tužilaštva ne koriste izdvojene prostorije i instaliranu tehničku opremu za audio-video snimanje, iako imaju adekvatne prostorne i tehničke kapacitete za rad i postupanje sa/prema maloljetnicima, dok u pojedinim tužilaštvima tehnička oprema još uvijek nije instalirana. Rezultati istraživanja su takođe pokazali da ni jedan centar/odjeljenje bezbjednosti nema neophodne prostorne uslove i daleko je od preporučenih standarda kada je u pitanju rad i postupanje sa/prema djeci/maloljetnicima. Službenici koji su specijalizovani za rad i postupanje sa/prema maloljetnicima ovaj dio posla obavljaju u službenim prostorijama (kancelarijama) u kojima nerijetko borave i drugi službenici. Ni jedan centar/odjeljenje bezbjednosti ne posjeduje izdvojenu prostoriju, koja je opremljena u skladu sa potrebama, kako mlađih tako i starijih maloljetnika.

Na osnovu gore izloženog, izvodi se zaključak da crnogorski pravni okvir nije u potpunosti usklađen sa čl. 56 Konvencije. Iako postoje mjere zaštite upravljene prema svjedocima, iste nisu automatski primjenjive za sve svjedoka, već su predmet odobrenja postupajućih organa. **Mišljenja smo da je žrtvama nasilja u porodici, seksualnog i partnerskog nasilja potrebno ex lege obezbjediti poseban status u okviru krivičnog postupka, sa pravom na korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija prilikom davanja iskaza, bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku u prostoriji, pravo da je sasluša i postupak vodi sudija kao i državni tužilac istog pola, psihološku pomoć, fizička zaštita i sl.**

Preporuka je i da se u praksi koriste kao i da se nadgrade postojeći kapaciteti kada su djeca, odnosno maloljetnici uključeni kao žrtve, odnosno svjedoci krivičnog djela.

Član 57 – Pravna pomoć

Članice će obezbijediti pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo.

- a. Da li vaša zemlja ima sistem pravne pomoći koji finansira i kojim upravlja država? Da li postoji zakon o besplatnoj pravnoj pomoći? Da li je pravna pomoć obezbjeđena samo u krivičnim ili/i u građanskim predmetima? Ko pruža pravnu pomoć? Koji su kriterijumi za dodjelu besplatne pravne pomoći? Da li žrtve nasilja prema ženama imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć? Ko obavještava žrtve o pristupu pravnoj pomoći? Da li je to obaveza nadležnog organa, ili diskreciono pravo?

Pružanje pravne pomoći, kao djelatnosti, uređeno je **Zakonom o advokaturi**, koji prevashodno reguliše pružanje pravne pomoći strankama uz novčanu nadoknadu. Međutim, ovaj zakon ne spriječava pružanje besplatne pravne pomoći. Prvenstveno, u okviru krivično-pravne zaštite, **Zakonik o krivičnom postupku** dozvoljava postavljanje punomoćnika, iz razloga pravičnosti, kada se krivični postupak vodi za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko tri godine, a oštećeni prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove zastupanja. Ako je oštećeni maloljetno lice, sud će u toku cijelog krivičnog postupka po službenoj dužnosti cijeniti da li je potrebno da mu se postavi punomoćnik. Slično krivičnom postupku, i u parničnom postupku postoji mogućnost postavljenja kvalifikovanog punomoćnika. U domenu građanskopravne zaštite, **Zakon o parničnom postupku** predviđa da će prvostepeni sud, na zahtjev stranke koja po svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi troškove kvalifikovanog punomoćja, da odredi da je zastupa kvalifikovani punomoćnik, ako je to nužno radi zaštite opravdanog interesa stranke.

Oblast besplatne pravne pomoći je regulisana i posebnim zakonom i to **Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći** koji je usvojen 5. aprila 2011., a počeo se primjenjivati od 1. januara 2012. godine. Postupak odobravanja besplatne pravne pomoći sprovodi se preko službi, odnosno referata za besplatnu pravnu pomoć koji su osnovani u svim osnovnim sudovima u Crnoj Gori. Sredstva za finansiranje pravne pomoći se za nadležni sud obezbjeđuju iz državnog budžeta.

Pravna pomoć ostvaruje se kao pravo na: pružanje pravnog obavještenja i pravnog savjeta i sastavljanje svih vrsta podnesaka, zastupanje na sudu, pravnu pomoć u postupcima vansudskog rješavanja spora i postupku pred javnim izvršiteljem. **Ipak, obuhvat ovog prava je ograničen samo na sudske postupke, pa ga treba proširiti i na upravne.** Besplatna pravna pomoć podrazumijeva i oslobađanje od troškova sudskog postupka.

Zakon ustanovljava pravo na besplatnu pravnu pomoć u korist korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice, djeteta bez roditeljskog staranja, lica sa invaliditetom, lica slabog imovnog stanja, i žrtve krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovina ljudima. Najnovijim izmjenama Zakona odobrena je besplatna pravna pomoć i žrtvama nasilja u porodici, kao prekršajnog djela. Takođe, neophodno je zadovoljiti i određene uslove statusnog karaktera radi odobrenja besplatne pravne pomoći. Uslovi se vezuju za to da lice mora biti crnogorski državljanin ili lice bez državljanstva (apatrid) koje zakonito boravi u Crnoj Gori i lice koje traži azil u Crnoj Gori; stranac sa stalnim nastanjenjem ili odobrenim privremenim boravkom i drugo lice koje zakonito boravi u Crnoj Gori.

Lice kome je odobrena besplatna pravna pomoć, u slučaju da je utvrđen nezadovoljavajući kvalitet pružanja besplatne pravne pomoći, može podnijeti zahtjev za promjenu advokata ovlašćenog za pružanje besplatne pravne pomoći. Nadležni organ može dati prijedlog Advokatskoj komori za brisanje advokata iz imenika advokata. U dosadašnjem toku primjene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći nijesu zabilježeni slučajevi u kojima su sudovima ili Advokatskoj komori podnešene pritužbe na rad advokata. Međutim, bilo je slučajeva u kojima su se stranke žalile Kancelarijama za besplatnu pravnu pomoć na kvalitet pružanja besplatne pravne pomoći od strane advokata.

U 2013. podnijeto je 564 zahtjeva za besplatnu pravnu pomoć. Za prvih deset mjeseci 2014.-te godine ukupno je podnijeto 478 zahtjeva za odobravanje besplatne pravne pomoći, od čega je: 415 usvojeno, 37 odbijeno, 3 odbačeno, u 9 slučajeva je postupak obustavljen, dok je u 20 slučajeva odlučivanje u toku. U toku 2014. godine, zahtjev za besplatnu pravnu pomoć su podnijele 16 žrtava nasilja, od čega je usvojeno 15, što predstavlja 93,75%.²⁰⁶

Ženske nevladine organizacije pružaju besplatnu pravnu pomoć i zastupanje ženama koje su preživjele nasilje u porodici u svim potrebnim zakonskim procedurama. U toku 2013. godine nevladine organizacije koje se bave zaštitom žena od nasilja u porodici pružile su besplatnu pravnu pomoć za 528 klijentkinja.²⁰⁷ Kako bi se žrtvama nasilja obezbijedila posebna zaštita tako što će ih zastupati advokat/ica koja ima specijalizovana znanja iz oblasti nasilja, Centar za ženska prava je u saradnji sa Udruženjem sudija Crne Gore, uz podršku Ambasade Sjedinjenih Američkih Država Democracy Commission Small Grants

²⁰⁶ Analiza odobrenih slučajeva besplatne pravne pomoći i potrebnih sredstava za finansiranje na godišnjem nivou za period januar – oktobar 2014. godine, Ministarstvo pravde, Direktorijati za pravosuđe, dostupno na file:///C:/Users/user/Downloads/ANALIZA%20ODOBRENIH%20SLU%C4%8CAJEVA%20BPP%20ZA%20PERIOD%20JANUAR-OKTOBAR%202014.%20GODINE.pdf

²⁰⁷ Podaci iz Izveštaja o implementaciji Strategija za zaštitu od nasilja u porodici za 2013. godinu

Program) 2013 . godine, organizovao trening za advokate o zastupanju žrtava nasilja. Kao rezultat projekta, 26 advokata je prošlo obuku o zastupanju žena žrtava nasilja i žrtava nasilja u porodici; formiran tim advokata od 10 članova za koje će biti obezbijeđene dodatne obuke; pripremljen nacrt Priručnika za advokate koji zastupaju žene žrtve nasilja i žrtve nasilja u porodici. Dvije advokatice koje su prošle obuku pružaju besplatnu pravnu pomoć klijentkinjma Centra i drugih ŽNVO.

U praksi ženske nevladine organizacije koje se bave zaštitom od nasilja nailaze na problem neinformisanosti žrtava nasilja u porodici o pravu na besplatnu pravnu pomoć. Ni opšta javnost nije informisana o ovom pravu. Rezultati istraživanja javnog mnjenja o Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći koje je sproveo CEMI tokom 2013. godine govore da samo trećina ispitanika (30,1%) zna da postoji Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Crnoj Gori, dok od te trećine 73,2% nije uopšte ili je malo upoznato sa sadržajem ovog Zakona.²⁰⁸

Neophodno je kontinuirano raditi na unaprijeđenju informisanosti građana o mogućnostima koje im pruža ovaj Zakon. Takođe, potrebno je uvesti obavezu za zaposlene u svim institucijama koje se bave nasiljem u porodici i nasiljem nad ženama da obavještavaju žrtve ili potencijalne žrtve o njihovim pravima na besplatnu pravnu pomoć i kako da ostvare ta prava. Neophodno je dopuniti Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Zakon o unutrašnjim poslovima, Zakon o zdravstvenoj zaštiti i Zakon o hitnoj medicinskoj pomoći kako bi se uključila obaveza za policiju, aktere u sistemu krivičnog pravosuđa, pružaoce usluga zdravstvene i socijalne zaštite i druga stručna lica na prvoj liniji intervencije da obavještavaju žrtve i potencijalne žrtve o njihovim pravima na besplatnu pravnu pomoć, podršku i zaštitu i kako da ostvare ta svoja prava.

Kako bi se osigurao efikasan i djelotvoran pristup pravdi potrebno je vršiti kontinuiranu analizu sistema besplatne pravne pomoći u smislu broja korisnika besplatne pravne pomoći i finansijskih sredstava isplaćenih po osnovu besplatne pravne pomoći. Nadalje, do sada nijesu razvijeni adekvatni mehanizmi i indikatori za praćenje kvaliteta pružanja pravne pomoći, pa ih je potrebno razviti.

Član 58 – Zastarjelost

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da zastarijevanje pokretanja sudskog postupka za krivična djela iz člana 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije, traje dovoljno dugo i srazmjerno ozbiljnosti krivičnog djela koje je u pitanju, kako bi se obezbijedilo dovoljno vremena za efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva dostigne punoljetstvo.

- a. Prema internom pravu, je li moguće da djeca koja su pretrpjela krivična djela definisana u članovima 36–39 Konvencije prijave krivično djelo a da se postupak pokrene kada napune 18 godina? Ako je odgovor potvrđan, navedite pravni osnov za to, kao i koje uslove treba ispuniti.

U okviru opštih rokova zastarjelosti predviđenih krivičnim zakonodavstvom nema specifičnih pravila o rokovima zastarjelosti krivičnog gonjenja za djela predviđena Konvencijom, tako da rokovi zastarjelosti teku od vremena kada je djelo učinjeno. Ipak, zastarijevanje krivičnog gonjenja za djelo učinjeno na štetu maloljetnog lica ne teče dok to lice ne navrší osamnaest godina²⁰⁹.

- b. Da li je vaša zemlja stavila rezervu na ovaj član? Ako jeste, navedite razloge.

Crna Gora nije stavila rezervu na ovaj član.

²⁰⁸ Besplatna pravna pomoć marginalizovanim grupama 2012-2014, Centar za monitorin i istraživanje I Mreža nevladinih organizacija za besplatnu pravnu pomoć marginalizovanim grupama, strana 10., Izvještaj dostupan na http://www.cemi.org.me/images/dokumenti/Izvjestaj_bpp.pdf

²⁰⁹ Čl. 125, st.3 Krivičnog zakonika.

POGLAVLJE VII – MIGRACIJE I AZIL

Član 59 – Boravišni status

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve čiji boravišni status zavisi od supružnika odnosno partnera u skladu sa njihovim nacionalnim zakonodavstvom, u slučaju raskida braka ili veze, i posebno teških okolnosti, na zahtjev dobiju nezavisnu dozvolu boravka bez obzira na dužinu trajanja braka ili veze. Uslovi koji se odnose na dodjelu i trajanje nezavisne dozvole boravka utvrđuju se nacionalnim zakonodavstvom.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve mogu da dobiju obustavu postupka protjerivanja pokrenutog u vezi sa boravišnim statusom koji zavisi od supružnika ili partnera u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, i omogućile im da podnesu zahtjev za nezavisnu dozvolu boravka.

3. Članice će izdati dozvolu boravka sa mogućnošću produženja žrtvama u jednoj od dvije naredne situacije, ili u obje:

a. kada nadležni organ smatra da je njihov ostanak neophodan zbog njihove lične situacije;

b. kada nadležni organ smatra da je njihov ostanak neophodan u svrhu njihove saradnje sa nadležnim organima u istrazi ili krivičnom postupku.

4. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve prinudnog braka dovedene u drugu zemlju u svrhu vjenčanja, a koje su zbog toga izgubile boravišni status u zemlji u kojoj inače borave, mogu ponovo da ostvare taj status.

- a. Može li žrtva nasilja da traži i dobije boravišnu dozvolu nezavisno i autonomno u slučajevima kada je njen prethodni status zavisio od statusa partnera, kao što je navedeno u stavu 1 člana 59 – slučaj posebno teške situacije, bez obzira na trajanje braka ili partnerstva?
- b. Postoje li garancije za žrtve nasilja prema ženama da budu zaštićene od protjerivanja u slučajevima gde nasilnom partneru nije dodjeljen status ili je protjeran? Ako postoje, navedite kriterijume koje žrtva treba da ispuni kako bi tražila i eventualno dobila boravište ili humanitarni status?
- c. Koji su zahtjevi za obnavljanje boravišta? Da li su usklađeni sa onima definisanim u Konvenciji, član 59, stav 3?

Jedan od osnova za privremeni boravak jeste i spajanje porodice.²¹⁰ Dozvola za privremeni boravak radi spajanja porodice izdaje se strancu koji je član uže porodice crnogorskog državljanina ili član uže porodice stranca kome je odobren stalni boravak ili privremeni boravak u Crnoj Gori. Užom porodicom smatraju se supružnici, njihova djeca rođena u braku ili van braka, djeca jednog od supružnika i usvojena djeca, do navršениh 18 godina života. Izuzetno, članom uže porodice može se smatrati i drugi srodnik ako postoje posebni, lični ili humanitarni razlozi za spajanje porodice u Crnoj Gori.

Dozvola za privremeni boravak radi spajanja porodice izdaje se sa rokom važenja do jedne godine, odnosno do isteka roka važenja dozvole za privremeni boravak stranca sa kojim se spajanje traži. Dozvola za privremeni boravak radi spajanja porodice može se produžiti u slučaju kad je crnogorski državljanin umro, kao i u slučaju prestanka braka koji je u Crnoj Gori trajao najmanje tri godine.²¹¹ Neusaglašenost sa Konvencijom je evidentna u pogledu uslova trajanja braka. Osim toga, odstupanje

²¹⁰ Čl. 37 Zakona o strancima (Službeni list Crne Gore, br. 56/14).

²¹¹ Čl. 43, st. 7 Zakona o strancima.

se ogleda i u tome što Zakon o strancima ne poznaje kategoriju partnera, kao što to propisuje član 59, stav 1, Konvencije.

Ipak, novim **Zakonom o strancima** se uvodi mogućnost odobrenja privremenog boravka strancu iz humanitarnih razloga i to strancu za koga se pretpostavlja da je žrtva krivičnog djela trgovine ljudima ili žrtva krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici.²¹² Dozvola za privremeni boravak izdaje se na osnovu odgovarajućeg dokaza međunarodne organizacije, nevladine organizacije ili državnog organa koji strancu pruže pomoć i zaštitu ili dokaza nadležnog državnog organa kojim se potvrđuje da stranac saraduje u rasvjetljavanju krivičnih djela. Ne traži se za odobrenje privremenog boravka ispunjenje kriterijuma, kao što su posjedovanje sredstava za izdržavanje, obezbijeđen smještaj i zdravstveno osiguranje.

Zakon ne uređuje posebno obnavljanje boravka iz humanitarnih razloga. Čini se, stoga, da su primjenjive opšte odredbe koje generalno normiraju produženje boravka, koje između ostalog zahtijevaju dokaz o opravdanosti zahtjeva za izdavanje dozvole za privremeni boravak. U tom smislu, nejasno je da li je prvobitni status žrtve prilikom odobrenja privremenog boravka dovoljan i za produženje privremenog boravka, bez obzira što je možda u međuvremenu okončan krivični postupak. U ovom smislu, **preporuka je da se radi pravne sigurnosti reguliše pravo na produženje boravka žrtvama i nakon okončanja krivičnog postupka za predmetna krivična djela**.

Stalno nastanjenje može da se odobri strancu koji je boravio u Crnoj Gori neprekidno pet godina na osnovu odobrenog privremenog boravka ili odobrene dodatne zaštite u skladu sa zakonom kojim se uređuje azil. Izuzetno, stalno nastanjenje se može odobriti i drugom strancu koji ima odobren privremeni boravak manje od pet godina, ako to nalažu razlozi humanosti ili to predstavlja interes za Crnu Goru, pri čemu razlozi humanosti nisu precizirani.

Postoji izričita zabrana udaljenja stranca kome je izdata dozvola za privremeni boravak iz humanitarnih razloga zbog nezakonitog ulaska ili boravka u Crnoj Gori. Strancu, za koga postoji opravdani strah da bi davanjem iskaza u krivičnom postupku mogao biti izložen opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet ili slobodu, obezbjeđuje se zaštita i ostvarivanje prava u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita svjedoka. Maloljetni stranac za koga je utvrđeno da je žrtva krivičnog djela trgovine ljudima neće biti vraćen ni u jednu državu, ako nakon procjene opasnosti i njegove bezbjednosti, postoje okolnosti koje upućuju da takav povratak ne bi bio u njegovom najboljem interesu. Takođe, stranac se ne smije prinudno udaljiti u državu u kojoj bi mu bio ugrožen život ili sloboda zbog rase, vjere, jezika ili nacionalnosti, pripadnosti posebnoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja ili u kojoj bi mogao biti podvrgnut mučenju, neljudskom i ponižavajućem postupanju i kažnjavanju.

- d. Kakav je status žrtava prinudnog braka koje su dovedene u drugu zemlju da se udaju? Mogu li one da povrate status u vašoj zemlji ako imaju stalno boravište?

Stalni boravak prestaje ukoliko se stranac/kinja iselio/la ili je neprekidno boravio/la duže od šest mjeseci van Crne Gore. Kako nije predviđen izuzetak od ovog pravila, **potrebno je izmijeniti Zakon o strancima tako da omogućava žrtvi prinudnog braka obnavljanje statusa stečenog prije prinudnog odvođenja u drugu zemlju**.

- e. Da li je vaša zemlja stavila rezerve na ovaj član? Ako jeste, navedite razloge.

Crna Gora nije stavila rezerve na ovaj član.

²¹² Čl. 50, st. 1, t. 1 Zakona o strancima.

Član 60 – Rodno zasnovani zahtjevi za azil

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da rodno zasnovano nasilje nad ženama bude prepoznato kao oblik proganjanja u okviru značenja člana 1, A (2), Konvencije iz 1951. koja se odnosi na status izbjeglica, i kao vid ozbiljnog ugrožavanja koje zahtijeva komplementarnu/subsidijarnu zaštitu.

2. Članice će obezbijediti rodno osjetljivo tumačenje po svakom osnovu Konvencije, a u slučajevima gdje se utvrdi da postoji strah od proganjanja po jednom ili više ovih osnova, podnosiocima zahtjeva biće odobren izbjeglički status u skladu sa primjenjivim nadležnim instrumentima.

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi razvile rodno osjetljive procedure prijema i usluge podrške za azilante, kao i rodno osjetljiva uputstva i procedure za azil, koje obuhvataju utvrđivanje izbjegličkog statusa i zahtijevanje međunarodne zaštite.

- a. Da li je vaša zemlja ratifikovala Konvenciju iz 1951. o statusu izbjeglica i Dodatni protokol iz 1967. godine?

Crna Gora je ratifikovala **Konvenciju UN iz 1951. o statusu izbjeglica i Dodatni protokol iz 1967. godine.**

- b. Da li je bilo koji oblik nasilja prema ženama, kao što je definisano u Konvenciji (o nasilju prema ženama), priznat kao osnov za dobijanje izbjegličkog statusa? Ako jeste, molimo vas, navedite.

Zakon o azilu ne poznaje pol, niti nasilje prema ženama, kao jedan od osnova po kojem se može tražiti izbjeglički status. Međutim, nasilje prema ženama bi se zakonski moglo podvesti pod osnov „pripadnost određenoj društvenoj grupi“. Ipak, mogućnost pripisivanja nasilja nad ženama pripadnosti određenoj društvenoj grupi podliježe tumačenju nadležnih organa zaduženih za vođenje postupka azila. Ukoliko se, pak, nasilje prema ženama ne može tumačiti kao pripadnost određenoj društvenoj grupi, **poželjno je razmotriti mogućnost dopune Zakona u ovom smislu.**

Dalje, **Zakon o azilu** usvaja međunarodno priznati pojam supsidijarne zaštite, koja se može odobriti strancu/kinji koji/a ne ispunjava uslove za priznavanje statusa izbjeglice, a kojem/oj se odobrava boravak i zaštita, jer bi u državi porijekla ili drugoj državi bio/bila podvrgnut/a mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju ili bi njegov/njen život, bezbjednost ili sloboda bili ugroženi nasiljem opštih razmjera, spoljnom agresijom, unutrašnjim sukobima, masovnim kršenjima ljudskih prava ili drugim okolnostima koje ozbiljno ugrožavaju život, bezbjednost ili slobodu. Ovo rješenje je u skladu sa međunarodnim standardima i dobrom praksom u ovoj oblasti.

- c. Prema internom zakonu, da li kriterijumi „osnovani strah od progona“ ili „nanijeta patnja“ iz Konvencije o izbjeglicama mogu tumačiti/primjeniti na situaciju rodno zasnovanog nasilja? Ako može, molimo vas, objasnite.

Prema **Zakonu o azilu i Konvenciji o izbjeglicama**, progon mora da bude povezan sa nekim od predviđenih osnova. Ukoliko se rodno zasnovano nasilje u praksi može tumačiti u okviru parametra „pripadnost određenoj društvenoj grupi“, utoliko su navedeni kriterijumi primjenjivi. Zakon o azilu ne pruža definiciju kriterijuma „osnovan strah od progona“ ili „nanijeta patnja“ iz Konvencije o izbjeglicama, što znači da ih tumače nadležni organi u kontekstu datih okolnosti.

- d. Da li su procedure za prijem azilanata rodno osjetljive? Na primjer, da li postoje usvojeni pokazatelji za identifikovanje slučajeva nasilja prema ženama u ranoj fazi, da li su muškarci i žene odvojeni, ili da li sobe mogu da se zaključavaju itd.? Da li je postupak utvrđivanja azila rodno osjetljiv? Da li postoje usluge podrške, kao što su psiho-socijalni centri ili savjetovašta, medicinska njega itd.? Da li su usvojene neke rodno osjetljive smjernice ili mjere za postupanje sa azilantima?

Prema licu koje traži azil, u svim fazama postupka, postupa se na način koji uvažava njegov pol. Lice koje traži azil ima pravo na komunikaciju sa službenim licem i prevodiocem istog pola. Lice ženskog pola, koje je u pratnji lica muškog pola, obavještava se o pravu na podnošenje ličnog zahtjeva za dobijanje azila. U postupku davanja azila zabranjena je diskriminacija po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, boje, pola, nacionalnosti, društvenog porijekla ili rođenja, vjere, političkih ili drugih mišljenja, države porijekla, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti, psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

U postupku davanja azila vodiće se računa o posebnim potrebama lica koja su bila izložena mučenju, silovanju ili drugim teškim oblicima psihičkog, fizičkog ili seksualnog nasilja i drugih ugroženih lica. Licu sa posebnim potrebama obezbjeđuje se poseban smještaj i zbrinjavanje. Visoki komesarijat, Crveni krst Crne Gore i druge organizacije koje se bave zaštitom izbjeglica, mogu u Centru organizovati vaspitne, obrazovne i druge programe i pružati pravnu i drugu pomoć, uz prethodnu saglasnost nadležnog organa.

Izuzev odredaba propisanih Zakonom o azilu, nisu usvojene rodno osetljive smjernice ili mjere za postupanje sa azilantima.

Član 61 – Zabrana protjerivanja, odnosno vraćanja (*non-refoulement*)

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere za poštovanje principa zabrane protjerivanja odnosno vraćanja (*non-refoulement*) u skladu sa postojećim obavezama prema međunarodnom pravu.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve nasilja nad ženama kojima je potrebna zaštita, nezavisno od njihovog boravišnog statusa, ne budu ni pod kojim uslovima vraćene ni u jednu zemlju u kojoj bi bile u riziku odnosno gdje bi mogle da budu podvrgnute mučenju, nehumanom ili ponižavajućem ophođenju ili kažnjavanju.

- a. Da li pravni sistem u vašoj zemlji priznaje princip zabrane protjerivanja (*non-refoulement*), odnosno da država neće protjerati ili vratiti azilanta ili izbjeglicu u bilo koju zemlju gde jeste ili će njihov život ili sloboda biti ugroženi, uključujući i nezabranjivanje pristupa teritoriji zemalja na čijoj se granici nalazi. Navedite kriterijume za princip zabrane protjerivanja prema vašem internom pravu.

Shodno članu 6. **Zakona o azilu**, nijedno lice kojem je azil odobren ili kojem je azil prestao ili je ukinut ne smije biti vraćeno ili protjerano na granicu države u kojoj bi:

1. njegov život ili sloboda bili ugroženi zbog rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkih mišljenja;
2. moglo biti izloženo mučenju, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju;
3. njegov život, bezbjednost ili sloboda bili ugroženi nasiljem opštih razmjera, spoljnom agresijom, unutrašnjim sukobima, masovnim ugrožavanjem ljudskih prava ili drugim okolnostima koje ozbiljno ugrožavaju život, bezbjednost ili slobodu.

Ipak, zabrana protjerivanja ne važi za lice za koje postoje ozbiljni razlozi da se smatra da ugrožava bezbjednost Crne Gore ili, nakon što je pravosnažnom presudom osuđeno za teško krivično djelo, predstavlja opasnost za zajednicu.

Sličnu odredbu o zabrani prinudnog udaljenja sadrži i **Zakon o strancima**.²¹³

- b. Da li su ovim principom obuhvaćene žrtve nasilja prema ženama, uključujući i slučajeve kada bi mogle biti podvrgnute mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju?

Žene kao žrtve nasilje mogu biti obuhvaćene principom *non-refoulement* ako su ispunjeni uslovi propisani **Zakonom o strancima** ili **Zakonom o azilu**.

²¹³ Čl. 102 Zakona o strancima: Stranac se ne smije prinudno udaljiti u državu u kojoj bi mu bio ugrožen život ili sloboda zbog rase, vjere, jezika ili nacionalnosti, pripadnosti posebnoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja ili u kojoj bi mogao biti podvrgnut mučenju, neljudskom i ponižavajućem postupanju i kažnjavanju.

PREPORUKE:

Iako je Crna Gora ostvarila značajan napredak na zakonodavnom i na planu javnih politika u oblasti sprječavanja i zaštite od nasilja u porodici, evidentno je da su još uvijek prisutna izvjesna odstupanja od evropskih standarda. S tim u vezi, u nastavku je dat pregled ključnih preporuka u pogledu najznačajnijih odstupanja od standarda Konvencije, a koja pružaju prostor za buduće intervencije.

OPŠTA PREPORUKA:

Potrebno je hitno formirati tijelo koje će biti zaduženo za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika i mjera u skladu sa Konvencijom

U domenu izmjena i dopuna postojećih zakona potrebno je uskladiti:

Krivično zakonodavstvo

- ✓ Inkriminisati sljedeća krivična djela uz odgovarajuću sankciju: **psihičko nasilje, proganjanje, genitalno sakaćenje žena i seksualno uznemiravanje;**
- ✓ Izmijeniti definiciju krivičnog djela **silovanje**, kao i nedozvoljene polne radnje, na način da se izostavi sila ili prijetnja kao elementi bića krivičnog djela i umjesto toga inkorporira nepristanak žrtve;
- ✓ Predvidjeti **silovanje u porodičnom kontekstu**, uključujući i silovanje u braku kao kvalifikovani oblik krivičnog djela silovanje;
- ✓ **Pooštiriti kazne** za krivična djela nasilja u porodici u odnosu na ista krivična djela počinjena van porodičnog okruženja;
- ✓ Uvesti **hitno postupanje** u domenu krivične zaštite u slučajevim seksualnog nasilja i nasilja u porodici, slično kao za prekršajni postupak shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici;
- ✓ Uvesti **hitne zaštitne mjere** u okviru krivičnog postupka za slučajeve koji zahtijevaju trenutnu zaštitu bez odlaganja;
- ✓ Obezbijediti žrtvama nasilja u porodici i seksualnog nasilja **ex lege poseban status** u okviru krivičnog postupka, sa pravom na korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija prilikom davanja iskaza, bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku u prostoriji, pravo na prisustvo povjerljivog lica u svim faza postupka, pravo da ih sasluša i postupak vodi sudija kao i državni tužilac istog pola, pravo na fizičku zaštitu i sl;
- ✓ Obezbijediti pravo žrtava na usluge službe za pomoć i podršku tokom trajanja krivičnog postupka (psihološku);
- ✓ Derogirati ograničenja iz čl. 138, st. 3, alineja 4 i stava 4 Krivičnog zakonika za krivična djela koja normira Konvencija;
- ✓ Propisati da se dijete uvijek smatra žrtvom, bilo da trpi direktno ili indirektno nasilje, uvođenjem kvalifikovanog oblika krivičnih djela, ukoliko su izvršena u prisustvu djeteta, tj. maloljetnog lica;
- ✓ Izričito regulisati dužnost suda da cijeni materijalni položaj žrtve i eventualne negativne posljedice po nju prilikom izricanja kazni;
- ✓ Ograničiti **saslušanje žrtve** na najviše dva puta, a izuzetno više samo ako je to neophodno radi ostvarenja svrhe krivičnog postupka;
- ✓ Derogirati primjenu odredaba koje uređuju oslobađanje od dužnosti svjedočenja u slučajevima krivičnih djela predviđenih Konvencijom i kad oštećeni/a nije maloljetno lice;
- ✓ Ograničiti upotrebu dokaza koji se odnose na seksualnu prošlost i ponašanje žrtve;
- ✓ Ograničiti primjenu instituta odloženog gonjenja, i sporazuma o priznanju krivice kada su u pitanju krivična djela nasilja u porodici;
- ✓ Predvidjeti dužnost dostavljanja sudskih odluka donijetih u krivičnom postupku centru za socijalni rad nadležnom po prebivalištu žrtve i po prebivalištu učinioca nasilja;

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici

- ✓ Razmotriti uvođenje prekršajne odgovornosti državnih službenika za kršenje svih odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici;

Porodični zakon

- ✓ Derogirati odredbe Porodičnog zakona o obaveznom postupku posredovanja po tužbi jednog bračnog druga, ukoliko postoje okolnosti koje ukazuju na postojanje bilo kojeg oblika nasilja u porodici;
- ✓ Regulisati u okviru Porodičnog zakona da se prilikom odluke o održavanju ličnih odnosa i uređenja načina održavanja ličnog odnosa između učinioca nasilja i djeteta uzimaju u obzir slučajevi nasilja u porodici;

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći

- ✓ Proširiti besplatnu pravnu pomoć i na upravni postupak;
- ✓ Razmotriti mogućnost proširenja besplatne pravne pomoći na žrtve prinudnih brakova

Kada govorimo o zakonskoj regulativi potrebno je uskladiti i dopuniti **Krivični zakonik i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**

- ✓ Potrebno je terminološki usaglasiti normativni okvir sa Konvencijom i uvesti pojmove nasilja nad ženama, nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja na način kako su definisani Konvencijom.
- ✓ **Razgraničiti prekršajnu od krivične odgovornosti u slučaju nasilja u porodici**, na način da svako fizičko, psihičko i seksualno nasilje među članovima porodice potpada pod krivično djelo nasilje u porodici, pod uslovom da takvo nasilje nije već obuhvaćeno drugim krivičnim djelima koja obuhvataju porodičan odnos između žrtve i učinioca kao otežavajuću okolnost, dok bi prekršajnu odgovornost povlačili preostali blaži oblici djela nasilja u porodici;
- ✓ **Proširiti krug zaštićenih lica** u okviru krivičnopravne i prekršajne zaštite na partnere bivše tazbinske srodnike, i bivše partnere, kao i lica koja su bila ili su u emotivnoj ili seksualnoj vezi, bez obzira na to da li su živjela u istom domaćinstvu;
- ✓ Potrebno je dopuniti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici na način da propiše prekršajnu odgovornost službenih lica u slučaju nepoštovanja svih obaveza koje su propisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, uključujući i obavezu postupanja u skladu sa standardom dužne pažnje. Dopuniti i Krivični zakonik na način da propiše obavezu poštovanja standarda dužne pažnje u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama i odgovarajuće sankcije u slučaju nepostupanja u skladu sa ovim standardom.

Nadalje, potrebno je osigurati koherentnost između **Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Zakona o zabrani diskriminaciji**

U pogledu efikasne sistemske implementacije postojećeg zakonskog okvira potrebno je:

- ✓ Osigurati odgovarajuće, **ljudske, finansijske i administrativne resurse** za sprovođenje zakonske regulative
- ✓ Obezbijediti **informativne brošure** i uputstva za zaposlene u institucijama koje će sadržati pregled svih zakonskih normi i procedura koje su relevantne za njihov rad u oblasti porodičnog nasilja i nasilja nad ženama
- ✓ **Obezbijediti kontinuiranu, specijalizovanu i rodno senzitivnu obuku** za predstavnike/ce svih nadležnih institucija koja će pored upoznavanja sa zakonskim procedurama, obezbijediti i razumijevanje problema porodičnog nasilja, kao i položaja i ponašanja žrtve
- ✓ Uspostaviti sistem **kontrole i monitoringa realizacije međuinstitucionalne saradnje**, a pogotovo njene efikasnosti u smislu prevencije i zaštite žena i svih drugih žrtava nasilja u porodici.
- ✓ Obezbijediti redovan **nadzor nad izvršenjem uslovnih osuda i zaštitnih mjera** i u slučajevima

- nepoštovanja hitno pokrenuti postupak za opoziv uslovne osude odnosno krivični postupak za nepoštovanje zaštitnih mjera.
- ✓ Imenovati odgovorne osobe u lokalnim zdravstvenim ustanovama za sprovođenje zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana i edukovati osoblje u ostalim relevantnim institucijama (socijalne službe, sudovi, policija);
 - ✓ Uspostaviti način i obrazac izvještavanja koje Dom zdravlja i CSR trebaju podnositi pravosudnim organima u vezi sa sprovođenjem zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana;
 - ✓ Odrediti modalitet, metodologiju i dužinu trajanja psihosocijalnog tretmana na način da bude usklađeno sa potrebama i kapacitetima javnih institucija.

U cilju unapređenja javnih politika i efikasnije zaštite žena žrtava nasilja potrebno je:

- ✓ Razviti jedinstvene procedure i forme za prikupljanje podataka o rodno zasnovanom nasilju među nadležnim institucijama i **razviti jedinstvenu bazu podataka o rodno zasnovanom nasilju**
- ✓ Raditi na otvaranju **dovoljnog broja sigurnih kuća** za žene i djecu žrtve nasilja
- ✓ Uspostaviti besplatnu **nacionalnu SOS liniju** za žrtve nasilja
- ✓ Uspostaviti **krizne centre za žrtve silovanja i žrtve seksualnog nasilja** i propisati protokole o postupanju nadležnih institucija sa žrtvama silovanja.

LISTA IZVORA:

Zakoni

1. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni list Crne Gore, br. 46/10, 40/2011-1;
2. Krivični zakonik, Službeni list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013;
3. Zakonik o krivičnom postupku, Službeni list Crne Gore, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014;
4. Zakon o prekšajima, Službeni list Crne Gore, br. 1/2011, 6/2011, 39/2011 i 32/2014;
5. Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Službeni list RCG, br. 46/2007;
6. Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Službeni list Crne Gore, broj 27/2013;
7. Porodični zakon, Službeni list RCG, br. 1/2007;
8. Ustav Crne Gore, Službeni list CG, br. 1/2007 i 38/2013;
9. Zakon o azilu, Službeni list RCG, br. 45/2006;
10. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Službeni list Crne Gore, br. 20/2011-21, Zakon o izmjenama i dopunama zakona o besplatnoj pravnoj pomoći;
11. Zakon o izvršenju i obezbjeđenju, Službeni list Crne Gore, br. 36/2011 i 28/2014;
12. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Službeni list RCG, br. 25/94, 29/94, 69/2003 i 65/2004 i Službeni list CG, br. 32/2011;
13. Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, Službeni list Crne Gore br. 32/2014;
14. Zakon o obligacionim odnosima, Službeni list CG, br. 47/2008;
15. Zakon o parničnom postupku, Službeni list Crne Gore, br. 22/2004 i 76/2006.
16. Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, Službeni list Crne Gore, br. 64/2011;
17. Zakon o radu, Službeni list Crne Gore, br. 49/2008, 88/2009, 26/2009, 26/2010, 59/2011, 66/2012, 31/2014 i 53/2014;
18. Zakon o unutrašnjim poslovima, Službeni list Crne Gore, br. 44/2012, 36/2013 i 1/2015;
19. Zakon o ustavnom sudu, Službeni list Crne Gore, br. 11/2015;
20. Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list CG, br. 46/2010 i 18/2014;
21. Zakon o zabrani zlostavljanja na radu, Službeni list Crne Gore, br. 30/2012;
22. Zakon o zaštiti svjedoka, Službeni list Crne Gore, br. 65/2004 i 31/2014;
23. Zakon o zaštitniku ljudskih prava i sloboda građana, Službeni list Crne Gore, br. 42/2011 i 32/2014;
24. Zakona o sudskom savjetu i sudovima, Službeni list Crne Gore, br. 11/2015;
25. Zakon o slobodnom pristupu informacijama Službeni list CG, br.44/2012.
26. Predlog Zakona o izmjenama i dopunama zakonika o krivičnom postupku;
27. Predlog Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela;

Međunarodni ugovori

1. Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni list CG - Međunarodni ugovori", br. 4/2013;
2. Konvencija UN o pravima djeteta, Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Službeni listu SRJ - Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97;
3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Službeni list SCG – Međunarodni ugovori, br. 9/2003 i 5/2005;
4. Evropska konvencija o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, Službeni list CG – Međunarodni ugovori, br. 6/2009;
5. Evropska socijalna povelja, Službeni list CG – Međunarodni ugovori, br. 6/2009;

Podzakonski akti

1. Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici;
2. Poslovnik Sudskog savjeta, Službeni list Crne Gore, br. 57/2011 i 4/2014;

3. Poslovnika Skupštine Crne Gore, Službeni list Crne Gore, broj 59/2013;
4. Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve, Službeni list Crne Gore, br. 4/2014;
5. Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, Službeni list Crne Gore, br. 42/2012;
6. Pravilnik o bližem sprovođenju zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Službeni list Crne Gore, br. 50/2013;
7. Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu-skloništu, Sl. list CG, broj 26 /14.
8. Pravilnik o unutrašnjem poslovanju državnog tužilaštva, Službeni list Crne Gore, br. 22/2014;
9. Sudski poslovnik, Službeni list CG, br. 26/2011, 44/2012 i 2/2014;
10. Uredba o načinu i postupku ostvarivanja saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija, Službeni list Crne Gore, br. 7/2012;

Strateška dokumenta

1. Strategija zaštite od nasilja u porodici 2011-2015;
2. Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za period 2013-2017.godine;
3. Akcioni plan za poglavlje 23. pravosuđe i temeljna ljudska prava
4. Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori 2013-2017.godine

Istraživanja i publikacije

1. "Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu" ,Centar za ženska prava, Sigurna ženska kuća i SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, novembar 2014.
2. "Studija o nasilju u porodici I nasilju nad ženama u Crnoj Gori" , CEED Consulting i NVO SOS telefon Nikšić, 2012., dostupno na http://www.gendermontenegro.me/wp-content/uploads/2012/07/Studija-o-nasilju-u-porodici-i-nasilju-nad-zenama-u-CG_Jul-2012.pdf
3. Analiza primjene zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja na teritoriji opštine Nikšić, NVO NEPSIS i NVO SOS telefon Nikšić, septembar 2014., vidjeti na: <http://www.sosnk.org/category/publikacije/izvjestaji/>
4. Analiza kapaciteta i usluga SOS telefona u Crnoj Gori, oktobar 2014. SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić
5. Analiza odobrenih slučajeva besplatne pravne pomoći I potrebnih sredstava za finansiranje na godišnjem nivou za period januar – oktobar 2014.godine, Ministarstvo pravde, Direktorijat za pravosuđe, dostupno na <file:///C:/Users/user/Downloads/ANALIZA%20DOBRENIH%20SLU%20C4%8CAJEVA%20BPP%20ZA%20PERIOD%20JANUAR-OKTOBAR%202014.%20GODINE.pdf>
6. Besplatna pravna pomoć marginalizovanim grupama 2012-2014, Centar za monitoring i istraživanje i Mreža nevladinih organizacija za besplatnu pravnu pomoć marginalizovanim grupama, dostupno na http://www.cemi.org.me/images/dokumenti/izvjestaj_bpp.pdf
7. Istraživanje seksualnog iskorišćavanja djece u Crnoj Gori Podgorica ; Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, 2011.godine, dostupno na http://www.ombudsman.co.me/djeca/docs/izvjestaj_o_seksualnom_iskoriscavanju_djece_u_CG.pdf
8. "Šta znamo o ekonomskom nasilju nad ženama?", 2012., dostupno na http://www.babe.hr/attach/_s/sto_znamo_o_ekonomskom_nasilju_nad_zenama.pdf
9. Studija o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori, romska i egipćanska djeca jun, 2013., UNICEF, IPSOS dostupno na http://www.unicef.org/montenegro/Studija_UNICEF-za-web-cg.pdf
10. Mišljenje o uticaju ratifikacije Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju I suzbijanju nasilja nad ženama I nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori, OSCE/ODIHR, Varšava 2014., dostupno na <http://www.osce.org/me/odihr/124929?download=true>
11. Delija F., Milić S., Nasilje u porodici u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori, izdavač: NVO Centar za romske inicijative, Nikšić 2014. dostupno na <http://care-balkan.org/dok/1417014823.pdf>
12. prof.dr Puzigaća M., mr Čabarkapa M. i Pajvančić M. "Drugo istraživanje o poznavanju i primjeni Zakona o rodnoj ravnopravnosti u institucijama Crne Gore" , izdavač: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica 2014.

Izveštaji

1. Informacija o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2013. godinu, Vlada Crne Gore;
2. Izveštaj o sprovođenju AP za realizaciju Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori 2013-2017.godine, za 2014.godinu, Ministarstvo rada i socijalnog stranja, mart 2015
3. Izveštaj o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR 2013 – 2017) za 2013.
4. Izveštaj o sprovođenju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR 2013 – 2017) za 2014.godinu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, mart 2015.
5. Redovni izvještaj zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2014. godinu;
6. Redovni izvještaj zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2013. godinu;
7. Statistički godišnjak iz 2014 godine, Zavod za statistiku, MONSTAT, dostupno na <http://www.monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202014/GODISNJAK%202014.pdf>
8. Izveštaj WAFE za 2013.godinu dostupan na <http://www.wave-network.org/sites/default/files/03%20Montenegro.pdf>
9. Izveštaj WAFE za 2014.godinu dostupno na <http://www.wave-network.org/sites/default/files/MONTENEGRO%202014.pdf>
10. Izveštaj o radu Centra za podršku djeci i porodici za 2013.godinu, dostupno na http://www.bijelopolje.co.me/images/pdf/izvjestaj_o_radu_ju_centar_za_podrsku_djeci_i_porodici_za_2013_godinu.pdf
11. UN Women Virtuelni centar znanja za zaustavljanje nasilja and ženama i djevojčicama <http://www.endvawnow.org/en/articles/445-criminal-sanctions-and-sentencing-provisions-.html>;
12. United Nations, Good practices in legislation on violence against women, Report of the expert group meeting, Vienna, 26-28 May 2008.
13. Konačni zaključci CEDAW Komiteta Ujedinjenih nacija donesenih na osnovu prezentovanog Inicijalnog izvještaja Vlade Crne Gore, novembar 2011

Ostali izvori

1. Grubač, Momčilo i Vučković, Branko (2010), Komentar Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore, Fakultet za mediteranske poslovne studije Tivat, Tivat.
2. Lazarević, Ljubiša, Vučković, Branko i Vesna (2007), Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Štamparija OBOD ad Cetinje, Cetinje;
3. Arhiva SŽK – iskustvo žrtava nasilja koje su se za pomoć obraćale Sigurnoj ženskoj kući
4. Arhiva ČŽP- iskustvo žrtava nasilja koje su se za pomoć obraćale Centru za ženka prava
5. Arhiva SOS NK- iskustvo žrtava nasilja koje su se za pomoć obraćale SOS telefonu za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić
6. Rješenja osnovnih sudova za opštine: Nikšić, Herceg Novi, Rožaje, Bijelo Polje, Danilovgrad, Cetinje, Bar, Pljevlja, Ulcinj, Berane, Plav, Kotor, Kolašin i Žabljak kojima se odobrava slobodan pristup informacijama
7. Rješenja područnih organa za prekršaje za opštine: Podgorica, Nikšić, Danilovgrad, Cetinje, Bar, Pljevlja, Ulcinj, Berane, Mojkovac, Plav, Kotor, Kolašin, Budva i Žabljak kojima se odobrava slobodan pristup informacijama
8. Odgovor Zaštitnika ljudskih prava i sloboda br.03-354/15-1 od 17.04.2015
9. Odgovor Vrhovnog državnog tužilaštva od 20.04.2015.
10. Odgovor Odjeljenja za zaštitu podataka o ličnosti i slobodan pristup informacijama Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore br. 151/15-487 od 24.04.2015.
11. Odgovor Savjeta za građansku kontrolu rada policije dopis br.8/9-15 od 9.05.2015.
12. Odjeljenje za unutrašnju kontrolu rada policije, dopis br.05-02/2014 od 18.02.2014.
13. "Miljanović: selektivni abortusi su veliki problem", Vijesti, 16.9.2014, dostupno na <http://www.vijesti.me/vijesti/miljanovic-selektivni-abortusi-su-veliki-problem-796109>
14. "Nek je živo, zdravo - i muško", Katarina Đorđević, Politika Online, 23.1.2014, dostupno na <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Nek-je-zivo-zdravo-i-musko.lt.html>
15. "Vlasti potvrdile selektivne abortuse zbog pola djece", Olivera Nikolić, Radio slobodna Evropa, 13.12.2013, dostupno na <http://www.slobodnaevropa.org/content/vlasti-potvrdile-zloupotrebe-u-prenatalnom-odabiru-pola-djece/25199877.html>

SADRŽAJ

UVOD	5
<i>POGLAVLJE I – CILJEVI, DEFINICIJE, PRINCIP JEDNAKOSTI I NEDISKRIMINACIJE, OPŠTE OBAVEZE</i>	6
Član 3 – Definicije	6
Član 5 – Obaveze država i dužna pažnja	10
<i>POGLAVLJE II – INTEGRISANJE POLITIKA I PRIKUPLJANJE PODATAKA</i>	20
Član 7 – Sveobuhvatne i koordinirane politike	20
Član 8 – Finansijska sredstva	23
Član 9 – Udruženja građana i civilno društvo	26
Član 10 – Koordinaciono tijelo	29
Član 11 – Prikupljanje podataka i istraživanje	32
<i>POGLAVLJE III – PREVENCIJA</i>	39
Član 15 – Obuka stručnjaka	39
Član 16 – Programi preventivne intervencije i programi za rad sa počiniocima nasilja	41
<i>POGLAVLJE IV – ZAŠTITA I PODRŠKA</i>	44
Član 18 – Opšte obaveze	44
Član 19 – Informisanje	48
Član 20 – Opšte usluge podrške	49
Član 21 – Pomoć kod pojedinačnih odnosno kolektivnih žalbi	51
Član 22 – Specijalizovane usluge podrške	53
Član 23 – Sigurne kuće	53
Član 24 – SOS telefoni	57
Član 25 – Podrška za žrtve seksualnog nasilja	58
Član 26 – Zaštita i podrška za djecu svjedoke	59
Član 27 – Prijavljivanje	60
Član 28 – Prijavljivanje stručnjaka	61
<i>POGLAVLJE V – MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO</i>	64
Član 29 – Građanske parnice i pravni lijekovi	64
Član 30 – Naknada	66
Član 31 – Starateljstvo, pravo na posjetu i bezbjednost	70
Član 32 – Građanske posljedice prinudnih brakova	72
Član 33 – Psihičko nasilje	72
Član 34 – Proganjanje	74
Član 35 – Fizičko nasilje	75
Član 36 – Seksualno nasilje, uključujući silovanje	76
Član 37 – Prinudni brak	78
Član 38 – Genitalno sakaćenje žena	80
Član 39 – Prinudni abortus i prinudna sterilizacija	80
Član 40 – Seksualno uznemiravanje	82
Član 41 – Pomaganje odnosno podstrekavanje i pokušaj	83
Član 42 – Neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, uključujući i djela počinjena u ime takozvane „časti“	84

Član 43 – Važenje krivičnih djela	85
Član 44 – Nadležnost	85
Član 45 – Sankcije i mjere	87
Član 46 – Otežavajuće okolnosti	89
Član 47 – Presuda treće članice	90
Član 48 – Zabrana procesa obaveznog alternativnog razrješenja sporova odnosno određivanja kazne	90
<i>POGLAVLJE VI – ISTRAGA, SUDSKI POSTUPAK, PROCEDURALNO PRAVO I ZAŠTITNE MJERE</i>	93
Član 49 – Opšte obaveze	93
Član 50 – Neposredni odgovor, prevencija i zaštita	94
Član 51 – Procjena rizika i upravljanje rizikom	97
Član 52 – Hitne mjere zaštite	98
Član 53 – mjere zabrane prilaska odnosno zaštite	100
Član 54 – Istrage i dokazi	105
Član 55 – Postupci ex parte i ex officio	105
Član 56 – mjere zaštite	106
Član 57 – Pravna pomoć	111
Član 58 – Zastarjelost	113
<i>POGLAVLJE VII – MIGRACIJE I AZIL</i>	114
Član 59 – Boravišni status	114
Član 60 – Rodno zasnovani zahtjevi za azil	116
Član 61 – Zabrana protjerivanja, odnosno vraćanja (non-refoulement)	117
<i>PREPORUKE:</i>	118
Krivično zakonodavstvo	118
Zakon o zaštiti od nasilja u porodici	119
Porodični zakon	119
Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći	119
U pogledu efikasne systemske implementacije postojećeg zakonskog okvira potrebno je:	119
U cilju unapređenja javnih politika i efikasnije zaštite žena žrtava nasilja potrebno je:	120
<i>LISTA IZVORA:</i>	121
Zakoni	121
Međunarodni ugovori	121
Podzakonski akti	121
Strateška dokumenta	122
Istraživanja i publikacije	122
Izvještaji	123
Ostali izvori	123

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9137-4-8
COBISS.CG-ID 27257360

Evropska unija

ISBN 978-9940-9137-4-8

Projekat finansira:

EVROPSKA UNIJA

Potpisujem.org